

**4.1. ŠEIMOS POLITIKOS PLĖTRA:
VERTINIMAS IR NUOSTATOS**

Šeimos politikos plėtros vertinimas. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, pradėtas savarankiškas šeimos politika kūrimas. Kintant socialinėms ekonominėms valstybės struktūroms, pradėti keisti ir šeimos politikos tikslai, motyvai bei paramos priemonių sistema. Tai buvo iššūkis Lietuvai, kaip ir kitoms pokomunistinėms šalims, neturinčiai patyrimo, kaip formuoti tikslingą šeimos politiką, ir išgyvenančiai galias visuomenės struktūrų permainas. Praėjo pusantro dešimtmečio – tai pakankamai ilgas laikotarpis, kad būtų galima įvertinti šeimos politikos formavimo rezultatus Lietuvoje.

Šeimos politikos raida Lietuvoje nuo dešimto dešimtmečio pradžios nebuvo nuosekli. Neretai šeimos politika buvo plėtojama, neatlikus išsamesnių šeimų padėties ir poreikių tyrimų, dažnai nesivadovaujant tarptautiniu patyrimu (ar vadovaujantis tik fragmentiškais idėjomis) ir netgi turimomis konceptualiomis ir strateginėmis nuostatomis. Be to, keičiantis vyriausybei bei valdančiajai partijai (partijoms), kito ir šeimos politikos plėtros motyvai.

Valdančiųjų partijų įtaka šeimos politikos raidai gana aiškiai pastebima Vakarų Europos šalyse. Priklausomai nuo šalyje tradiciškai dominuojančių politinių partijų ir jų pažiūrų, paprastai atitinkamai išryškėja socialdemokratinio, liberaliojo ar konservatyviojo-korporatyvinio socialinės gerovės politikos modelio bruožai

(Korpi, 2000). Tuo tarpu Lietuvoje politinės partijos labai dažnai neturi aiškios šalies socialinės politikos modelio vizijos. Kaip parodė A. Guogio ir kt. (2000) atliktas Lietuvos politinių partijų sampratos apie socialinę apsaugą tyrimas, dauguma partijų pasisakė prieš universalųjį socialdemokratinį socialinės politikos modelį ir labiau buvo linkusios palaikyti liberalųjį, marginalinį modelį. Pastariesiems priklauso ir visos socialdemokratinės jėgos (Guogis ir kt., 2000; Guogis, Bernotas, 2003). Taigi vargu ar galima teigti, jog viena ar kita partija (jos atstovaujamos politinės pažiūros) turėjo lemtingesnio negu kitos poveikio Lietuvos šeimos politikos raidai ir susiformavusiems bruožams. Tačiau kiekviena nauja valdančioji partija, kaip rodo Lietuvos šeimos politikos plėtros patyrimas, keisdavo ir paramos šeimai priemonių sistemą.

Galima pastebėti atskirus šiuolaikinės Lietuvos šeimos politikos formavimo etapus (Stankūnienė, 1995; Stankūnienė ir kt., 2001). Kiekvienas iš jų skiriasi tam tikrais specifiniais politikos kūrėjų sprendimais, vieni jų – novatoriški, progresyvūs ir toliaregiški, kiti – tinkamai nepasverti, prieštaringi. Apskritai Lietuvos šeimos politikos raida iki šiol nėra nuosekli.

Konceptualūs šiuolaikinės Lietuvos šeimos politikos pagrindai buvo pradėti kurti dar Atgimimo metu (1988–1989 m.). Pradėta formuoti naujo tipo šeimos politika, daugeliu atžvilgių atspindinti labai modernius paramos šeimai motyvus. Pagrindinėmis nuostatomis, kuriomis vadovautasi, buvo siekiama sudaryti sąlygas tėvams pasirinkti lanksčias užimtumo formas bei mažamečių vaikų priežiūros būdus: taip siekiant padėti šeimos rūpesčius derinti su darbu. Būtent ši paramos šeimai priemonių plėtros kryptis šiandien tarptautinėse direktyvose ir rekomendacijose yra nurodoma kaip

prioritetinė. 1989 metų nutarimu šios nuostatos pradėtos įgyvendinti. Iš dalies mokamos vaiko priežiūros atostogos prailgintos iki vaikui sueina 1,5 metų, nemokamos atostogos – iki 3 metų. Numatyta išsaugoti nepertraukiamąjį darbo stažą, jei moteris namuose prižiūri vaiką iki 8 metų. Siekiama gerinti ikimokyklinių vaiko priežiūros institucijų veiklą. Be to, pradėta rengti respublikinė programa „Lietuvos gyventojai 1991–2005“, kurios trys dalys „Gimstamumas ir šeima“, „Moterų darbo ir buitines sąlygos“ ir „Pagyvenusių žmonių ir invalidų socialinis aprūpinimas ir buitines sąlygos“ iš esmės padėjo tolesnio šeimos politikos konceptualizavimo pagrindus (Stankūnienė ir kt., 2001). Deja, ši programa įgyvendinta nebuvo.

1990-ųjų pradžioje paramos šeimai priemonių sistemos kūrimas pakreipiamas siauru ir brangiu *pašalpu šeimoms sistemos plėtros* keliu, t. y. kardinaliai keičiama šeimos politikos idėjinė kryptis. Atitolstama nuo pradėjusios ryškėti labiau socialdemokratinės paramos šeimai politikos sampratos, linkstama į konservatyviają. Siekiant grąžinti tradicines vertybes, sklandant familializmo nuotakoms, moterys buvo skatinamos grįžti į šeimą, atlikti vadinamąją pirminę žmonos ir motinos pareigą. Skatinant vaikus auklėti šeimoje, sukurta sudėtinga pašalpu sistema, pareikalavusi iš valstybės didelių finansinių išlaidų. Uždaromos ikimokyklinės institucijos. Tai buvo nemažas smūgis paramos šeimai sistemai. Buvo neįvertinta, kiek svarbi šios formos parama šeimai ir kokias šis sovietmečio palikimas teikė galimybes, siekiant toliau tobulinti paramos šeimai sistemą.

Tačiau kai kurie paramos šeimai pakeitimai šiuo laikotarpiu buvo reikšmingi. Pašalpa bet kuriam iš tėvų arba asmeniui, faktiškai auginančiam vaiką, mokama iki vaikui sueina 3 metai, nepri-

klausomai nuo jų darbinio užimtumo. Motinystės atostogos prailgintos iki 70 dienų iki gimdymo ir 56 dienų po gimdymo (jei gimdymas komplikotas – 70 dienų).

Tokios krypties, kuria buvo vadovaujama 1990–1992 m., šeimos politika negalėjo ilgai išlikti. Visų pirma dėl objektyvių priežasčių: tokia šeimos politika reikalavo gausių finansinių išteklių, kurių ekonominę krizę išgyvenanti šalis neturėjo. Todėl 1990-ųjų metų viduryje pradėta iš esmės *peržiūrėti šeimos politikos sistemą*, buvo pertvarkoma pašalpų sistema. 1994 m. priimamas naujas Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas, kuriuo atsisakyta daugybės smulkių ir neefektyvių pašalpų (Stankūnienė ir kt., 2001). Nustota naikinti ikimokyklinės institucijas, pradėta jas reorganizuoti.

1995 m. parengiama *Šeimos politikos koncepcija*, kurią 1996 m. patvirtina Vyriausybė. Tai labai svarbus momentas Lietuvos šeimos politikos raidoje, nes konceptualūs šeimos politikos pagrindai yra būtina jos sėkmingos plėtotės sąlyga. Šeimos politikos koncepcijoje išsakomos šiuolaikinės nuostatos dėl šeimos politikos tikslų ir formavimo principų. Remiantis tarptautiniu patyrimu, apibremžiami Vyriausybės ir pačių šeimų bei jų narių išpareigojimai, sprendžiant šeimų problemas.

Pagrindinės Šeimos politikos koncepcijos idėjos buvo artimos toms, kuriomis vykdydamos šeimos politiką vadovaujasi socialdemokratinės socialinės gerovės valstybės. Akcentuojama, kad šeimos politikos priemonėmis turi būti siekiama ne tik spręsti opiausias šeimų ir individų problemas, bet ir kurti stiprią šeimą, aktyviai sprendžiančią susidariusias problemas, sudarant sąlygas joms funkcionuoti savarankiškai ir skatinant jų atsakomybę už šeimos funk-

cijas. Kartu skatinamas šeimos narių ir kartų solidarumas, pabrėžiama, kaip svarbu užtikrinti lygias vyrų ir moterų galimybes šalies socialiniame, ekonominiame, politiniame gyvenime ir šeimoje (Šeimos, 1995).

Šeimos politikos koncepcijoje išryškintos tos šeimos politikos plėtros kryptys, kurios, kaip rodo labiau pažengusių socialinės gerovės valstybių patyrimas, yra veiksmingiausios sprendžiant šeimų gyvenimo kokybės ir demografinės raidos problemas. Tačiau nuo 1996 m. Šeimos politikos koncepcijos nuostatos nebuvo įgyvendinamos ir *šeimos politikos plėtra vėl prarado kryptingumą*, kurio buvo tikėtasi suformavus conceptualius šeimos politikos kūrimo pagrindus. Vyriausybė vadovavosi siaurąja šeimos politikos samprata: buvo plėtojama piniginės paramos šeimai sistema ir iš esmės buvo užmiršta, jog svarbios ir kitos (nepiniginės) šeimos politikos priemonės.

2000 m. šeimos politikoje vėl pastebimas suaktyvėjimas, kurį iš esmės galima sieti su artėjusiais naujais rinkimais į Seimą. Parengta programa „Parama šeimai, auginančiai vaikams“, tačiau vėlgi nuosekliai įgyvendinti nebuvo pradėta. Iki 2002 m. praktiškai buvo tęsiama jau suformuota šeimos politika. Vienas iš reikšmingesnių pokyčių – šiek tiek sumažinti mokesčiai tėvams, auginantiems vaikams. Ryžtingesnių veiksmų imtasi 2004 m. pavasarį, kuomet padidinama motinystės (tėvystės) pašalpa nuo 60% iki 70% kompensuojamojo darbo užmokesčio dydžio¹. 2004 m. vasarą įsigalioja valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, sistemos

---

¹ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimo Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo. Žin., 2004, Nr. 32-1020.

pakeitimo įstatymas. Lietuvoje šeimoms pradėdamos mokėti vaiko pašalpos¹.

Kaip matyti iš Lietuvos šeimos politikos raidos apžvalgos, parama šeimai per pastaruosius penkiolika metų buvo plėtojama gana nenuosekliai ir fragmentiškai. Šeimos politikos plėtros prioritetai svyruodavo nuo būdingų konservatyviosioms socialinės gerovės valstybėms, kuriose šeimos politika orientuojama į tradicinės šeimos išsaugojimą, link būdingų socialdemokratinėms socialinės gerovės valstybėms, kurioms svarbiausia kurti palankias lyčių lygybės sąlygas ir padėti derinti šeimos funkcijas ir profesinę veiklą. Kartu pasireiškėdavo centralizuotai valdymo sistemai būdingų socialinės politikos elementų (paternalistinės orientacijos). Pastaraisiais metais šeimos politikoje vis labiau pastebimas poslinkis liberalių principų link – dėl ribotų ekonominių valstybės išteklių kai kurios sritys labiau atitenka rinkai.

Valstybės pozicija dėl paramos šeimai. Šeimos politika formavimo ypatumai priklauso nuo daugelio veiksnių: nuo institucinių valstybės struktūrų, finansinių jos išteklių, paveldėtų anksčiau vykdytos politikos elementų bei politinio elito ir socialinėse struktūrose dirbančių ekspertų nuostatų, nes paprastai būtent jie inicijuoja įvairias socialinės paramos programas (Skocpol, 1985). Todėl politinio elito nuomonė apie esamą paramos šeimai priemonių sistemą ir jos tobulinimo galimybes suteikia gana vertingų išvalgų, kokios turėtų būti šeimos politikos plėtros perspektyvos.

Baltijos šalių ekspertų (mokslininkų, valstybės tarnautojų, dirbančių socialinėje sferoje) apklausa parodė (Aidukaitė, 2004), jog Latvijos ir Estijos ekspertai labiau orientuojasi į Skandinavijos ša-

---

¹ LR išmokų vaikams įstatymas. Žin., 2004, Nr. 88-3208.

lių patirtį ir pasisako už universalią paramą šeimoms. Jie laikosi labai aiškios nuostatos, jog valstybei yra svarbus kiekvienas vaikas ir vykdomoje politikoje tai turi atsispindėti. Tuo tarpu Lietuvos ekspertai (ekspertais buvo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovai) labiau palaiko liberalias nuostatas dėl valstybės vaidmens užtikrinant šeimų socialinę gerovę. Jų nuomone, atsižvelgiant į ekonominę šalies situaciją, tikslingiau pašalpas mokėti testavimo pagrindu. Didžiausia atsakomybė už vaikų auginimą ir jų gerovę, pasak jų, tenka tėvams, o valstybė turėtų padėti tiems, kuriems parama tikrai reikalinga.

Diskusija, jog socialinė parama turėtų būti universalesnė, nukreipta į tikslines grupes, kiek fiksuoto dydžio ar su pajamomis susietos pašalpos efektyvios sprendžiant socialines šeimų problemas, gana sena. Pastaruoju metu Vakarų šalyse pastebima, jog socialinių mokslų srities mokslininkai vis dažniau pasisako prieš paramos orientavimą į tikslines grupes, tačiau daug jos rėmėjų yra tarp politikos kūrėjų, šios pozicijos laikosi ir tarptautinės finansinės organizacijos (pvz., Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio bankas). Tyrimai rodo, jog skurdo ir nelygybės problemos efektyviausiai sprendžiamos šalyse, kuriose vadovaujamosi universalizmo principais ir vyrauja su pajamomis susietos pašalpos (pvz., Šiaurės Europos šalyse). Taip skatinama dirbti ir išvengiama skurdo (Korpi, Palme, 1998). Kartu skatinamas piliečių solidarumas, nėra neigiamo tam tikrų visuomenės grupių stigmatizacijos efekto. Šiose šalyse, kaip parodė įvairių socialinės gerovės valstybių paramos šeimai politikos analizė, efektyviausiai sprendžiama ir mažo gimstamumo problema.

Galbūt menką biudžetą turinčiose šalyse labiau pasiteisina testuojamos pašalpos, nukreiptos į skurstančias šeimas, nes univer-

salios pašalpos pernelyg išbarsto lėšas. Tačiau būtina nepamiršti neigiamų tokios politikos aspektų ir turėti aiškia ateities šeimos politikos plėtros viziją, kur savo vietą turėtų ir nefinansinės paramos šeimai formos. Vaikų gerovė priklauso nuo tėvų gerovės, kurią geriausiai užtikrina užimtumas ir stabilios pajamos. Todėl reikia skatinti šeimų atsakomybę spręsti išskylančias problemas, tačiau valstybė turi kurti sąlygas, kurios leistų joms tai daryti. Valstybė neturėtų sumenkinti savo vaidmens užtikrinant piliečių socialinę gerovę.

Gimstamumo lygis Lietuvoje vienas iš žemiausių Europoje, todėl valstybės pozicija šeimų, auginančių vaikus, atžvilgiu itin svarbi. Viena iš priežasčių, kodėl jauni žmonės atideda vaikų gimdymą ir gimdo jų mažiau, yra tai, kad šiuolaikinėje visuomenėje individai aiškiai suvokia riziką ir galimas savo sprendimų pasekmes bei stengiasi jos vengti (panaudojant Beck (1992) terminologiją – *risk-conscious*, *risk-sensitive* ir *risk-averse*). Dinamiškame globalizacijos, rinkos liberalizacijos ir individualizacijos amžiuje nyksta įprasti stabilumo pamatai (geografinis sėslumas, ilgalaikė darbovietė ir pan.). Todėl jauni žmonės visų pirma investuoja į ekonominę saugumą (išsilavinimą, profesinę veiklą), o vaikų gimdymą atideda iki tol, kol bus sukauptas patikimas materialinis pagrindas ir žmogiškojo kapitalo praradimai nebus tokie skausmingi (McDonald, 2002, 2005).

Labai žemo gimstamumo šalyse šiuo metu reikia kurti tokią institucinę paramos šeimai sistemą, kuri padėtų jaunoms moterims ir vyras atgauti tikėjimą, jog visuomenė palaikys jų sprendimą kurti šeimą ir turėti vaikų (McDonald, 2005). Čia vienodai svarbūs finansinės paramos, paslaugų ir palankios darbo organizacijos šei-

mai, auginančiai vaikų, elementai. Tačiau kiekvienas elementas turi būti integruotas į bendrą šeimos politikos sistemą. Tiesioginė finansinė parama padengia tiesiogines su vaikų auginimu susijusias išlaidas, tuo tarpu darbą ir šeimą leidžiančios derinti priemonės mažina galimybių paradimus.

Šeimos politikos plėtros strateginiai metmenys. 2003 m. pabaigoje bendromis mokslininkų ir politikos kūrėjų pastangomis buvo parengtas „Gyventojų (demografinės) politikos strategijos“ projektas. Viena iš Strategijos dalių „Šeimos gerovė“ yra skirta paramos šeimai politikai (Lietuvos, 2004). Šioje Strategijos dalyje, remiantis demografinės ir šeimų gyvenimo situacijos analize, išskiriamos pagrindinės problemos ir iššūkiai šeimoms politikai Lietuvoje, apibrėžiami šeimos politikos modernizavimo strateginiai tikslai ir veiksmų kryptys. Strategijoje akcentuojama, jog svarbiausia stiprinti pačios šeimos galias ir skatinti šeimų aktyvumą spręsti išylančias problemas, o valstybė yra atsakinga už sąlygas, leidžiančias šeimoms savarankiškai atlikti savo funkcijas.

Pagrindiniai šeimos politikos tikslai, įvardyti Strategijos projekte:

- ✓ Skatinti savarankiškas ir demokratiškas šeimas, pagrįstas narių savitarpio globa ir atsakomybe, užtikrinančias kartu kaitą ir perimamumą.
- ✓ Skatinti šeimos ir jos narių autonomiją ir aktyvumą, siekiant užtikrinti, kad būtų atliktos pagrindinės šeimos funkcijos.
- ✓ Kurti socialines, ekonomines ir kultūrines sąlygas, stiprinančias šeimas ir užtikrinančias jų visavertį funkcionavimą (Lietuvos, 2004).

Užimtumo didinimas, tinkamas mokėjimas už darbą bei šeimai palankių darbo sąlygų kūrimas Strategijoje akcentuojami, kaip vieni iš esminių valstybės paramos šeimoms, ypač auginančioms vaikams, siekių. Aktyvi užimtumo politika ir parama šeimoms, derinančioms darbą su šeimos funkcijomis, – tai pagrindinės idėjos, kuriomis sėkmingai vadovaujasi socialdemokratinės gerovės valstybės, kurdamos šeimos gerovę, ir kurias įgyvendinti, kaip parodė Vakarų Europos šalių šeimos politikos plėtros patyrimo analizė, vis labiau siekia ir kitokia socialinės gerovės politikos ideologija besivadovaujančios šalys.

2004 m. Gyventojų politikos strategiją patvirtino Vyriausybė¹, o 2005 m. buvo priimtas nutarimas dėl Strategijos įgyvendinimo 2005–2007 m. priemonių². Deja, numatytose priemonėse gerokai silpniau atsispindi siekiai, kurie buvo išryškinti Strategijos projekte. Nutarime nemažai dėmesio skiriama vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugoms gerinti ir jų prieinamumui didinti. Taip pat numatoma ir toliau pamažu didinti motinystės (tėvystės) pašalpas apdraustiems asmenims. Tai itin reikšmingos priemonės šeimai, auginančiai vaikams. Tačiau praktiškai nenumatyta konkretesnių veiksmų siekiant plėtoti lanksčias užimtumo formas ir didinti darbdavių suinteresuotumą kurti šeimai palankią aplinką darbovietėse. Lyčių lygybės klausimui taip pat skiriama mažai dėmesio.

Parengti ir patvirtinti gyventojų politikos strategiją – tai svarbus žingsnis siekiant nuosekliai modernizuoti šeimos politiką Lietuvoje. Tačiau siekiant realizuoti sukurtas konceptualias prielaidas

---

¹ Dėl Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos patvirtinimo. Žin., 2004, Nr. 159-5795.

² Dėl Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos įgyvendinimo 2005-2007 metų priemonių patvirtinimo. Žin., 2005, Nr., 66-2367.

būtina nuosekli, aktyvi valstybės pozicija ir aiškus, integruotas bei kryptingas veiksmų planas.

Paramos šeimai priemonių sistema. Nors paramos šeimai, auginančiai vaikus, politika Lietuvoje nėra galutinai sukurta, ir labiausiai išplėtotą yra finansinės paramos (pašalpu) ir vaiko priežiūrai skirtų atostogų sistema, šiuo metu jos struktūroje ryškėja ir kitų sudedamųjų dalių. Paramos šeimai, auginančiai vaikus, sistemą sudaro tokios priemonių grupės: išmokos; šeima mokesčių sistemoje (pajamų mokesčio nuolaidos vaikus auginantiems tėvams, mokesčio už vaikų priežiūrą ikimokyklinėse institucijose nuolaida ir pan.); šeima darbo rinkoje (nėštumo ir gimdymo, motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros atostogos ir pan.); vaikų priežiūros sistema; vaiko ir motinos sveikatos apsaugos sistema; lengvatos įsigyjant būstą (lengvatiniai kreditai ir pan.); viešojo transporto nuolaidos, kt.

Išryškėjusios kompleksinės paramos šeimai, auginančiai vaikus, politikos dalys neabejotinai rodo šeimos politikos formavimo pažangą. Tačiau stokojama integruoto požiūrio į paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemonių sistemą, įvertinant kiekvienos iš šių priemonių ir jų, kaip subalansuotos visumos, veiksmingumą, įgyvendinant prioritetinį šeimos modelį ir prioritetinę demografinę elgseną.

Pagrindinis dėmesys tebėra sutelktas į finansinę paramą. Ir netgi jei šios paramos tikslas yra ekonomiškai palaikyti šeimas, tai jis praktiškai įgyvendinamas tik iki vaikai sueina vieneri metai. Šeimos, turinčios vyresnio amžiaus vaikų, gauna gana simbolinę finansinę paramą. Tėvai, auginantys mažamečius vaikus, Lietuvoje turi labai ribotą pasirinkimą, kaip vaikų ugdymą ir priežiūrą derinti su apmokamu darbu. Pagrindinė parama derinant šeimą ir darbą išlieka motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros atostogų sistema bei

vaikų priežiūros institucijos, kurios, beje, per pastaruosius penkio-
lika metų išgyveno labai prieštarinę raidą. Lanksčios užimtumo
formos vis dar labai menkai išplėtotos, jų praktiškai negalima ver-
tinti kaip funkcionuojančios paramos šeimai priemonės.

4.2. ŠEIMOS FUNKCIJŲ IR DARBO DERINIMO KRYPTIS ŠEI- MOS POLITIKOS SISTEMOJE: ĮGYVENDINAMŲ PRIEMONIŲ VERTINIMAS

Šeimos politiką, kuria siekiama sudaryti sąlygas, leidžiančias
dirbantiems tėvams derinti vaikų auginimą su darbu, tikslinga ana-
lizuoti kaip kompleksinę triadą. Ją sudaro: a) atostogų ir jų metu
mokamų pašalpų sistema, b) vaiko priežiūros paslaugos, c) palan-
kios darbo organizavimo formos.

Nėštumo ir gimdymo (motinystės) atostogos. Lyginant su kito-
mis Europos šalimis, motinystės atostogos Lietuvoje yra vienos il-
giausių, jų taikymo sąlygos vienos palankiausių. Čia jos trunka 70
dienių iki gimdymo ir 56 dienas po gimdymo. Jei gimdymas kom-
plikuotas arba gimsta daugiau negu vienas kūdikis, po gimdymo
motinai skiriama 70 dienų atostogų. Asmenims, įvaikinusiems ar
globojantiems naujagimius, suteikiamos 70 dienų atostogos (skai-
čiuojant nuo įvaikinimo ar globos nustatymo dienos). Taigi bendrai
motinystės atostogos Lietuvoje trunka 18 arba 20 savaitių.

Moterims, kurios iki pirmos nėštumo ir gimdymo atostogų die-
nos turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių
arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius li-
gos ir motinystės socialinio draudimo stažą, mokama motinystės
pašalpa. Ji sudaro 100% kompensuojamojo uždarbio. Pašalpos vie-
no mėnesio suma negali būti mažesnė nei ketvirtadalis einamųjų

metų draudžiamųjų pajamų, kurios galiojo suteikiant nėštumo ir gimdymo atostogas (pvz., 2005 m. draudžiamosios pajamos sudarė 1 084 Lt). Be to, nėštumo ir gimdymo atostogų metu motinai išsaugoma darbo vieta. Pagal Darbo kodeksą, darbdavys savo iniciatyva negali nutraukti darbo sutarties su nėščiomis moterimis bei darbuotojais, auginančiais vaikus iki 3 metų, jei nėra darbuotojo kaltės¹.

Nėščioms moterims, kurios mokosi mokymo įstaigų dieniniuose skyriuose ir neturi teisės gauti valstybinio socialinio draudimo motinystės pašalpos, likus 70 kalendorinių dienų iki gimdymo (suėjus 28 nėštumo savaitėms) skiriama 2 MGL (250 Lt) dydžio vienkartinė išmoka². Be to, gimus kūdikiui skiriama 8 MGL (1 000 litų) vienkartinė išmoka. Ši išmoka priklauso kiekvienam gimusiam kūdikiui. Jei gimsta dvynukai ar trynukai, kiekvienas iš jų gauna tokio paties dydžio išmoką.

Lietuvoje taikomos nėštumo ir gimdymo (t. y. motinystės) atostogos atitinka Tarptautinės darbo organizacijos priimtus Motinystės apsaugos konvencijos nuostatus. Konvencijoje teigiama, kad motinoms turi būti suteikiamos ne trumpesnės negu 14 savaičių atostogos ir mokama tinkamą pragyvenimą užtikrinanti pašalpa. Atitinka ir šios organizacijos Motinystės apsaugos rekomendaciją, kuria skatinama motinoms užtikrinti ne trumpesnes negu 18 savaičių atostogas ir jų metu mokėti pašalpas, sudarančias 100% ankstesnio darbo užmokesčio (Gauthier, 2004).

Vaiko priežiūros (tėvystės) atostogos. Pasibaigus motinystės atostogų laikotarpiui, vienas iš tėvų (taip pat gali būti tėvis arba

---

¹ LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Žin., 2000, Nr. 111-3574. Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai. Žin., 2001, Nr. 10-284. LR darbo kodeksas. Žin., 2002, Nr. 64-2569; 2004, Nr. 103-3756.

² LR išmokų vaikams įstatymas. Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208.

globėjas) turi teisę į vaiko priežiūros atostogas iki vaikui sueina 3 metai. Šių atostogų metu, nuo motinystės atostogų pabaigos iki vaikui sueina 1 metai, yra mokama motinystės (tėvystės) pašalpa. Pašalpą gauna tėvas ar motina, jeigu turi 7 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą per paskutinius 24 mėnesius. Nuo 2004 m. kovo 1 d. motinystės (tėvystės) pašalpa atitinka 70% kompensuojamojo darbo užmokesčio (iki tol 60%), bet negali būti mažesnė už trečdalį draudžiamųjų pajamų, galiojusių vaiko priežiūros atostogų suteikimo mėnesį. Asmeniui tokių atostogų metu užtikrinama, jog bus išsaugoma darbo vieta¹.

Ateityje Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ketina padaryti kai kuriuos pakeitimus. Nuo 2006 m. gruodžio 1 d. motinystės (tėvystės) pašalpą siūloma padidinti nuo 70% iki 85% kompensuojamojo darbo užmokesčio. Nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. motinystės (tėvystės) pašalpą, lygią 100% kompensuojamojo darbo užmokesčio, ministerija siūlo mokėti iki vaikui sukaks 6 mėnesiai, o likusį laiką, iki vaikui sukaks vieneri metai, siūlo mokėti pašalpą, lygią 85% darbo užmokesčio².

Iki 2004 m. liepos 1 d., kai įsigaliojo LR išmokų vaikams įstatymas, pakeitęs LR valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymą, valstybiniu socialiniu draudimu apdraustam tėvui (motinai arba tėvui, įtėviui, globėjui), prižiūrinčiam vaiką nuo 1 iki 3 metų amžiaus, buvo mokama 0,75 MGL dydžio šeimos pašalpa.

---

¹ LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Žin., 2000, Nr. 111-3574. Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimo Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo. Žin., 2004, Nr. 32-1020. LR darbo kodeksas. Žin., 2002, Nr. 64-2569; 2004, Nr. 103-3756.

² SADM internetinis puslapis: www.socmin.lt

0,75 MGL dydžio pašalpą gaudavo ir valstybiniu socialiniu draudimu neapdrausti tėvai, tačiau jiems ji buvo mokama nuo vaiko gimimo iki 3 metų. Nuo 2004 m. liepos 1 d. visi tėvai, nepriklausomai nuo socialinio apdraustumo, prižiūrintys vaiką nuo 1 iki 3 metų amžiaus, paramą gauna vaiko išmoka.

Pagal LR išmokų vaikams įstatymą (Žin., 2004, Nr. 88-3208) šeimoje, auginančioje vieną arba du vaikus, kiekvienam iš jų nuo gimimo dienos iki sueis 3 metai skiriama 0,75 MGL, o nuo 3 iki 7 metų amžiaus – 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį. Šeima, auginanti tris ir daugiau vaikų, kai joje yra vienas vaikas iki 3 metų amžiaus, nuo jo gimimo dienos iki jam sueis 3 metai, gauna 1 MGL dydžio išmoką per mėnesį, o kai yra du ir daugiau vaikų iki 3 metų – 1,1 MGL dydžio išmoką per mėnesį kiekvienam iš jų. Tris ir daugiau vaikų auginančių šeimų vaikams 0,4 MGL dydžio išmoka per mėnesį mokama nuo 3 iki 7 metų amžiaus ir vyresniems, jei mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje.

Taigi pagal naują pašalpų šeimoms įstatymą, vaiko priežiūros atostogos, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, tapo nemokamos. Pašalpa yra skiriama vaikui, o ne jį prižiūrinčiai motinai ar tėvui, nors iš esmės šeimą pasiekia tie patys pinigai. Prašymą vaiko išmokai gali pateikti bet kuris iš tėvų. Pašalpa nebūtinai bus mokama tam iš tėvų, kuris tuo metu nedirbs ir prižiūrės vaiką.

Lietuvos Darbo kodeksas (184 straipsnis) taip pat numato vaikų turintiems darbuotojams teisę į įvairias nemokamas atostogas:

1. iki 14 kalendorinių dienų darbuotojams, auginantiems vaiką iki 14 metų;
2. iki 30 kalendorinių dienų darbuotojams, auginantiems vaiką invalidą iki 16 metų;

3. moters nėštumo ir gimdymo atostogų metu bei vaiko priežiūros, kol jam sueis treji metai, atostogų metu tėvui jo pagedavimu (motinai - tėvo atostogų vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai, metu); šių atostogų bendra trukmė negali viršyti trijų mėnesių.

Lietuvoje vaiko priežiūros atostogų, kurios tarptautiniame disкурse įvardijamos, kaip tėvystės atostogos (*parental leave*), taikymo sąlygos, lyginant su kitomis Europos šalimis (Gauthier, 2004; Neyer, 2003, 2005), taip pat gana palankios. Tiek vertinant pagal trukmę, tiek pagal mokėjimo sąlygas. Europoje tėvystės atostogų trukmė svyruoja maždaug nuo 6 mėnesių iki 2-3 metų. Dalis jų gali būti apmokama, dalis – ne.

Vaiko priežiūros paslaugos. Sovietų Sąjungoje vaikų ugdymo lopšeliuose-darželiuose kiekybiniai rodikliai, lyginant su Europos socialinės gerovės valstybėmis, buvo labai aukšti. Jau devintame XX amžiaus dešimtmetyje Lietuva buvo viena iš respublikų, kurioje lopšelius-darželius lankė dauguma mažamečių vaikų (1987 m. Lietuvoje lopšelius-darželius lankė apie 64% ikimokyklinio amžiaus vaikų: 46% 0-2 metų ir 71% 3-6 metų amžiaus). Tačiau kuriant ikimokyklinio ugdymo įstaigų sistemą, iš esmės akcentuojamas buvo tik kiekybinis plėtros aspektas, mažai dėmesio kreipta jų veiklos kokybei, vaikų ugdymo turiniui (Stankūnienė ir kt., 2001).

Prasidėjus atgimimui, priėmus naujus paramos šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymus, kuriais numatyta skatinti mažamečių vaikų auklėjimą namuose, keitėsi šeimų elgsena ir nuostatos dėl ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo. 1990–1995 m. ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų mieste sumažėjo nuo 70,8% iki 49,9%, kaime – nuo 30,5% iki 10,7%. Tačiau tiek visuomenėje

besireiškiančios nuostatos, tiek vyriausybės veiksmai šioje srityje tuo metu nebuvo nuoseklūs ir toliaregiški. Tai lėmė ikimokyklinio ugdymo sistemos nykimą – sparčiai mažėjo ikimokyklinio ugdymo institucijų. Per pirmuosius penkerius nepriklausomybės metus ikimokyklinio ugdymo įstaigų kaime sumažėjo nuo 868 iki 239, miestuose – nuo 813 iki 502 (Stankūnienė ir kt., 2001; Lietuvos, 2004).

Nuo 1994 m. ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo sistemos reorganizacija tapo nuoseklesnė. Buvo pertvarkomas lopšelių-darželių darbo stilius: pereita prie laisvo lankymo grafiko, atsisakyta griežtai reglamentuoto lopšelių-darželių darbo režimo, vaikai galėjo jas lankyti norimą dienų ir valandų skaičių. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos pradėjo teikti įvairesnes socialines ir ugdymo paslaugas, kūrėsi darželiai-mokyklos, ugdymo centrai, specializuoti lopšeliai-darželiai. Tai didino ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų patrauklumą ir poreikį joms (Stankūnienė ir kt., 2001).

Nuo 1994 m. pradėta vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų sistemos Lietuvoje decentralizacija. Vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų tinklo plėtotė tapo savarankiška savivaldybių funkcija. Tačiau ne visos savivaldybės buvo vienodai pasirengusios savarankiškai vykdyti šias funkcijas, kai kuriuose šalies regionuose nepakako finansavimo. Tai lėmė, kad ne visos šeimos, auginančios vaikus, turi vienodas galimybes pasinaudoti vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugomis. Šiuo metu Lietuvoje bandomos derinti gana skirtingos nuostatos ir svarstoma, kiek vaikų ugdymas turėtų būti privatus, kiek savivaldybės ir kiek valstybės reikalas (Lietuvos, 2004).

Formuojant ikimokyklinio amžiaus vaikams teikiamų priežiūros ir ugdymo paslaugų politiką, Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, laikomasi nuo vaikų amžiaus priklausančių nuostatų.

Vaikus iki 1 metų iš esmės turėtų prižiūrėti tik tėvai (daugiausia motinos), prižiūrint 1–2 metų amžiaus vaikus prioritetas taip pat teikiamas šeimai, nors toleruojamas ir institucinis ugdymas arba privačių asmenų (auklių) samdymas, o nuo 3 metų – institucinis ikimokyklinis ugdymas siejamas su vaiko ruošimu mokyklai. Pastaraisiais metais vaikų, ugdomų ikimokyklinėse įstaigose, dalis nuolat didėjo. 1–2 metų amžiaus vaikų, lankančių šias įstaigas, dalis per 2000–2004 m. išaugo nuo 14% iki 19%, o 3–6 metų amžiaus vaikų – atitinkamai nuo 53% iki 63%¹.

Didėjanti vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų paklausa įrodė, jog buvo klysta naikinant ikimokyklinių institucijų sistemą. Neatrodė, jog ateityje moterų ekonominis aktyvumas mažės, netgi atvirkesniai, tad šių paslaugų poreikis neabejotinai išliks ir greičiausiai didės. Tačiau būtina gerinti tiek paslaugų kiekybę, tiek jų kokybę, tiek prieinamumą. Esamos ikimokyklinio ugdymo institucijos netolygiai pasiskirsčiusios mieste ir kaime, nevienodai išplėtos atskiroms vaikų amžiaus grupėms. Atsižvelgiant, kad finansškai vaiko nuo 1 metų amžiaus priežiūros namuose valstybė beveik neremia (šeima gauna tik nedidelę vaiko išmoką), reikėtų siekti, jog būtų gerinama vaikų iki 3 metų amžiaus institucinės priežiūros sąlygos. Šie tikslai visiškai atitinka 2002 m. Europos Tarybos Barselonoje patvirtintas rekomendacijas, kuriomis skatinama iki 2010 m. vaiko priežiūros paslaugas užtikrinti iki 90% vaikų nuo 3 metų iki privalomojo mokyklinio amžiaus ir 33% vaikų iki 3 metų amžiaus (European Council, 2002).

Siekiant prisitaikyti prie didėjančio ir kintančio gyventojų užimtumo, reikėtų lanksčiau organizuoti vaikų priežiūros įstaigų dar-

---

¹ Statistikos departamento internetinis puslapis: www.std.lt

bo laiką; be to, auga poreikis ne tik nuolatinėms tradicinėms paslaugoms, bet ir vienkartinėms ar periodinėms priežiūros paslaugoms. Remiantis kitų šalių patirtimi ir atsižvelgiant į šalies bei gyventojų galimybes, reikėtų skatinti ir sudaryti palankesnes sąlygas alternatyvioms, nevalstybinėms vaiko priežiūros paslaugoms teikti, skatinti darbdavių iniciatyvą kurti vaikų priežiūros centrus darbovietėse ir pan.

Lanksčios darbo formos. Šiandien Europos Sąjungoje lanksčių užimtumo formų plėtra yra vienas iš darbo rinkos prioritetų. Tai naudinga darbdaviams: lankstus darbo organizavimas leidžia efektyviau panaudoti darbo apmokėjimui skirtus finansinius išteklius bei geriau prisitaikyti prie struktūrinių rinkos ekonomikos pokyčių. Be to, taikant lanksčias užimtumo formas sudaromos platesnės galimybės tiems žmonėms, kuriems dirbti įprastomis sąlygomis gana sudėtinga – nėščioms, neseniai pagimdžiusioms moterims, auginantiesiems mažus vaikus, neįgaliems, slaugantiems ligonius, besimokantiems, pensinio amžiaus asmenims. Tai viena iš alternatyvų, suteikiančių galimybę lanksčiau derinti studijų, darbo ir poilsio laiką, taip pat darbą ir šeiminius įsipareigojimus.

Pastaraisiais metais Europos Sąjunga priėmė daug reikšmingų direktyvinio pobūdžio dokumentų dėl darbo laiko reglamentavimo ir dirbančiųjų sutrumpintą darbo dieną teisių. Į Europos užimtumo strategiją buvo įtraukti siekiai kurti lanksčias darbo organizavimo formas ir kitas palankias sąlygas derinti šeimą ir darbą (European Commission, 2005).

Lietuvoje lanksčios užimtumo formos dar labai silpnai išplėtos. 2003 m. įsigaliojęs naujasis Darbo kodeksas jau bando spręsti netradicinių darbo sutarčių klausimą: be neterminuotų ir terminuo-

tų darbo sutarčių, numatytos ir laikinosios, papildomo darbo, patarNAVIMO darbams bei darbo sutartys su namudininkais. Darbo kodekse (146 straipsnis) taip pat teigiama, kad pareikalavus nėščiai moteriai, neseniai pagimdžiusiai moteriai, krūtimi maitinančiai moteriai, darbuotojui, auginančiam vaiką iki 3 metų, bei darbuotojui, vienam auginančiam vaiką iki 14 metų arba vaiką invalidą iki 16 metų, turi būti nustatomas ne visos darbo dienos arba darbo savaitės darbo laikas. Pagal Darbo kodeksą, dirbantieji ne visą darbo laiką negali būti diskriminuojami. Tokios darbo laiko sąlygos nesukelia jokių apribojimų nustatant kasmetinių atostogų trukmę, apskaičiuojant darbo stažą, skiriant į aukštesnes pareigas, keliant kvalifikaciją, neapriboja ir kitų darbuotojo darbo teisių. Dirbantieji ne visą darbo laiką turi teisę į pensiją ir kitas socialines garantijas.

Tačiau Lietuvoje netipinės darbo formos, įskaitant darbą ne visą darbo laiką, plėtojamos labai lėtai. Pvz., 2004 m. Statistikos departamento tyrimų duomenimis, sutrumpintą darbo laiką dirbo vos 10,5% moterų ir 6,5%¹ vyrų.

Lanksčių užimtumo formų taikymo ir atitinkamų darbo teisės norminių teisės aktų nuostatų tyrimai rodo, kad Lietuvoje teisinės prielaidos taikyti lanksčias užimtumo formas yra pakankamos. Tačiau gana painus darbo santykių reglamentavimas, dažnai neužtikrinama reikiama įstatyminių nuostatų laikymosi kontrolė (Viešoji, 2000–2001). Aukšti nedarbo rodikliai ir menkos iš darbo ne visą darbo dieną gaunamos pajamos taip pat yra svarbūs veiksniai, ribojantys lanksčių užimtumo formų plėtrą Lietuvoje. Tuo tarpu nėra pakankamai diegiamos tokios lanksčios darbo ir darbo organizavimo formos kaip laikinas, namudinis darbas, lankstaus darbo laiko

---

¹ Statistikos departamento internetinis puslapis: www.std.lt

sistema, distancinis, elektroninis darbas ir panašios praktikos, darbo vietų rotacija, karjeros pertraukos ir kt.

Lanksčios užimtumo formos kartu su motinystės ir tėvystės atostogomis bei vaiko priežiūros paslaugų sistema labiau pažengusiose socialinės gerovės valstybėse sudaro integralų šeimos funkcijų ir užimtumo derinimo priemonių kompleksą. Tuo tarpu Lietuvoje ši sfera dar nėra realizuota, išlieka neužpildyta erdve, atvira siekiant suteikti tėvams (motinai ir tėvui) didesnes galimybes pasirinkti darbo ir vaikų auginimo derinimo režimą.

* * *

Tarptautiniu lygmeniu priemonių, užtikrinančių lygias vyrų ir moterų ekonominio aktyvumo galimybes ir leidžiančių darbą derinti su šeimos funkcijomis, įgyvendinimas įvardijamas, kaip prioritetinga šeimos politikos modernizavimo kryptis. Tuo tarpu Lietuvoje ji vis dar neįgauna prioritetingo statuso. Nėštumo ir gimdymo (motinystės) bei vaiko priežiūros (tėvystės) atostogų sistema Lietuvoje gana neblogai išplėtotą ir pagal taikomas sąlygas atitinka tarptautinių dokumentų nuostatas bei siūlomas rekomendacijas. Tačiau didesnio dėmesio reikalauja valstybinių vaikų priežiūros įstaigų sistema. Būtina užpildyti teikiamų paslaugų prieinamumo, kokybės spragas. Taip pat trūksta iniciatyvos kurti privačias ir kitas, valstybinėms paslaugoms alternatyvias, vaikų priežiūros formas. Menkai išplėtotos netipiškos užimtumo formos, kurios leidžia lanksčiau organizuoti darbą ir gerokai praplečia tėvų galimybes derinti vaiko priežiūrą ir darbą.

4.3. POREIKIO MODERNIZUOTI ŠEIMOS POLITIKĄ VERTINIMAS

4.3.1. Paramos šeimai priemonių vertinimai ir gyventojų lūkesčių pokyčiai

Paramos šeimai priemonių vertinimai: bendras vaizdas. Siekiant modernizuoti šeimos politiką yra svarbu žinoti paramos gavėjų – gyventojų nuomonę ir lūkesčius dėl įvairių priemonių įgyvendinimo. Todėl šiame skyrelyje trumpai aptarsime „Gyventojų politikos vertinimas“ tyrimo rezultatus.

Parama šeimai, kuria siekiama padėti tėvams (motinai ir tėvui) vaikų auginimą ir priežiūrą suderinti su profesiniu užimtumu, iš tiesų apima daugumą šeimos politikos priemonių. Ji gali būti teikiama pinigais, paslaugomis, taip pat kuriant šeimai draugišką apmokamo darbo aplinką. Paramos efektyvumas priklauso nuo to, kaip visi šie elementai papildo vienas kitą ir yra integruojami į bendrą šeimai politikos priemonių sistemą.

Tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ metu buvo vertinama Lietuvos gyventojų nuomonė apie įvairias paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemones, jų kiekybines ir kokybines charakteristikas. Siekta išsiaiškinti individualius gyventojų lūkesčius ir įvertinti poreikį bei galimybes tobulinti Lietuvos šeimos politikos priemonių sistemą. Ne visos iš vertinimui pateiktų priemonių yra įgyvendinamos Lietuvoje (kai kurios tiesiog nebuvo įgyvendinamos tyrimo metu, 2001 m.). Tačiau jos yra sėkmingai taikomos daugelyje Europos šalių, jų įgyvendinimą skatina tarptautiniai dokumentai.

Iš esmės visos vertinimui pateiktos šeimos politikos priemonės Lietuvos gyventojų buvo vertinamos palankiai: beveik už visas pa-

sisakė per 80% ar net 90% tyrimo dalyvių. Daugiausiai palankių vertinimų (buvo vertinama „palankiai“ arba „labai palankiai“) susilaukė finansinės paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemonės: vienkartinė pašalpa vaikui gimus (96%), pašalpa nedirbantiems motinai ar tėvui, prižiūrintiems vaiką iki 1 metų (95%) ir vaiką nuo 1 iki 3 metų amžiaus (94%). Palankus požiūris taip pat vyrauja į pajamų mokesčio žmonėms, auginantiems nepilnamečius vaikus, mažinimą (92%) bei vaikų mokymosi išlaidų mažinimą (91%). Vaikų mokymosi išlaidų mažinimą ir vienkartinę pašalpą vaikui gimus „labai palankiai“ vertino daugiau negu pusė respondentų (atitinkamai 54% ir 52%). Tarp nefinansinių paramos priemonių itin aukšto vertinimo susilaukė vaiko priežiūros atostogos dirbančioms moterims iki vaikai sueina 1 metai („palankiai“ ir „labai palankiai“ vertino 93%) ir vaiko priežiūros atostogos dirbančioms moterims, auginančioms vaiką nuo 1 iki 3 metų amžiaus (93%) (4.1 lentelė; 4.1 priedas).

Kiek mažiau palankių vertinimų, lyginant su kitomis, buvo skiriama tokioms paramos šeimai priemonėms kaip pašalpos, mokamos vaikams iki pilnametystės (79%), bei mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas iki pamokų, po pamokų ir mokyklinių atostogų metu (81%) (4.1 lentelė; 4.1 priedas).

Apžvelgus bendrus subjektyvaus paramos priemonių vertinimo rezultatus, pastebimas vienas svarbus bruožas – dažniausiai išsakomas poreikis yra didinti finansinę paramą šeimai, auginančiai vaikus. Be to, galima išsiaiškinti, jog bent kol vaikai sueina 3 metai, gyventojai pirmenybę linkę teikti jo priežiūrai namuose. Atostogos, skirtos vaikui iki 3 metų amžiaus prižiūrėti namuose, bei pašalpos, mokamos šių atostogų metu, palankiai vertinamos gerokai dažniau negu vaikų lopšelių paslaugos.

4.1 lentelė. Labiausiai pageidaujamos paramos šeimai priemonės

Priemonės	Palankiai ir labai palankiai (%)	Pirmas pasirinkimas	Tarp trijų pasirinkimų
Su darbu susijusi parama			
Geresnės vaiko priežiūros atostogų (iki vaikai sueis 1 m.) sąlygos dirbančioms moterims	93,1	5 (7,3%)	12-13 (8,9%)
Geresnės vaiko priežiūros atostogų (kai vaikas yra nuo 1 iki 3 m.) sąlygos dirbančioms moterims	92,6	8 (5,8%)	11 (10,6%)
Lankstus darbo grafikas tėvams, auginantiems mažamečius vaikus	86,3	11 (3,1%)	6 (16,2%)
Didesnės galimybės vaikus auginantiems tėvams dirbti ne visą darbo laiką	83,9	14 (1,3%)	12-13 (8,9%)
Paslaugos			
Geresnės lopšelių sąlygos vaikams iki 3 m. amžiaus	84,9	13 (1,7%)	14 (4,4%)
Geresnės darželių sąlygos vaikams nuo 3 m. iki mokyklinio amžiaus	86,7	15 (0,6%)	15 (3,4%)
Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas iki pamokų, po pamokų ir mokyklinių atostogų metu	81,4	12 (2,4%)	10 (10,9%)
Finansinė parama			
Vienartinė pašalpa vaikui gimus	95,9	7 (6,2%)	7 (16,0%)
Pašalpa nedirbančiai (-iam) ir vaikus iki 1 m. amžiaus prižiūrinčiai (-iam) motinai (ar tėvui)	95,2	10 (4,3%)	9 (11,6%)
Pašalpa nedirbančiai (-iam) ir vaikus nuo 1 m. iki 3 m. amžiaus prižiūrinčiai (-iam) motinai (ar tėvui)	93,6	9 (4,4%)	8 (15,2%)
Pakankamai didelės pašalpos vaikams, mokamos iki pilnametystės	79,2	4 (9,9%)	3 (31%)
Pašalpos vaikų turinčioms šeimoms, priklausančios nuo šeimos pajamų dydžio	85,6	6 (7,1%)	5 (20,4%)
Mažesnis pajamų mokestis žmonėms, auginantiems nepilnamečius vaikus	92,1	1 (19%)	4 (30,7%)
Didelis sumažinimas išlaidų, reikalingų vaikui išsimokslinti	91	2 (11,5%)	1 (44,4)
Kitokia ekonominė parama			
Geresnės apsirūpinimo būstu sąlygos šeimoms, turinčioms vaikų	90,3	3 (10,4%)	2 (34,9%)

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

Labiausiai pageidaujamos paramos priemonės. Remiantis tyrimu nustatytos trys paramos šeimai priemonės iš penkiolikos siūlomų, kurias gyventojams labiausiai norėtųsi, kad Lietuvos Vyriausybė įgyvendintų. 4.1 lentelėje yra pateikti pirmo pasirinkimo rezultatai bei priemonių reitingai, paskaičiuoti remiantis visų trijų pasirinkimų rezultatais. Antrasis modelis, kuriame pateikiami visų trijų pasirinkimų rezultatai, yra labiausiai apibendrinantis, todėl juo remiantis bus aptarti gyventojų prioritetai.

Pagal eiliškumą labiausiai pageidaujamų paramos šeimoms, auginančioms vaikus, priemonių penketuką sudaro:

1. Ženklaus sumažinimas išlaidų, reikalingų vaikams išimokslinti (nurodė 44% respondentų).
2. Geresnės apsirūpinimo būstu sąlygos šeimoms, turinčioms vaikų (35%).
3. Pakankamai didelės pašalpos vaikams, mokamos iki pilnametystės (31%).
4. Mažesnis pajamų mokestis žmonėms, auginantiems nepilnamečius vaikus (31%).
5. Pašalpos vaikų turinčioms šeimoms, priklausančios nuo šeimos pajamų dydžio (20%).

Visos penkios dažniausiai paminėtos priemonės apima finansinę bei ekonominę paramą šeimai. Dar kartą atkreipiamas dėmesys į problemų, tokių kaip vaikų leidimo į mokslus brangumas, būsto įsigijimas, opumą. Tačiau į akį ne mažiau krenta tai, kad Lietuvos visuomenėje vyrauja itin stiprus įsitikinimas, jog raktas į šeimos gerovę ir visų problemų išsprendimas yra didesnė finansinė valstybės parama. Akivaizdu, kad priemonės, kurios sudaro sąlygas derinti profesinį užimtumą ir vaikų auginimą, yra vertinamos kaip antraplanės. Viena vertus, susiduriant su esminėmis šeimos pragyve-

nimo (nedarbo, nedidelių pajamų), būsto įsigijimo problemomis, šeimos ir darbo derinimo klausimas, be abejonės, tampa mažiau svarbus. Kita vertus, tai, kad akcentuojama finansinė parama, atskleidžia paternalistinių nuostatų Lietuvos visuomenėje gyvybingumą.

Tyrime taip pat buvo vertinama, kaip įgyvendinus gyventojų labiausiai pageidaujamas paramos priemones, tai paveiktų jų asmeninį gyvenimą, prokreacinę elgseną. 58% 18-49 metų amžiaus gyventojų teigia, jog būtų lengviau turėti tiek vaikų, kiek jie iš tikrųjų norėtų turėti (tarp 18-29 metų amžiaus tai tvirtina net 74%). Rezultatai nu-teikia optimistiškai. Tačiau gana nerealu tikėtis, jog, įgyvendinus vieną ar kelias priemones arba pagerinus jų taikymo sąlygas, būtų galima reikšmingai paveikti elgseną, ypač ar tas poveikis būtų ilgalaikis. Priimant sprendimą dėl vaiko gimdymo, paprastai racionaliai įvertinamos visos aplinkybės: tiek materialinės, tiek nematerialinės. Skaičiuojami ir sumuojami ne tik finansiniai ištekliai ir tiesioginiai (finansiniai) praradimai, kurių pareikalautų vaiko auginimas, bet įvertinami ir netiesioginiai (galimybių, karjeros ir pan.) praradimai.

Paramos priemonių vertinimo pokyčiai. Paramos šeimoms, au-ginančioms vaikus, priemonės buvo įvertintos ir atlikus tyrimą „Lietuvos šeima ir gimstamumas“ (LŠG) (1994-1995 m.). Nepai-sant kai kurių tyrimų LŠG ir „Gyventojų politikos vertinimas“ in-strumentarijus skirtumų, galima nustatyti, kiek pasikeitė Lietuvos gyventojų nuostatos šeimos politikos atžvilgiu.

Tyrime LŠG dalyvavo 18-49 metų gyventojai, todėl sulygini-mo tikslais šis amžiaus kriterijus bus pritaikytas ir tyrimui „Gyven-tojų politikos vertinimas“¹.

---

¹ Tarp 2001 m. tyrime „Gyventojų politikos vertinimas“ dalyvavusių gyventojų 18-49 metų amžiaus respondentų buvo 893.

Lyginamoji analizė parodė, kad 2001 m., lyginant su 1994–95 m., gyventojai palankiau vertina šias priemones (4.2 priedas):

1. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimą iki pamokų, po pamokų ir mokyklinių atostogų metu (palankiai vertino 8% daugiau respondentų).
2. Geresnes lopšelių sąlygas vaikams iki 3 metų amžiaus (6% daugiau).

Lietuvoje vykdoma ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo politika vadovaujasi nuostatomis, kurios priklauso nuo vaiko amžiaus. Didžiausias dėmesys skiriamas vaikams nuo 3 metų amžiaus, jų institucinė priežiūra ir ugdymas yra siejami su pasiruošimu mokyklai. Ugdant vaikus iki 3 metų, prioritetas teikiamas šeimai, nors 1-2 metų amžiaus vaikų institucinis ugdymas taip pat yra toleruojamas (Lietuvos gyventojų, 2004). Tuo tarpu tyrimų duomenys leidžia teigti, kad egzistuoja poreikis geresnėms priežiūros paslaugoms ne tik vaikams nuo 3 metų, bet ir jaunesniems negu 3 metų bei mokyklinio amžiaus vaikams, ir šis poreikis didėja.

Lyginant su 1994-95 m., sumažėjo šių paramos šeimai priemonių vertinimas (4.2 priedas):

1. Didesnės galimybės vaikus augintiems tėvams dirbti ne visą darbo laiką (palankių vertinimų sumažėjo 8%).
2. Pakankamai didelės pašalpos vaikams, mokamos iki pilnametystės (5%).

Kitų paramos šeimai priemonių vertinimai tiriamuoju laikotarpiu išliko beveik identiški.

Palyginamoji analizė patvirtina, kad netipiškos darbo formos (ypač darbas ne visą darbo dieną) tarp Lietuvos gyventojų, lygi-

nant su kitomis paramos šeimai priemonėmis, yra mažiau populiarios. Palankiai vertinančių pašalpas vaikams iki pilnametystės taip pat sumažėjo. Tačiau 5% visgi nėra didelis skirtumas. Be to, reikėtų prisiminti, kad pagal 2001 m. tyrimo duomenis šios pašalpos yra vienos iš priemonių, kurias įgyvendinti pageidaujama dažniausiai.

Tyrimo LŠG metu gyventojai taip pat buvo prašomi pasirinkti tris prioritetines priemones, kurias norėtų, kad Vyriausybė įgyvendintų. Priemonių reitingai pagal LŠG ir „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenis palyginimui yra pateikti 4.2 priede. Prioritetai išlieka panašūs. Išskyrus motinystės (nėštumo ir gimdymo) atostogas dirbančioms moterims, kurios nebuvo įtrauktos į 2001 m. tyrimo klausimyną ir kurios 1994-95 m. pagal pageidavimų eiliškumą užėmė pirmą vietą. Visos labiausiai pageidaujamos priemonės (jų penketukas) tiek 1994-95 m., tiek 2001 m. susitelkia finansinę, ekonominę paramą numatančių priemonių grupėje. Taigi šiuo požiūriu Lietuvos gyventojų poreikio prioritetai per tiriamąjį laikotarpį iš tiesų nepakito.

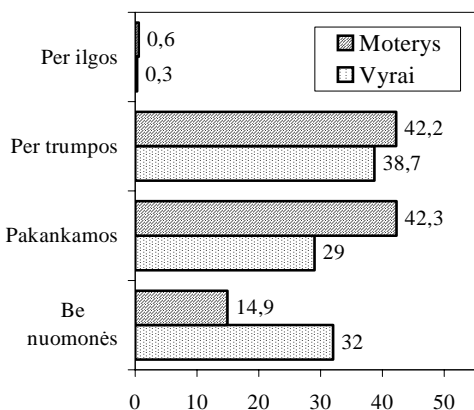
Tačiau prieš darant išvadas būtina išsiaiškinti, kokios gyventojų grupės yra linkusios (ne)pritarti vienai ar kitai paramos šeimai priemonei, ar egzistuoja poreikis gerinti sąlygas derinant šeimą ir darbą. Tai yra pagrindinis tolesnių trijų poskyrių tikslas. Atitinkamai bus vertinamas poreikis trims paramos tipams: su darbu susijusi parama, paslaugos ir finansinė parama.

4.3.2. Vaiko priežiūros atostogų ir kitų su užimtumu susijusių paramos šeimai priemonių vertinimas

Vaikų priežiūrai skirtų atostogų vertinimas

Motinystės (nėštumo ir gimdymo) atostogos. Nepaisant to, jog Lietuvoje taikomos motinystės atostogų sąlygos, lyginant su kitomis Europos šalimis, yra labai palankios, 42% moterų ir 39% vyrų teigia, kad jos yra per trumpos. Tačiau svarbu paminėti, kad beveik

4.1 pav. *Motinystės atostogų trukmės vertinimas pagal lytį (%)*

Chi-Square= 63,4563, $p \leq 0,001$

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys

tokia pati dalis moterų (42%) motinystės atostogas vertina teigiamai ir mano, kad jos yra pakankamos (4.1 pav.).

Lyginant gyventojų vertinimus pagal tokias charakteristikas, kaip amžius, išsilavinimas, užimtumas ir turimų vaikų skaičius, išryškėja, jog tarp vyrų motinystės atostogas kritiškiau negu kiti vertina (teigia, jos esančios per trumpos) 40-49 metų amžiaus, turintys aukštesnį išsilavinimo lygį, dirbantys visą darbo dieną ir turintys vaikų. Tarp moterų skirtumai gerokai menkesni. Tačiau įdomu, jog turinčios vaikų moterys gerokai dažniau negu jų neturinčios motinystės atostogas vertina kaip pakankamas. Tarp turinčių daugiau negu 3 vaikus moterų taip mano pusė respondenčių (4.3-4.6 priedai).

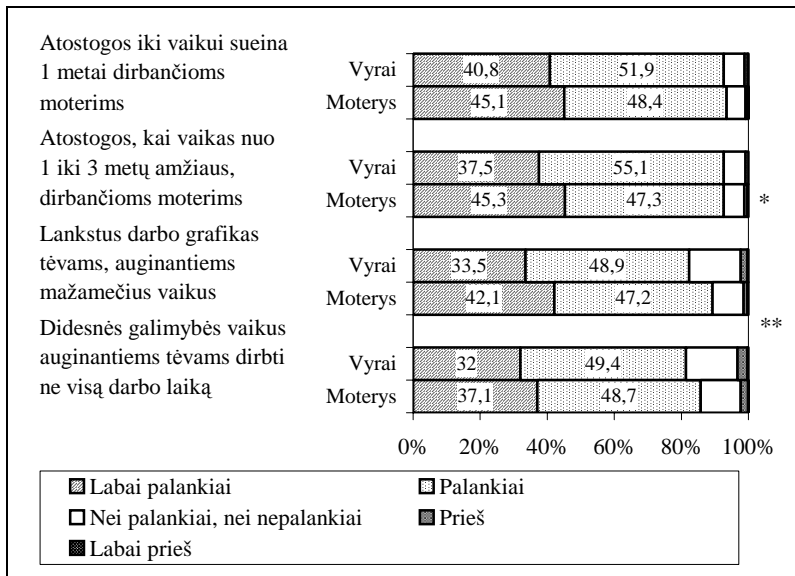
Galima teigti, kad nuomonė apie motinystės atostogų trukmę yra gana prieštaringa. Didelė dalis gyventojų mano jas esant pernelyg trumpas, tačiau didelė dalis (ypač moterų) taip pat teigia, kad jos yra pakankamos. Be to, motinystės atostogas palankiai vertina vaikų turinčios moterys ir tai yra labai pozityvus rodiklis.

Vaiko priežiūros (tėvystės) atostogos. Lietuvoje vaiko priežiūros atostogos apima laikotarpį po motinystės atostogų iki vaikui sueina 3 metai. Tačiau vaikui suejūs 1 metams, keičiasi atostogų apmokėjimo sąlygos. Todėl atostogų laikotarpį iki vaikui sueina 1 metai ir likusią jų dalį iki vaikui sueina 3 metai tikslinga vertinti atskirai.

Remiantis tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenimis, vaiko priežiūros atostogos yra viena iš palankiausiai Lietuvos gyventojų vertinamų paramos priemonių, skirtų šeimai, auginančiai vaikus (4.1 lentelė). Teisę į šias atostogas Lietuvos įstatymai numato abiem tėvams. Deja, tyrimo metu nuomonės buvo klausiama tik apie šių atostogų sąlygų gerinimą moterims. Poreikį gerinti vaiko priežiūros atostogų sąlygas dirbančioms moterims išsakė didžioji dauguma respondentų: tiek atostogų iki vaikui sueina 1 metai, tiek atveju, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus – per 93% moterų ir vyrų (4.2 pav.).

Vertinant vaiko priežiūros atostogų trukmę, Lietuvos gyventojai kritiškesnę nuomonę išsako atostogų iki vaikui sueina 1 metai atžvilgiu. 42% apklaustų vyrų ir daugiau negu pusė moterų (56%) mano, jog jos yra per trumpos (4.3 pav.). Reikėtų dar kartą pabrėžti, kad finansinės sąlygos vaiko priežiūros atostogų metu, kuomet vaikas yra nuo 1 iki 3 metų, yra gerokai mažiau palankios. Todėl vertinant vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueina 1 metai trukmę itin svarbus yra ekonominis aspektas.

4.2 pav. Vaiko priežiūros atostogų ir netipiškų darbo formų vertinimas pagal lytį (%)

* *Chi-Square* = 10,9137, $p \leq 0,05$; ** *Chi-Square* = 19,0647, $p \leq 0,001$; (atostogų iki vaikai sueina 1 m. ir galimybių dirbti ne visą darbo dieną vertinimai statistiškai nėra priklausomi nuo lyties).

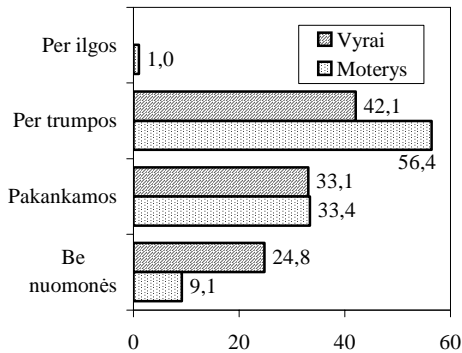
Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

Vaiko priežiūros atostogų iki vaikai sueina 1 metai trumpumą dažniausiai pabrėžia 30-39 ir 40-49 metų amžiaus (atitinkamai 67% ir 60%) ir geresnį išsilavinimą turinčios moterys (tarp turinčių aukštąjį išsilavinimą – 62%) (4.7, 4.8 priedai). Tokią nuomonę dažniau negu kiti taip pat pateikia visą darbo dieną dirbantys ir turintys vaikų gyventojai (4.9, 4.10 priedai). Kadangi atostogų metu mokama pašalpa yra glaudžiai susieta su į atostogas išeinančio asmens užimtumu ir gaunamomis pajamomis, natūralu, kad gyventojai

jai, kurių pajamos potencialiai yra didesnės, pagėdautų ilgesnių vaiko priežiūros atostogų iki jam sueina 1 metai.

Skirtingai negu vertinant motinystės atostogų ir atostogų iki vaikui sueina 1 metai trukmę, vaiko priežiūros atostogas, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, didesnioji dalis Lietuvos gyventojų vertina kaip pakankamas. Tai teigia 69% moterų ir 62% vyrų (4.4 pav.). Ši nuomonė yra vienodai vyraujanti tarp įvairaus amžiaus gyventojų (4.11 priedas) ir nepriklauso nuo užimtumo (4.13 priedas). Ženklesni skirtumai išryškėja pagal išsilavinimą, ypač tarp moterų. Aukštesnįjį ir aukštąjį išsilavinimą turinčios moterys gerokai dažniau teigia, kad šių

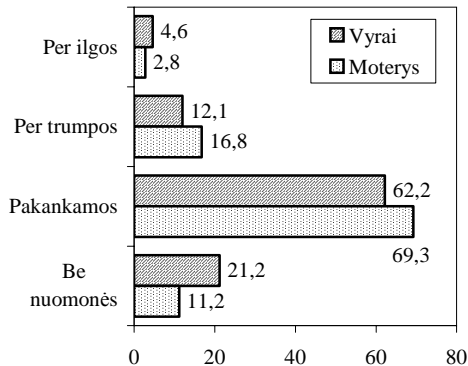
4.3 pav. Vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueina 1 metai trukmės vertinimas pagal lytį (%)

Chi-Square = 73,0820, $p \leq 0,001$

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

4.4 pav. Vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, trukmės vertinimas pagal lytį (%)

Chi-Square = 73,0820, $p \leq 0,001$

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

atostogų trukmė yra pakankama (atitinkamai 70% ir 77%, tuo tarpu, pvz., žemesnio negu vidurinio išsilavinimo – 60%) (4.12 priedas). Labai svarbu pabrėžti, kad šių atostogų trukmė tenkina daugumą gyventojų, turinčių vaikų. Vaikų turintys gyventojai gerokai dažniau negu jų neturintys tvirtina, kad atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų, trukmė yra pakankama. Pvz., tarp vaikų turinčių moterų pakankamomis jas vertina per 70%, tarp neturinčių vaikų – 58% (14 priedas).

Apibendrinant motinystės (nėštumo ir gimdymo) ir vaiko priežiūros atostogų trukmės vertinimus, galima teigti, kad Lietuvos gyventojų labiausiai netenkina atostogų iki vaikui sueina 1 metai trukmė. Pageidaujama, kad jos būtų ilgesnės. Šių atostogų trukmė neabejotinai svarbi dėl apmokėjimo sąlygų, nes joms pasibaigus šeima gauna labai simbolišką piniginę išmoką, kuri nekompensuoja vaiką iki 3 metų amžiaus namie prižiūrinčios motinos (ar tėvo) prarandamų pajamų. Galbūt šiuo atveju Lietuvoje vertėtų pasinaudoti sėkminga kitų šalių (Švedija, Norvegija ir kt.) praktika ir suteikti papildomą mėnesį atostogų, skirtą tik tėvui (nepasinaudojus jis būtų prarandamas). Tokiu būdu būtų patenkintas gyventojų poreikis ilgesnėms vaiko priežiūros atostogoms, apmokamoms priklausomai nuo buvusio darbo užmokesčio, ir kartu sukurtas vyrus aktyvesnei tėvytei skatinantis veiksnys.

Turimais duomenimis, vaiko priežiūros atostogų teise Lietuvoje pasinaudoja vos 1% vyrų (žr. <http://www.dadcomehome.org>). Tad priemonės, skatinančios vyrus aktyviau dalyvauti šeimos gyvenime, yra labai reikalingos. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad aktyvesnis vyro dalyvavimas namų ruošos darbuose ir ypač prižiūrint vaikus gerokai palengvina moterų apsisprendimą dėl antro vaiko

gimdymo (Buber, 2002; Miller Torr, Short, 2004). Švedijoje buvo nustatyta, kad egzistuoja teigiamas ryšys, nors ir netiesioginis, tarp vyro naudojimosi tėvystės atostogų teise ir poros noro turėti dar vieną vaiką (Neyer, 2003; Andersson, 2005).

Netipiškų darbo formų vertinimas

Darbas pagal lankstų grafiką ir darbas ne visą darbo laiką, kaip paramos šeimai, auginančiai vaikams, priemonės, yra kiek mažiau populiarios tarp Lietuvos gyventojų negu, tarkim, vaiko priežiūros atostogos. Tačiau jas palankiai vertino dauguma apklaustųjų – atitinkamai 86% ir 84% (4.1 lentelė). Vertinimų skirtumai pagal sociodemografines gyventojų charakteristikas yra visiškai nedidelis. Palankūs vertinimai vyrauja visose amžiaus, išsilavinimo, užimtumo grupėse, tarp turinčių ir neturinčių vaikų gyventojų.

Reikėtų pabrėžti, kad netipiškos darbo formos yra pakankamai neįprastos Lietuvos gyventojams, juo labiau kaip paramos šeimai priemonė. Tačiau pozityvus požiūris į tokias galimybes rodo, jog poreikis plėsti lanksčias užimtumo formas Lietuvoje tikrai yra ir joms diegti reikia skirti didesnę dėmesį.

Sprendimas dirbti ne visą darbo laiką ar lankstaus darbo grafiko pasirinkimas priklauso nuo daugelio aplinkybių, bet visų pirma nuo teisių, kurias turi tokiu režimu dirbantys žmonės. Didelę įtaką turi galimybės vėliau susigrąžinti buvusį statusą ir galimybę vėl dirbti visą darbo laiką. Pvz., Švedijoje nuo 1979 m. tėvai, turintys vaikų iki dvylikos metų, turi teisę sumažinti darbo laiką iki 30 valandų per savaitę, o pasibaigus „kritiniam“ laikotarpiui susigrąžinti buvusį darbo krūvį (Lelièvre, Gauthier, 1996). Jungtinė Karalystė 2003 m. įvedė papildomas darbo laiko taisyklių pataisas, kurios tėvams, turintiems vaikų iki šešerių metų amžiaus, numato teisę pra-

šyti darbdavio lankstaus darbo grafiko. Prašymas gali būti darbdavio atmetas tik dėl svarbių, aiškiai su darbo pobūdžiu susijusių priežasčių (Warth, 2004). Tokios įstatyminės nuostatos sustiprina tėvų pozicijas derantis su darbdaviais dėl darbo laiko.

Lietuvoje teisinė bazė, reikalinga lanksčioms užimtumo formoms diegti, iš esmės yra sukurta. Tačiau jas darbdaviai vis dar taiko itin retai. Taikyti lanksčias užimtumo formas trukdo nedideli darbo užmokesčiai, aukšti nedarbo rodikliai, iš dalies ir darbdavių bei darbuotojų žinių apie tokias galimybes trūkumas (Stankevičienė, Gruževskis, 2004). Būtina plačiau informuoti visuomenę apie tokias galimybes bei skatinti darbdavius taikyti lanksčias darbo organizavimo formas.

Darbas ne visą darbo laiką ar kitokiu neįprastu laiko režimu paprastai yra neišvengiamai susijęs su finansiniais praradimais ir galimomis neigiamomis pasekmėmis karjerai. Tačiau jei sprendimą gimus vaikui visiškai atsisakyti apmokamo darbo galima vertinti kaip vieną kraštutinumą, o sprendimą dirbti visą darbo dieną – kaip kitą; tuomet darbas ne visą darbo laiką ar kokia kita lankstesnė darbo forma neabejotinai yra kompromisinis variantas. Bet kuriuo atveju lanksčios užimtumo formos, kaip paramos šeimai priemonė, gali būti funkcionalios tik tuomet, kai jas papildo ir yra užtikrinamas vaiko priežiūros paslaugų prieinamumas.

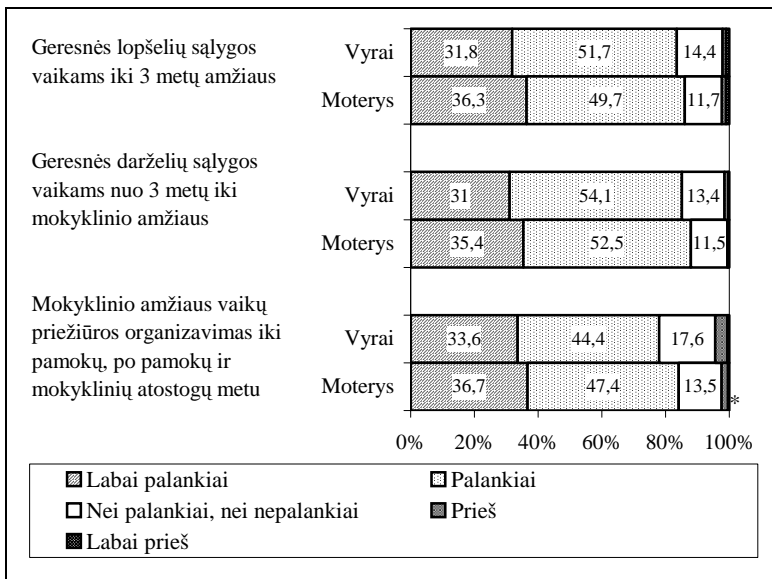
4.3.3. Vaiko priežiūros paslaugų vertinimas

Vaiko priežiūros paslaugos – tai viena iš pagrindinių ir Lietuvoje viena iš seniausiai taikomų šeimos ir darbo derinimo priemonių. Poreikį geresnėms *vaikų lopšelių* ir *darželių* sąlygoms 2001 m. išsakė atitinkamai 85% ir 87% Lietuvos gyventojų (4.1 lentelė).

Lyginant su 1994–95 metų duomenimis (LŠG tyrimas), matyti, kad šis poreikis ne tik išlieka, bet ir didėja. Poreikis organizuoti *mokyklinio amžiaus vaikų priežiūrą* iki pamokų, po pamokų ir mokyklinių atostogų metu yra mažesnis, tačiau, lyginant su 1994–95 m., jis taip pat padidėjo (4.2 priedas).

Už vaikų lopšelių ir darželių sąlygų gerinimą vienodai palankiai pasisako ir vyrai, ir moterys. Tuo tarpu paramos prižiūrėti mokyklinio amžiaus vaikus dažniau pageidauja moterys negu vyrai (atitinkamai 84% ir 78%) (4.5 pav.).

4.5 pav. Vaiko priežiūros paslaugų vertinimas pagal lytį (%)

* *Chi-Square* = 9,5400, $p \leq 0,05$ (lopšelių ir darželių vertinimai statistikai nėra priklausomi nuo lyties).

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

Vertinant vaikų priežiūros paslaugas, kaip priemonę, skirtą padėti tėvams užimtumą derinti su vaikų auginimu, svarbūs yra keli aspektai: jų prieinamumas, priimtinumai, pasiekiamumas (patogumas), kokybė ir kaina (Rindfuss ir kt., 2003). Vaiko priežiūros paslaugų *prieinamumas* išreiškia vaiko priežiūros paslaugų kiekybę. Lietuvoje jau sovietmečiu buvo sukurtas platus ikimokyklinio ugdymo institucijų tinklas, nors kasmet augant jas lankančių vaikų skaičiui, ne visų šeimų poreikiai buvo patenkinami. Pirmaisiais nepriklausomybės metais sovietmečiu sukurtą vaiko priežiūros institucijų sistemą, kurią, racionaliai mąstant, reikėjo toliau tobulinti, imta naikinti. Tik praėjusio dešimtmečio viduryje valstybė vėl pradėjo vykdyti nuoseklesnę šios srities politiką (Stankūnienė ir kt., 2001). Tačiau ir šiandien ikimokyklinio ugdymo institucijos yra netolygiai pasiskirsčiusios miestuose ir kaimuose, nevienodai išplėtos pagal vaikų amžiaus grupes ir daugeliui gyventojų, ypač mažesniuose miesteliuose ir kaimuose, jų paslaugos nėra prieinamos (Lietuvos gyventojų, 2004).

Tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ metu 45% gyventojų teigė, kad jų gyvenamoje vietovėje yra pakankamai vaikų priežiūros įstaigų, 18% pripažino, jog neretai reikia kiek palaukti, kol vaikas būna priimtas. 5% tvirtino, kad jų gyvenamoje vietovėje vaikų priežiūros įstaigų yra tik keletas ir jos yra perpildytos, o 16% – kad vargu ar iš viso jų yra. Pastarasis atsakymas („ne, vargu ar tokių yra“) dažniausias tarp kaimo vietovėse gyvenančių respondentų (47%). Didesnių gyvenamųjų vietovių gyventojams opesnę vaiko priežiūros įstaigų perpildymo problema (4.2 lentelė).

4.2 lentelė. Ar Jūsų gyvenamoje vietovėje pakanka vaikų priežiūros įstaigų? Vertinimai pagal gyvenamąją vietovę (%)

Atsakymo variantai	Kaimas	Mažas miestelis	Vidutinio dydžio miestas	Didelis miestas
Taip, pasirinkimas yra platus	22,0	27,9	33,4	27,2
Taip, tačiau reikia kiek palaukti, kol vaikas būna priimtas	10,1	30,2	18,2	22,2
Ne, yra tik keletas, ir jos yra perpildytos	1,4	5,8	6,1	8,2
Ne, vargu ar tokių yra	47,4	2,3	2,2	1,6
Nežinau	19,2	33,7	40,1	40,9

Chi-Square = 485, 2459, $p \leq 0,001$

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

Visuomenės poreikis vaiko priežiūros paslaugoms priklauso ir nuo to, ar ir kaip visuomenė *priima* ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą institucijose. Ar jis yra toleruojamas, o gal visuomenei priimtinesnis yra vaiko ugdymas šeimoje? Remiantis tyrimų LŠG bei „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenimis, laikotarpiu nuo 1994–95 m. iki 2001 m. gyventojų, manančių, jog „ikimokyklinio amžiaus vaikas, matyt, nukenčia, jei jo motina dirba“ sumažėjo nuo 74% iki 67%. Be to, gerokai padaugėjo pritariančių tam, kad „dirbanti moteris gali turėti tokius pat šiltus ir tvirtus ryšius su vaikais, kaip ir nedirbanti“ – atitinkamai nuo 57% iki 67%. Taigi Lietuvos visuomenė, pripažindama ir neigiamą aspektą, iš esmės toleruoja moterų, turinčių vaikų, profesinį užimtumą, o kartu ir vaiko priežiūrą ne tik šeimoje.

Vienas iš esminių veiksnių, nuo kurio priklauso vaiko priežiūros formos priimtumas, yra vaiko amžius. Daugiau negu pusė (52%)

gyventojų mano, kad iki 3 metų amžiaus geriausia vaiką auginti namuose, prižiūrint nedirbančiai motinai arba tėvui. Institucinei priežiūrai labiau pritariama, kai vaikas yra vyresnis nei 3 metų amžiaus. Tam, kad geriau, jei tokio amžiaus vaikai visą arba dalį dienos lanko vaikų darželį, pritaria 68% Lietuvos gyventojų (4.3 lentelė).

4.3 lentelė. *Kaip reikėtų prižiūrėti ikimokyklinio amžiaus vaikus? (%)*

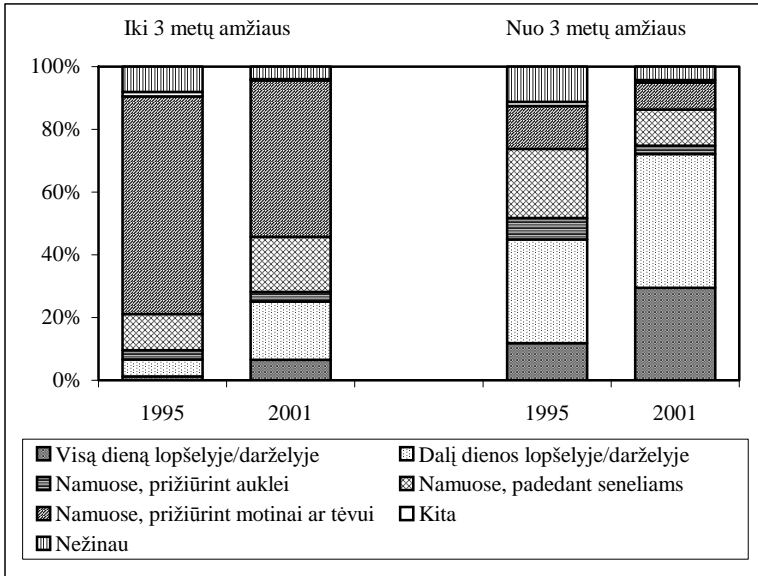
Atsakymo variantai	Iki 3 metų amžiaus	Nuo 3 metų amžiaus
Visą dieną lopšelyje/darželyje	6,1	28,8
Dalį dienos lopšelyje/darželyje	15,6	39,6
Tik namuose, prižiūrint auklei	2,3	2,7
Tik namuose, paeiliui prižiūrint dirbantiems tėvams, padedant seneliams	18,4	13,6
Tik namuose, prižiūrint nedirbančiai motinai ar tėvui	51,6	8,8
Kita	0,4	0,6
Nežinau	5,6	5,7

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

Nuostatos dėl mažamečių vaikų priežiūros ikimokyklinio ugdymo institucijose keičiasi. Lyginant su 1994–95 metais, Lietuvos gyventojai daug palankiau žiūri tiek į vaikų iki 3 metų amžiaus, tiek į vyresnių negu 3 metų amžiaus priežiūrą vaikų lopšeliuose ir darželiuose. 1994–95 m. tarp 18-49 metų gyventojų vaikų iki 3 metų amžiaus priežiūrai vaikų lopšeliuose pritarė vos 7%, o 2001 m. – net 25%. Tačiau dauguma mano, jog geriausia, jei vaikas lopšelyje praleidžia tik dalį dienos. Gerokai pasikeitė ir požiūris į vaikų nuo

3 metų amžiaus priežiūrą ikimokyklinio ugdymo institucijose. 1994–95 m. tam pritarė 45% gyventojų, 2001 m. – 72%. Tačiau vėlgi 43% gyventojų pasisako už tai, kad vaikai darželyje praleistų tik dalį dienos (4.6 pav.).

4.6 pav. *Kaip reikėtų prižiūrėti ikimokyklinio amžiaus vaikus? 1994-95 m. ir 2001 m.¹*

Šaltinis: tyrimų „Lietuvos šeima ir gimstamumas“ ir „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

Vaikų lopšelio-darželio *pasiekiamumas* taip pat labai svarbus tėvams, t. y. ar jis yra arti namų arba darbovietės. Šiuo atveju reikšmingą vaidmenį gali vaidinti ir darbdaviai, vaikų priežiūros centrus steigdami pačiose darbovietėse.

¹ 18-49 metų amžiaus respondentų vertinimai.

Didelės svarbos turi vaikų priežiūros paslaugų *kokybė* ir *kaina*. Tėvai nori, kad jų vaikams būtų teikiama patikima ir aukštos kokybės priežiūra. To vis dar trūksta Lietuvos valstybinėse vaiko priežiūros įstaigose, o privačių tokių paslaugas teikiančių įstaigų dar nėra daug. Be to, privačių įstaigų paslaugos prieinamos tik geresnę socialinę padėtį užimančioms visuomenės grupėms.

Valstybinių ikimokyklinio ugdymo institucijų sistema ne tik padeda tėvams lengviau derinti šeimos ir darbo pareigas, bet ir yra reikšminga materialinė parama mažas pajamas gaunančioms šeimoms, nes jų paslaugas subsidijuoja valstybė. Tačiau reikalinga plėsti paslaugų formų įvairovę ir galimybes lanksčiau jomis naudotis, siekti geresnės vaikų priežiūros ir ugdymo kokybės.

Užsienio šalyse tyrimais nustatyta, kad vaikai, kurie nuo 2–3 metų iki 5–6 metų amžiaus lanko kokybiškas paslaugas teikiančias ikimokyklinio ugdymo institucijas, ne tik nepatiria žalos, bet ir geriau vystosi fiziškai bei emociškai, pasižymi geresniais kognityviniais ir socialiniais bendravimo įgūdžiais. Jie geriau negu tik namuose prižiūrimi ir ugdomi vaikai pasiruošia mokyklai, geresni jų mokymosi rezultatai (Kamerman ir kt., 2003).

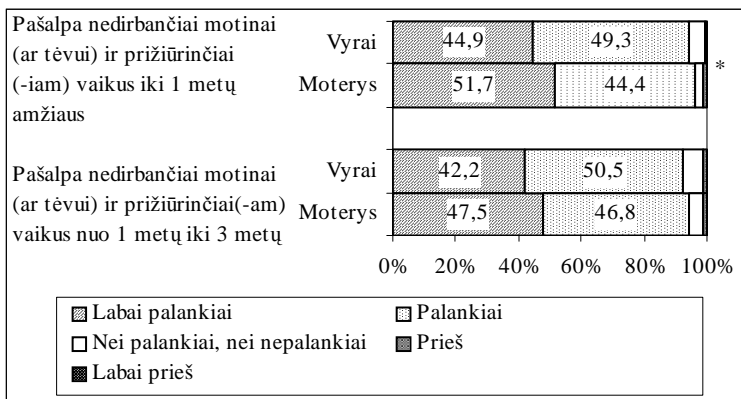
4.3.4. Pašalpų, mokamų vaiko priežiūros atostogų metu, vertinimas

Finansinė parama (pašalpomis, mokesčių lengvatomis) yra pagalbiniė priemonė šeimai, papildomas pajamų šaltinis. Ja siekiama kompensuoti su vaikų gimimu ir auginimu susijusias išlaidas. Nėštumo ir gimdymo (motinystės) bei vaiko priežiūros (tėvystės) atostogų laikotarpiu mokamomis pašalpomis siekiama kompensuoti jų metu prarandamas pajamas ir garantuoti tėvams (tai dažniausiai yra

moterys) ekonominį savarankiškumą. Šios pašalpos yra labai svarbus šeimos ir darbo derinimo politikos elementas.

Remiantis tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenimis, pašalpos nedirbantiems motinai ar tėvui, kurie namuose prižiūri vaiką iki jam sueina 1 ar 3 metai, yra labiausiai gyventojų vertinamos paramos šeimai priemonės. Palankių vertinimų skaitlingumu šias priemones lenkia tik vienkartinė pašalpa, mokama gimus vaikui (4.3.1 skyrelį). Palankūs vertinimai vienodai dažni tarp vyrų ir moterų, tačiau moterys dažniau nurodo labai palankų vertinimą, ypač pašalpos, mokamos iki vaikui sueina 1 metai, atveju (4.7 pav.).

4.7 pav. Pašalpų, mokamų vaiko priežiūros atostogų metu, vertinimas pagal lytį

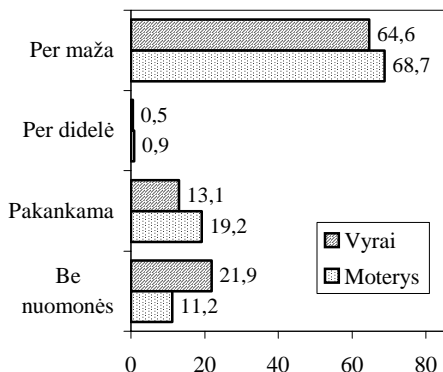

* *Chi-Square* = 11,5618, $p \leq 0,05$ (pašalpos, kai vaikas nuo 1 iki 3 metų amžiaus, vertinimai statistikai nėra priklausomi nuo lyties).

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

Tyrimo metu gyventojai taip pat buvo prašomi įvertinti kiekvienos iš aptartų pašalpų dydį. Nustatyta, jog 69% moterų ir 65% vyrų mano, kad pašalpa, mokama vaiko priežiūros atostogų iki vaikui su-

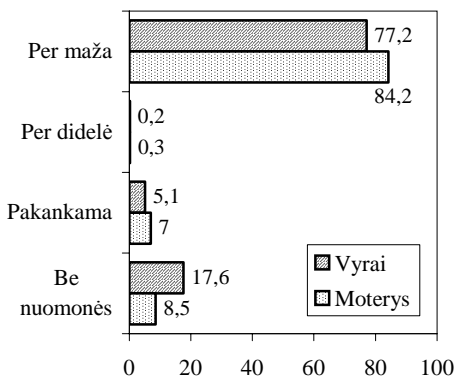
4.8 pav. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų metu iki vaikai sueina 1 metai, dydžio vertinimas (%)

$Chi-Square = 34,2967, p \leq 0,001$

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

4.9 pav. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų metu, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų, dydžio vertinimas (%)

$Chi-Square = 27,2095, p \leq 0,001$

Šaltinis: tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys.

eina 1 metai metu, yra per maža (Lietuvos įstatymuose įvardijama motinystės (tėvystės) pašalpa) (4.8 pav.). Apie pašalpos, kai vaikas namuose prižiūrimas nuo 1 iki 3 metų, dydį taip mano dar didesnę gyventojų dalis – 84% moterų ir 77% vyrų (4.9 pav.).

Nuomonė, jog pašalpos per mažos, gerokai dažnesnė tarp jaunesnio amžiaus (18–29 ir 30–39 metų) gyventojų, ypač vertinant pašalpą, mokamą, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų. Tarp 18–29 ir 30–39 metų amžiaus moterų šią pašalpą mano esant pernelg maža net kiek daugiau negu 90%. Pašalpų dydį neigiamai dažniau nei kiti vertina aukštesniojo išsilavinimo ir vaikų turintys gyventojai. Taip pat išsiskiria visą darbo dieną dirbančių vyrų nuomonė, ku-

rie gerokai dažniau negu nedirbantys ar dirbantys tik dalį darbo laiko nurodo, jog pašalpos pernelyg mažos (4.15-4.22 priedai).

Pašalpa, mokama vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, metu (nuo 2004 m. – vaiko išmoka) savo dydžiu iš tiesių yra simboliška. Tuo tarpu atostogų, kai vaikas yra iki 1 metų amžiaus, metu mokama pašalpa (motinystės (tėvystės) pašalpa) padengia didesniąją buvusio darbo užmokesčio dalį. Reikėtų priminti, kad pagal apklausos metu galiojusius įstatymus ši pašalpa sudarė 60%. Šiuo metu motinai arba tėvui padengiama 70% kompensuojamojo darbo užmokesčio. Lyginant su kitomis Europos šalimis, Lietuvoje taikoma kompensuojamoji dalis tikrai nėra maža. Daugiau (80–90%) mokama vos keliuose šalyse, tarp jų dosniausiomis laikomose Šiaurės Europos šalyse – Švedijoje, Norvegijoje, Suomijoje ir Danijoje.

Atsižvelgiant į valstybės galimybes, žinoma, būtų tikslinga ateityje toliau didinti prarandamų pajamų kompensavimo dalį, taikomą atostogų metu, kai vaikas yra iki 1 metų. Didesnės pašalpos ne tik gerintų moterų padėtį ekonominiu požiūriu neaktyviu jų gyvenimo laikotarpiu, bet ir būtų dar vienas motyvas, skatinantis vyrus aktyviau naudotis vaiko priežiūros atostogų teise. Finansinė nauda šeimai, kaip rodo tyrimai, yra labai svarbus veiksnys apsisprendžiant, kuriam iš tėvų išeiti vaiko priežiūros atostogų (Reingardienė ir kt., 2004–2005). Kita vertus, motinystės (tėvystės) pašalpa yra tiesioginis buvusio darbo užmokesčio rezultatas. Todėl mažos pašalpos problemą taip pat spręstų vidutinio darbo užmokesčio didėjimas.

Sudėtingiau apibendrinti ir vertinti vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų, tikslus, jų tobulinimo poreikį ir galimybes. Jeigu suteikiant šias atostogas siekiama sudaryti sąlygas

šeimai namuose vaiką prižiūrėti iki jam sueina 3 metai, tuomet ši priemonė iš esmės yra orientuota tik į šeimas, galinčias pragyventi iš vieno darbo užmokesčio. Todėl šią šeimos politikos priemonę, bent jau šiandien esantį variantą, būtinau turi papildyti visoms šeimoms prieinamos ir kokybiškos vaiko priežiūros paslaugos. Kitą variantą – pašalpų didinimo galimybę, vertėtų gerokai apsvarstyti. Viena, ar toks žingsnis būtų racionalus, ir ar Lietuvos biudžetas tam pajėgus? Antra, kokie būtų šio žingsnio tikslai ir laukiamas efektas?

Tarptautinė praktika rodo, kad efektyviausiai tiek šeimų gerovės, tiek demografinės raidos problemas sprendžia tos valstybės, kurios skatina abiejų tėvų ekonominį aktyvumą, padeda užimtumą derinti su šeimos funkcijomis ir propaguoja simetrišką (dviejų maitintojų) šeimos modelį. Vieni žemiausių vaikų skurdo rodiklių ir santykinai aukštas gimstamumo lygis yra Šiaurės Europos šalyse (Švedijoje, Suomijoje, Norvegijoje bei Danijoje), kurios ekonomines šeimų problemas sprendžia būtent aktyvia užimtumo politika, lyčių lygybės politika ir vaikų priežiūros politika (Kamerman ir kt., 2003). Pašalpos ir kitokia finansinė parama tik papildo bendrą šeimos politikos sistemą, besivadovaujančią lyčių lygybės ir tėvų, turinčių mažamečių vaikų, užimtumo sąlygų gerinimo siekais.

Orientacija į pašalpų didinimą sustiprintų Lietuvos visuomenėje dar gajaus paternalistinės nuotaikas, tuo tarpu efektas, pareikalaujantis didelių finansinių išlaidų, būtų menkai apčiuopiamas. Investavimas į ikimokyklinio vaiko ugdymo institucijų tinklo plėtrą, jų paslaugų kokybės ir patrauklumo didinimą, lanksčių užimtumo formų diegimas ir kitų tėvams darbą ir vaikų auginimą derinti leidžiančių sąlygų kūrimas bent kol kas tikrai atrodytų tikslingesnis.

Lietuvos gyventojų nuomonės apie valstybės teikiamą socialinę paramą šeimai, auginančiai vaikus, tyrimas leido įvertinti opiausias šeimų problemas, įgyvendinamų priemonių adekvatumą ir svarbiausias pageidaujamas šeimos politikos plėtros kryptis.

Subjektyvūs paramos priemonių vertinimai atskleidžia, jog dažniausiai išsakomas poreikis yra didinti finansinę paramą šeimai, auginančiai vaikus. Išsakyti poreikio prioritetai, be abejonės, rodo, kiek aktualios ekonominės šeimos problemos. Tačiau ne mažiau svarbus veiksnys, lėmęs šių prioritetų išskyrimą, yra paternalistinių lūkesčių valstybės atžvilgiu gyvybingumas.

Lietuvos visuomenė gana sunkiai persiorientuoja prie naujos socialinės ekonominės aplinkos, kai šeimos gerovė ir jos funkcijų atlikimo sėkmė labai priklauso nuo šeimos ir jos narių vidinių galių ir aktyvumo. Piniginės išmokos yra labiausiai apčiuopiamos ir geriausiai pažįstamos paramos formos, tačiau jos negali ir neturi būti pagrindinis šeimos pragyvenimą ir funkcionavimą užtikrinantis šaltinis. Svarbiausia šeimos socialinės gerovės prielaida yra šeimos narių ekonominis užimtumas ir iš jo gaunamos pajamos. Paramos šeimai sistema turi kurti prielaidas, skatinančias šeimas būti aktyviomis, stipriomis ir galinčiomis savarankiškai spręsti išskylančias problemas. Socialiai silpnoms šeimoms reikalinga specifinė parama. Tačiau labai svarbu, kad ja būtų siekiama atkurti šių šeimų savarankiškumą, o ne tik palaikyti pragyvenimą, taip leidžiant dauginti socialines problemas. Aktualių būsto įsigijimo problemų sprendimas, užimtumo didinimas, tinkamo darbo apmokėjimo siekimas bei sąlygų, palankių profesinį aktyvumą derinti su šeimos funkcijomis, kūrimas turėtų būti svarbiausi suderintos ir vientisos

Lietuvos politikos paramos šeimai tikslai. Taip pat labai svarbu, kad plėtojant paramos šeimai priemones būtų atsižvelgta į lyčių lygybės motyvą – lygių lyčių teisių ir galimybių dalyvauti ir išreikšti save šeimoje ir profesiniame gyvenime siekį.

4.4. ŠEIMOS POLITIKOS EFEKTO PROJEKCIJOS

Vienas svarbiausių šeimos politikos tikslų esant labai mažam gimstamumui – siekti gimstamumo didėjimo, o kartu ir demografinės pusiausvyros atstatymo. Pronatalistinių tikslų siekis Lietuvai yra labai aktualus, tačiau ir labai sudėtingas. Pirmiausia dėl to, kad sunkiai suprantamas tiek šeimos modernėjimo procesas, tiek jo iššūkiai šeimos politikai bei būtinybė keisti šeimos politikos prioritetus.

4.4.1. Gimstamumo skatinimo kryptys: konceptualusis lygmuo

Apibendrinus kitų šalių patirtį, galima daryti išvadą, kad pagrindinė kryptis siekiant aukštesnio gimstamumo lygio Lietuvoje yra:

- ✓ siekti lyčių lygybės visuose visuomenės institutuose (viešojoje ir privačiojoje sferose) bei kurti sąlygas, leidžiančias abiem tėvams profesinį užimtumą derinti su šeimos funkcijomis.

Norint tai įgyvendinti, reikalingos permainos tiek visuomenės viešajame, tiek šeimos privačiajame gyvenime:

- ✓ *Viešojoje sferoje* būtina plėtoti priemones, kuriomis kuriamas šeimos poreikiams palanki darbo rinka ir sudaromos galimybės vaikų ugdymą derinti su profesiniu užimtumu. Šios priemonės turi integruoti lyčių lygybės siekį, kad **šeimos ir darbo derinimo** strategija nebūtų aktuali tik moterims ir taip toliau nedidintų lyčių galimybių visuomenėje skirtumų.

- ✓ *Privačiojoje sferoje* būtina skatinti simetriškąjį (egalitarinį) lyčių vaidmenų šeimos modelį.

Šeimos ir darbo suderinamumo prielaidos. Šeimos ir darbo suderinamumas priklauso nuo visuomenėje esančių struktūrinių ir kultūrinių sąlygų (Liefbroer, Corijn, 1999):

- ✓ *Struktūrinis šeimos ir darbo suderinamumas* priklauso nuo visuomenės institucinės sistemos, nuo to, ar pakanka priemonių, leidžiančių tėvams (motinai ir tėvui) ekonominių aktyvumą derinti su šeiminiiais įsipareigojimais.
- ✓ *Kultūrinį šeimos ir darbo suderinamumą* lemia visuomenėje vyraujančios lyčių vaidmenų vertybės, normos ir lūkesčiai. Nuostatos, kurios palaiko tradicinius vyro ir moters vaidmenis (vyruvi priskiriama atsakomybė už šeimos išlaikymą, moteriai – už vaikų priežiūrą ir namų ūkio tvarkymą), varžo šeimos ir darbo derinimo galimybes. Jos neskatina vyro labiau įsitraukti į šeimos rūpesčius ir riboja moters užimtumą.

Siekiant šeimos ir darbo suderinamumo, būtina kurti ne tik tam palankią institucinę sistemą (sąlygas, leidžiančias derinti šeimą ir darbą), bet ir kultūrinę aplinką (skatinti egalitarinį požiūrį į lyčių vaidmenis visuomenėje ir šeimoje).

4.4.2. Gimstamumo didėjimo ir kartų kaitos atkūrimo galimybės

Remiantis nacionalinio lygmens veiksniais, Lietuvos demografinės raidos ir kitų šalių patirties analize, galima teigti, kad gimstamumo lygio pasikeitimų galimybės yra mažos. Pasiekus šiuolaikinį visuomenės išsivystymo lygį (industrinį/postindustrinį; modernų-

ji/postmodernų), aukščiausias vidutinis gimdomų vaikų skaičius (suminis gimstamumo rodiklis) tegali būti artimas dviem. Tad vidutinis vaikų skaičius Lietuvoje gali keistis mažiau nei vienetu. Tačiau kitimo trajektorija gali labai varijuoti.

Teoriškai gimstamumas Lietuvoje gali pasiekti kartų kaitą užtikrinantį lygį, t. y. suminis gimstamumo rodiklis priartėti prie lygio, artimo dviem, juolab kad prokreacinių nuostatų kiekybinis taikyns (norimas vaikų skaičius) taipogi yra artimas dviem (2005 m. – 2,1). Taigi gerėjant ekonominei situacijai, bendram gyvenimo lygiui, silpnėjant tradicinėms (patriarchalinėms) nuostatomis dėl moters bei vyro vietos privačiojoje ir viešojoje sferoje, modernizuojant šeimos politiką galima tikėtis, jog bus priartėta prie gimstamumo lygio, užtikrinančio kartų kaitą.

Gimstamumo kitimo trajektorijos variantų gali būti labai įvairių, tai lemia įvairaus pobūdžio veiksniai, kurie gali mažinti ar didinti gimstamumą, lemia tų veiksnių stiprumas ir veikimo laikas, tačiau mažai vilties, kad tai padės pasiekti kartų kaitą užtikrinantį lygį.

Gimstamumą gali didinti:

- ✓ *ekonominio pobūdžio veiksniai*: sėkminga ekonominė ir socialinė šalies raida, ekonominis stabilumas, resursų gausėjimas; didėjančios galimybės užtikrinti norimą šeimos gerovę, didėjantis užtikrintumas dėl šeimos ir vaikų ateities ir pan.;
- ✓ *politinio pobūdžio veiksniai*: šeimos politikos modernizavimas, šeimos politiką vis labiau siejant su darbo rinkos politika, vaikų priežiūros politika, lyčių politika; aktyvi, ilgalaikė, kompleksinė, problemoms adekvati šeimos politika.

- ✓ *demografinio pobūdžio veiksniai*: emigracinių srautų mažėjimas ir grįžtamoji migracija (jaunimo grįžimas į Lietuvą), vedybų ir gimstamumo kompensacinis efektas (atidėtų vedybų ir gimdymų, kuriuos lemia tiek ekonominiai sunkumai, tiek didelis jaunimo migracinis mobilumas, tiek šeimos institucijų transformacija, įgyvendinimas);
- ✓ *kultūrinio pobūdžio veiksniai*: gerėjantys lyčių lygybės rodikliai – lygesni lyčių santykiai viešojoje (darbe ir viešajame gyvenime) ir privačiojoje sferoje (šeimoje).

Iš esmės greito teigiamo poveikio demografinėi elgsenai (prokreacinei, taip pat migracinei, kuri smarkiai veikia prokreacinę elgseną) negalima tikėtis net esant palankiems *ekonominio ar socialinio pobūdžio pokyčiams*. Be to, akivaizdu, kad norint išspręsti daugelį ekonominių problemų (būsto, pajamų ir pan.) reikia nemažai laiko.

Politinio pobūdžio veiksniai: tebesitęsiantis Lietuvos šeimos politikos fragmentiškumas, nenuoseklumas, neadekvatumas problemoms, neaiškūs prioritetai neskatina teigiamų gyventojų prokreacinės elgsenos pokyčių. Taipogi prireiks laiko, kol bus modernizuota šeimos politika (išskirti adekvatūs prioritetai, motyvai bei įgyvendintos priemonės ir pan.) ir sulaukta galimo efekto. Tai, be abejo, atitolins galimą pozityvų poveikį gimstamumui.

Kultūrinio pobūdžio veiksniai: gilėjanti individualizacija, emancipacija, liberalėjančios vertybinės nuostatos ir elgsenos normos, didėjanti pasirinkimo laisvė; išliekančios didžiulės modernėjančios aplinkos ir tradicinių (patriarchalinių) nuostatų prieštaros, ypač privačiojoje sferoje (tai rodo sociologinių tyrimų duomenys); tebesitęsianti šeimos transformacija ir pan., – šiuo metu yra stiprūs ir labai svarbūs Lietuvoje. Galima numatyti, kad

ir ateityje (tiek artimiausioje, tiek ir tolesnėje – kelis dešimtmečius) šie veiksniai lems tolesnę šeimos transformaciją (šeimos deinstitutionalizaciją, vedybų ir gimstamumo „senėjimą“ ir pan.) ir stabdys galimą gimstamumo didėjimą.

Taigi skirtingas įvairių veiksnių poveikis jei ir lems gimstamumo didėjimą, tai artimiausioje ateityje jis bus nedidelis ir nenuoseklus (suminis gimstamumo rodiklis artimiausiais dešimtmečiais turėtų svyruoti 1,3–1,7). Todėl tikėtis, kad artimiausiu laiku kartų kaita bus atstatyta, negalima.

4.4.3. Šeimos politikos vaidmuo didinant gimstamumą: modernizavimo kryptys ir prioritetai

Šeimos politika gali suvaidinti teigiamą vaidmenį didinant gimstamumą, atstatant kartų kaitą. Siekiant sukurti efektyvią, ilgalaikę šeimos politikos sistemą ir modernizuoti jau egzistuojančią politiką, labai svarbu remtis kitų šalių patirtimi, tarptautinių organizacijų rekomendacijomis.

Galimi šeimos politikos modernizavimo modeliai. Siekiant pagrįsti, jog tikslinga Lietuvoje adaptuoti kitose šalyse taikomas paramos šeimai politikos sistemas, naudinga remtis analitiniuose darbuose išskirtų šeimos politikos modelių, būdingų įvairaus tipo socialinės gerovės šalims, (Esping-Andersen, 1999; Korpi, 2000), efektyvumo vertinimu:

- ✓ Atsižvelgiant, jog Lietuvoje vis dar dominuoja tradicinės patriarchalinės šeimos modelis, lyg ir būtų tikslinga adaptuoti konservatyviosiose-korporatyvinėse socialinės gerovės šalyse (pvz., Vokietijoje) vykdomą šeimos politiką, kurios ideologija ir priemonės orientuotos į tradicinę pa-

triarchalinę šeimą. Tačiau šis modelis nėra efektyvus ir jį taikančios šalys šiuo metu bando šeimos politiką modernizuoti.

- ✓ Liberaliosiose socialinės gerovės valstybėse (pvz., Jungtinėje Karalystėje) taikomas šeimos politikos modelis yra pigiausias (tai aktualu Lietuvai). Jis orientuotas į rinką, kur individas ar šeima pirmiausia turi pasikliauti rinka ir savo ištekliais. Tačiau šis modelis taipogi nėra efektyvus ir jį taikančios šalys taipogi jį modernizuoja.
- ✓ Labiausiai sektinas galėtų būti šeimos politikos modelis, kurį taiko socialdemokratinės socialinės gerovės šalys (pvz., Švedija). Pirmiausia dėl to, kad būtent jis duoda geriausių demografinių ir socialinių rezultatų: tai teikia optimizmo siekiant spręsti šias problemas. Antra, pastaruoju metu formuluojamos įvairių tarptautinių (JT, Tarptautinė darbo organizacija ir kt.) ir ES šeimos politikos srities dokumentų pagrindinės nuostatos taipogi artimos šiam modeliui. Be to, šiam modeliui artimi šeimos politikos pagrindai išdėstyti ir Lietuvos Vyriausybės patvirtintuose konceptualiuose šeimos politikos dokumentuose: *Šeimos politikos koncepcijoje* (1996) bei *Nacionalinėje gyventojų (demografinės) politikos strategijoje* (dalis „Šeimos gerovė“) (2004). Nors šis šeimos politikos modelis yra brangus, tačiau Lietuvos sąlygomis adaptuojant bent jau pagrindinius jo struktūrinius bei organizacinius elementus galima būtų tikėtis tam tikro efekto.
- ✓ Nors Pietų Europos šalyse (Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Graikijoje) vyraujančios šeimos vertybės ir normos artimos Lietuvai, tačiau kol kas jose taikytas šeimos politi-

kos modelis duoda blogiausių rezultatų. Tad vargu ar tai gali būti sektinas pavyzdys.

Šeimos politikos modernizavimo kryptys. Įvertinus kitų šalių patirtį ir Lietuvos galimybes, siekiant sukurti efektyvią šeimos politiką, būtina:

- ✓ Siekti šeimos politikos kompleksškumo. Ji turi jungti priemonių kompleksą, kuriomis būtų siekiama stabilizuoti šeimos instituciją, užtikrinti lyčių lygybę viešojoje ir privačiojoje sferoje; garantuoti valstybines vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugas; gerinti darbo ir šeimos derinimo sąlygas; gerinti būsto įsigijimo sąlygas; tobulinti pašalpų sistemą. Šeimos politiką turi sieti įvairaus lygio – makro (šalies), mezo (bendruomenių) bei mikro (šeimos, individo) – veiklos kryptis.
- ✓ Garantuoti šeimos politikos nuoseklumą, konceptualumą ir ilgalaikiškumą; konceptualių idėjų ir praktinių veikslių vientisumą.
- ✓ Tarpusavyje derinti šeimos politiką, lyčių politiką, vaikų priežiūros paslaugų politiką, užimtumo politiką, būsto politiką, švietimo politiką, kultūros politiką ir regioninės plėtros politiką.
- ✓ Būtina panaikinti iki šiol buvusią šeimos politikos veikslių plėtros asimetriją (keisti prioritetus): atsisakyti nemojtyvuoto pašalpų sistemos plėtros prioriteto (dažnai pagrįsto populistiniais motyvais), pirmiausia siekti sudaryti sąlygas tėvams derinti profesinę veiklą su šeima bei mažinti vaikų ugdymo ir lavinimo išlaidas.

Prioritetai. Norint atstatyti natūralią kartų kaitą, pirmiausia būtina kurti sąlygas, leidžiančias tėvams (ne tik motinai, bet ir tėvui) šeimą derinti su darbu. Tokio pobūdžio šeimos politika turi būti derinama su šalies darbo rinkos politika, vaikų ugdymo politika ir lyčių politika.

***

Valstybės ir vyriausybės veiksmais turi būti siekiama kurti šeimoms palankias sąlygas, leidžiančias turėti norimą vaikų skaičių. Valstybė ir vyriausybė turi suteikti daugiau saugumo jauniems žmonėms. Labai žemo gimstamumo šalyse, kaip ir Lietuvoje, šiuo metu reikia kurti tokią paramos šeimai sistemą, kuri sugrąžintų jaunų moterų ir vyrų tikėjimą, jog visuomenė palaikys jų sprendimą kurti šeimą ir turėti vaikų (McDonald, 2005).

IŠVADOS

Šeimos ir gimstamumo pokyčiai. Nuo XX a. septinto dešimtmečio vidurio Europos šalyse vyksta dideli ir spartūs šeimos ir gimstamumo pokyčiai, įvardijami šeimos transformacija. Svarbiausi jų bruožai: gimstamumas sumažėja iki lygio, kuris nebeužtikrina kartų kaitos, mažėja santuokų, tuokiamasi vyresnio amžiaus, didėja santuokų nestabilumas, plinta kohabitacija, vaikai gimdomi taip pat esant vyresnio amžiaus, daugėja ne santuokoje gimusių vaikų, taip pat viengungių bei bevaikių. Šie demografinės elgsenos pokyčiai dėl savo fundamentalumo yra apibendrinami antrojo demografinio perėjimo terminu. Antrasis demografinis perėjimas pirmiausia prasidėjo Šiaurės ir Vakarų Europos šalyse, vėliau panašūs procesai vyko Pietų Europoje, o nuo devinto dešimtmečio pabaigos–dešimto dešimtmečio pradžios – Vidurio bei Rytų Europoje. Pagrindiniai veiksniai, lėmę antrąjį demografinį perėjimą, yra susiję su esminiais postindustrinės visuomenės vertybių, normų ir gyvenimo būdo pokyčiais: individualizacija, emancipacija, individo laisvė. Technologinė pažanga medicinoje (modernioji kontracepcija) taip pat yra labai svarbus veiksnys, keitęs vedybinę ir prokreacinę elgseną (van de Kaa, 1987, 1999; Lesthaeghe, 1995; ir kt.).

Nuo XX a. dešimto dešimtmečio pradžios su sparčiais ir esminiais socialinės, ekonominės, kultūrinės aplinkos pokyčiais Lietuvoje šeima ir gimstamumo lygis taip pat iš esmės keičiasi. Nyksta tradicinės šeimos bruožai, ryškėja naujų, jau kurį laiką būdingų Vakarų šalims, vis labiau išigali moderni šeima, kuriai būdingas institucionalizacijos silpnėjimas. Šeimos transformacijos pradžios

ir gimstamumo sumažėjimo iki ypač žemo lygio Lietuvoje postūmis buvo dešimto dešimtmečio pradžios didžiulis ekonominis nuosmukis, kai kurios socialinių garantijų netektys. Tačiau dabar šių demografinių pokyčių plitimą lemia būtent vykstančių socialinių ekonominių pokyčių esmė – ėjimas į liberalią ir rinkos ekonomikos visuomenę, kuriai būdingi gilėjantys individualizacijos reiškiniai. Tad šiuo metu svarbiausiais šeimos pokyčių ir labai mažo gimstamumo veiksniais Lietuvoje tampa Vakarų šalyse šiuos procesus sukėlę veiksniai. Be to, svarbus šeimos pokyčių ir gimstamumo mažėjimo veiksnys Lietuvoje yra ir didžiuliai migracijos srautai.

Esminiai šeimos ir gimstamumo pokyčiai tampa didžiuoju iššūkiu šalims, jų vyriausybėms ir visuomenei. Labai mažas gimstamumas gali lemti ilgalaikes neigiamas demografines ir socioekonominės pasekmes. Tai kaip niekad anksčiau verčia labiau įsigilinti į šiuos procesus lemiančius veiksnius, įvertinti jau kai kuriose šalyse pasiektą pozityvią patirtį, suprasti kintančius šeimų poreikius, naujų gyvenimo sąlygų keliamas problemas bei siekti tobulinti šeimos politiką.

Gimstamumo mažėjimo ir labai mažo gimstamumo veiksniai. Apibendrinus įvairių autorių idėjas, galima daryti išvadas, kad gimstamumo lygį lemia daugybė veiksnių. Tačiau tokie veiksniai, kaip ekonominis stabilumas, lygūs santykiai tarp lyčių (viešojoje ir privačiojoje sferoje), adekvati šeimos politika ir familialistinės vertybės, daro teigiamą poveikį gimstamumui. Teigiamo efekto pasiekta tose šalyse, kur šeimos politika yra aktyvi, ilgalaikė, kompleksinė, susieta su darbo rinkos problemomis ir lyčių lygybės politika, taip pat kur lyčių sistema modernėja ir viešojoje, ir privačiojoje sferoje (Joshi, 1998; Diprete ir kt., 2003; Rindfuss ir kt., 2003;

Neyer, 2003, 2005; Hoem, 2005; Andersson, 2005). Tyrimai rodo, jog siekiant sukurti efektyvią šeimos politiką svarbiausia spręsti lyčių lygybės problemas. Remiantis lyčių lygybės teorija, galima teigti, kad labai žemą gimstamumo lygį šiuolaikinėje postindustri- nėje visuomenėje lemia lyčių lygybės įvairiuose socialiniuose insti- tutuose netolygumas. Ten, kur aukštas lyčių lygybės lygis į indivi- dą orientuotuose institutuose (švietimo sistemoje, darbo rinkoje) ir tik nuosaiiki lyčių lygybė į šeimą orientuotuose institutuose (šeimos politikoje, pačioje šeimoje), gimstamumas paprastai yra labai že- mas. Daroma prielaida, kad gimstamumas didės tuomet, kai lyčių ly- gybės lygis pakils ir į šeimą orientuotuose institutuose, ir kai nustos dominuoti vyro maitintojo šeimos modelis. Sąlygų, palankių tėvams užimtumą derinti su šeimos funkcijomis, sudarymas ir simetriškojo (egalitarinio) šeimos modelio įgyvendinimas lyčių lygybės teorijoje apibrėžiama kaip svarbiausios prielaidos, siekiant atstatyti kartų kai- tą užtikrinantį gimstamumo lygį (McDonald, 2000, 2002).

Šeimos politika ir gimstamumas. Šeimos ir gimstamumo poky- čiai bei jų pasekmės: gyventojų skaičiaus mažėjimas ir gilėjanti de- populiacija, prarasta demografinė pusiausvyra, spartus gyventojų senėjimas, didėjantis skirtumas tarp visuomenės kuriančiosios ir vartojančiosios dalies, – tampa vienu didžiausių XXI a. iššūkių ekonomiškai labiau pažengusioms šalims ir jų socialinės gerovės sistemoms. Todėl šeimos politika pastaruoju metu vėl grįžta į Eu- ropos valstybių socialinės politikos centrą (Neyer, 2005). Vis dau- giau šalių (kur gimstamumas mažesnis už galintį užtikrinti kartų kaitą) išsako, jog jų gimstamumo lygis yra per žemas, ir pripažįsta poreikį imtis aktyvių šeimos politikos veiksmų siekiant spręsti šią problemą (McDonald, 2002).

Nepaisant bendrumų, tarp šalių vyrauja pakankamai didelė vykdomos šeimos politikos įvairovė, kurią galima paaiškinti skirtinga šalių istorine patirtimi, skirtingomis su šeima susijusios politikos tradicijomis. Net ir šiuo metu, atrodo, susiduriant su panašiomis demografinėmis ir socialinėmis problemomis, kurių sprendimo būdai neretai išsakomi tarptautinėmis rekomendacijomis ar direktyvomis, kiekviena šalis iš susiklosčiusios situacijos išeities ieško atsižvelgdama į nacionalinį sociokultūrinį bei ekonominį kontekstą.

Nors šalių vykdoma šeimos politika labai įvairi, tačiau pagal panašumus išskiriama keletas jos modelių. Jie gerokai skiriasi savo reikšmingumu individų prokreacinei elgsenai.

Socialdemokratinio gerovės modelio šalys pasižymi (sąlygiškai) aukštu gimstamumo lygiu. Jų šeimos politikos priemonių sistema yra kompleksiška ir integruota: šeimai teikiama dosni finansinė parama, kuri sumažina tiesiogines vaikų auginimo išlaidas; tėvams sudaromos galimybės šeimos pareigas derinti su profesine veikla; visuomenėje kuriama palanki aplinka šeimai ir vaikams; lyčių lygybės principai integruojami į šeimos ir kitas politikos sritis (užimtumo, švietimo ir ugdymo ir t.t.).

Konservatyviojo gerovės modelio šalys pasižymi žemu gimstamumo lygiu. Čia vykdomos šeimos politikos ideologija ir priemonės orientuotos į tradicinės patriarchalinės šeimos išsaugojimą. Šeimą ir darbą derinti leidžiančių sąlygų stoka verčia moteris atidėti vaikų gimdymą vyresniam amžiui, apriboti šeimos planavimą. Tačiau reaguojama į tarptautinę iniciatyvą, todėl daugelio šių šalių šeimos politikoje vyksta esminiai poslinkiai: bandoma adaptuoti kai kurią sėkmingą Skandinavijos šalių praktiką (vyrai skatinami

aktyvesnei tėvystei), plečiamos vaiko priežiūros paslaugos, kuriamos kitos galimybės derinti šeimą ir darbą.

Liberaliojo gerovės modelio šalyse realizuojamas šeimos politikos modelis yra „pigiausias“. Tokia valstybė, lyginant su kitų modelių šalimis, prisiima mažiausiai atsakomybės už šeimos gerovę. Pirmenybė teikiama rinkai ir per ją individai skatinami patys kurti savo gerovę. Tačiau lanksti darbo rinka ir aktyvi būsto politika padeda išvengti ypač žemo gimstamumo. Silpnoji šio modelio šalių šeimos politikos vieta – nepakankama valstybės parama į socialinę riziką patekusioms šeimoms. Šiose šalyse aukšti vaikų skurdo rodikliai (Esping-Andersen, 1990, 1999).

Apžvelgus įvairių Vakarų Europos šalių situaciją, galima daryti išvadą, kad gimstamumas yra aukštesnis tose šalyse, kuriose paramos šeimai politika integruoja užimtumo politikos, vaiko priežiūros politikos ir lyčių lygybės politikos elementus ir siekia užtikrinti, kad vyrams ir moterims, prižiūrintiems mažamečius vaikus, būtų išsaugoma darbo vieta ir garantuojamos pajamos. Darbo ir šeimos derinimo galimybės arba jų stoka, kaip rodo Vakarų Europos šalių patyrimas, šiuolaikinėje visuomenėje tampa svarbia sąlyga, nulemiančia šeimų apsisprendimą dėl vaikų gimimo laiko ir jų skaičiaus. Todėl sąlygų, leidžiančių darbą derinti su šeimos funkcijomis, kūrimas šiandien yra pagrįstai vertinamas kaip prioritetinga šeimos politikos modernizavimo kryptis.

Lietuvos šeimos politikos plėtra ir prioritetai. Nors tarptautiniu lygmeniu priemonių, užtikrinančių lygias vyrų ir moterų ekonominio aktyvumo galimybes ir leidžiančių darbą derinti su šeimos funkcijomis, įgyvendinimas įvardijamas kaip prioritetinga šeimos politikos modernizavimo kryptis, tačiau Lietuvoje ji vis dar neįgau-

na prioritetinio statuso. Nėštumo ir gimdymo (motinystės) bei vaiko priežiūros (tėvystės) atostogų sistema Lietuvoje gana neblogai išplėtota ir pagal taikomas sąlygas atitinka tarptautinių dokumentų nuostatus bei siūlomas rekomendacijas. Tačiau didesnio dėmesio reikalauja valstybinių vaikų priežiūros įstaigų sistema. Menkai išplėtos netipiškos užimtumo formos, kurios leidžia lanksčiau organizuoti darbą ir gerokai praplečia tėvų galimybes derinti vaiko priežiūrą ir darbą. Pagrindinis dėmesys tebėra sutelktas į finansinę paramą. Tėvai, auginantys mažamečius vaikus, Lietuvoje turi labai ribotą pasirinkimą, kaip vaikų ugdymą ir priežiūrą derinti su apmokamu darbu.

Įvertinus kitų šalių patirtį, akivaizdu, kad siekiant efektyvios šeimos politikos, galinčios daryti teigiamą poveikį prokreacinei elgsenai, Lietuvoje ją būtina modernizuoti. Pirmiausia būtina siekti šeimos politikos kompleksiskumo. Ji turi jungti priemonių kompleksą, kuriomis būtų siekiama stabilizuoti šeimos instituciją; užtikrinti lyčių lygybę viešojoje ir privačiojoje sferoje; garantuoti valstybines vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugas; gerinti darbo ir šeimos derinimo sąlygas; gerinti būsto įsigijimo sąlygas; tobulinti pašalpų sistemą. Šeimos politika turi harmoningai derintis su lyčių politika, vaikų priežiūros paslaugų politika, užimtumo politika, būsto politika, švietimo politika, kultūros politika bei regioninės plėtros politika. Šeimos politika turėtų būti nuosekli, ilgalaikė, užtikrinti konceptualių idėjų ir praktinių veiksmų vientisumą. Toliau plėtojant Lietuvos šeimos politiką būtina keisti jos prioritetus: atsakyti nemotyvuoto pašalpų sistemos plėtros prioriteto ir pirmiausia siekti sudaryti sąlygas tėvams derinti profesinę veiklą su šeima

bei atsižvelgiant į specifinę situaciją mūsų šalyje ženkliai mažinti vaikų ugdymo ir lavinimo išlaidas.

Valstybės ir vyriausybės veiksmais turi būti siekiama kurti šeimoms palankias sąlygas, leidžiančias turėti norimą vaikų skaičių. Valstybė ir vyriausybė turi suteikti daugiau saugumo jauniems žmonėms. Lietuvoje, kaip ir kitose labai žemo gimstamumo šalyse, šiuo metu reikia kurti tokią paramos šeimai sistemą, kuri sugrąžintų jaunų moterų ir vyrų tikėjimą, jog visuomenė palaikys jų sprendimą kurti šeimą ir turėti vaikų (McDonald, 2005).

SUMMARY

Family and fertility changes. Major and rapid family and fertility changes that have been taking place in the European countries since the mid sixties of the 20th century are commonly known as family transformation, the most prominent features of which are: decrease of fertility to a level, which does not ensure a replacement of the generations, a lowering number of marriages, marrying at an older age, growing instability of the marriage, spread of cohabitation, childbirth at an older age, an increasing number of children born outside marriage and also of single and childless people. Because of the fundamental character these changes of the demographic transition are referred to as the second demographic transition, which started first in the North and West European countries. Later similar processes took place in Southern Europe, and from the late eighties – early nineties – in Central and Eastern Europe. The basic factors, which predetermined the second demographic transition are related to the essential changes of the values, norms and living styles of the post-industrial societies: individualisation, emancipation, individual freedom. Technological progress in medicine (modern contraceptives) is another important factor, which has significantly affected matrimonial and fertility behaviour (van de Kaa, 1987, 1999; Lesthaeghe, 1995, etc.).

From the early nineties of the 20th century, alongside the rapid and essential changes of the social, economic and cultural environment, the family and fertility in Lithuania have been radically changing, too. The features of the traditional family have been vanishing, the new features prevalent for some time in

the western countries have been shaping, the modern family, for which a weakening of institutionalisation is typical, has been consolidating. In Lithuania, socio-economic changes, an enormous economic decline and loss of some social guarantees of the early nineties have served as a push factor for the beginning of the transformation and a drop of fertility to the lowest low level, however a universal character of the spreading changes has been predetermined by their essence, i.e. transition to a liberal and market economy society, in which the features of individualism are increasingly gaining strength. Thus, the factors, which gave rise to the essential family changes and low fertility in the western countries, are at present becoming predominant in Lithuania. Furthermore, huge migration flows are an important factor of family changes and of declining fertility in Lithuania.

Essential family and fertility changes pose a tremendous challenge for the governments and societies of the countries. A very low fertility may predispose negative long-term demographic and socio-economic outcomes. Thus it is highly expedient to get deeper into the factors, which predetermine these processes, to study the positive experience gained by some countries, to grasp the changing needs of the families, and of the problems produced by the new conditions of life and to seek improvement of the family policy.

Factors of fertility decline and of the lowest low fertility. In summing up the ideas of different authors a conclusion could be made that the fertility level is affected by a lot of factors. Such factors as economic stability, gender equality (in public and private spheres), an adequate family policy and familialistic values have

nevertheless, a positive impact on fertility. Positive results are achieved in the countries with an active, long-term and integrated family policy related to the market problems and gender policies, and also in the countries where the gender system is modernising both in public and private spheres (Joshi, 1998; Diprete ir kt., 2003; McDonald, 2000; Rindfuss ir kt., 2003; Neyer, 2003, 2005; Hoem, 2005; Andersson, 2005). Various studies reveal that a solution of gender equality problems is of crucial importance for an effective family policy. On the basis of the gender equity theory it could be maintained that varying gender equity levels of different social institutions predetermine the lowest low fertility level of the modern post-industrial society. Where a high gender equity level is maintained in the individual-oriented institutions (education system, labour market) and only a moderate one in the family-oriented institutions (family policy, family itself), the fertility is usually very low. An assumption is made that fertility is likely to increase when the gender equity level rises in the family-oriented institutions, and when the male bread-winner model loses its dominant position. In the gender equity theory, provision of conditions favourable for reconciling professional activity with family functions for the parents, development and implementation of a symmetrical (egalitarian) family model are referred to as the basic preconditions for recovery of the fertility level ensuring a replacement of the generations (McDonald, 2000, 2002).

Family policy and fertility. The changes in family and fertility and the related outcomes, such as a lowering population number, growing depopulation, lost demographic balance, rapid ageing of the population, growing difference between the producing and

consuming parts of the society, become one of the greatest challenges of the 21st century for economically advanced countries and the social welfare systems of the countries. For this reason the family policy is becoming again the centre of social policy of the European countries (Neyer, 2005). More and more countries with the fertility below the replacement of the generations level are aware of the problem and admit a necessity to take strong measures of the family policy in order to solve the problem (McDonald, 2002).

Regardless of the affinity there is a significant variance among the countries in terms of the family policy pursued, which may rest on the differences of historical experience and traditions of family-related policy. It seems that even nowadays in facing similar demographic and social problems, the ways for solution of which are frequently proposed in international recommendations or directives, each country is trying to find a way out of the difficult situation by taking into account the national socio-cultural and economic context.

Although the family policies pursued by the countries vary greatly, there are several models of the policy with features in common. The importance of these models for the childbearing behaviour of the individuals varies significantly, too.

The states of the sociodemocratic welfare model are noted by a (relatively) high fertility. The system of family policy measures is coherent and integrated: the families are granted ample financial support, which lowers the direct costs of child rearing; the parents are provided an opportunity to reconcile family duties with professional activity; the society creates a family- and child-friendly

environment; the principles of gender equality are integrated into the family and other policies (occupation, education, etc.).

The states of the conservative welfare model are distinguished by a low fertility. The ideology and actions of the family policy are oriented towards the preservation of a traditional patriarchal family. The shortage of facilities permitting the women to combine family and occupation urges the women to postpone childbirth for an older age, and to restrict family planning. However, in response to the international initiatives essential shifts are taking place in the family policies of different countries: an attempt at adaptation of some successful practices of the Scandinavian countries (fathers are encouraged to assume a more active parenthood) are made, the services of childcare are being expanded, other facilities for reconciling occupation with family functions are sought out.

In the states of the liberal welfare model the cheapest version of the family policy is implemented. To compare with the states of other welfare models the liberal welfare state assumes the least responsibility for the welfare of the family. The priority is given to the market and through the market the individuals are encouraged to build up their own welfare. A flexible labour market and an active housing policy facilitate however, an aversion of the lowest low fertility. The weak point of this type of family policy model is an insufficient governmental support for the socially disadvantaged families (Esping-Andersen, 1990, 1999).

A survey of the situation in different West European countries proposes a conclusion that fertility is higher in the countries in which the family support policy integrates the elements of the employment policy, childcare policy and gender equality policy

and aims to ensure that both men and women taking care of young children retain their jobs and are guaranteed an income. As seen from the experience of the West European countries, a presence or absence of opportunities to reconcile occupation and family functions is becoming an important prerequisite in the contemporary society, and predetermines the family position on the timing of childbirths and the number of children. Therefore providing the facilities for a reconciliation of employment with family functions is justly considered to be a priority trend in the modernization of the family policy.

Development and priorities of the Lithuanian family policy. Although on the international level implementation of the measures ensuring equal opportunities for economic male and female activity and permitting to reconcile employment with the family functions is named a priority trend in the modernization of the family policy, in Lithuania it is still not granted a priority state. In Lithuania, the system of maternity and parental leaves is satisfactory and meets the provisions and proposed recommendations of the international documents, however the development of the childcare services calls for a greater concern. The atypical occupation forms enabling a more flexible employment arrangements and expanding the parents' opportunities to reconcile childcare and job are underdeveloped, and financial support remains the basic measure. The parents with young children are proposed a very limited assortment of ways for combining childcare with paid employment in Lithuania.

An evaluation of the experience of other countries shows that to create an effective family policy, which makes a positive impact

on childbearing behaviour, in Lithuania a modernization of the policy is required. First, integrity of the family policy must be sought. It should combine a complex of measures aimed at stabilization of the family institution; assurance of gender equality in the public and private spheres; ensuring public childcare and upbringing services; improvement of conditions for reconciliation of employment and family functions; improvement of conditions for acquisition of a dwelling; improvement of the allowances system. The family policy should be made compatible with the gender policy, the policy on childcare services, employment policy, housing policy, education policy, culture policy, and the policy of regional development. The family policy should be consistent, long-term, and integrate conceptual ideas and practical actions. Further development of the family policy of Lithuania should be based on the change of the priorities of the policy: to give up the unmotivated expansion of the allowances system and to facilitate the parents in combining professional activity with family functions and, taking into account the specifics of the situation in the country, to significantly decrease the child upbringing costs.

The plans of the parents to have a wanted number of children should be facilitated through the governmental actions. The state and the government should grant more security for the young people. At present, in Lithuania as in the other countries of very low fertility a creation of such a family support system is required, which could bring back a belief of young females and males in the societal support of their wish to form a family and have children (McDonald, 2005).

LITERATŪRA

- Aidukaitė, J. (2004). The Emergence of the Post-Socialist Welfare State – the Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania. *Södertörn Doctoral Dissertations*. No. 1.
- Alonso, G. (2005). The Uneven Distribution of Family Responsibilities among Women and Men and its Link with Low Fertility: Some Evidence for European Union Countries from Eurobarometer Data. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- Andersson, G. (2005). A Study on Policies and Practices in Selected Countries that Encourage Childbirth: The Case of Sweden. *MPIDR Working Paper WP2005-005*, March 2005.
- Arts, W., J.Gelissen (2002). Three Worlds of Welfare Capitalism or More? A state-of-the-art report. *Journal of European Social Policy*. Vol. 12. No. 2, pp. 137-158.
- Avramova, D., R.Cliquet (2005). *Integrated Policies on Gender Relations, ageing and Migration in Europe*. Lessons from the Network for Integrated European Population studies (NIEPS). Garant Publishers. Antwerpen-Apeldoorn.
- Baizan, P. (2005). Couples' Careers and Fertility. An Event-History Analysis of the ECHP Samples of Denmark, Italy, Spain, and United Kingdom. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- Beaujot, R. (2002). Family Transformation, Changing Relationships, and Implications for Children. *Family Transformation and Social Cohesion Workshop*. Ottawa. June 20-21, 2002.
- Beck, U. (1992). *Risk Society*. London: Sage.
- Becker, G.S., R.J.Barro (1986). Altruism and the Economic Theory of Fertility. *Below Replacement Fertility in Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies*, ed. K.Davis, M.S.Bernstam, R.Ricardo-Campbell. A supplement to *Population and Development Review*. No 12.
- Bergqvist, Ch. (2003). Family Policy and Welfare State Reconfiguration in Sweden. *Paper prepared for the presentation at the panel Restructuring the State*. 2nd ECPR Conference, Marburg, Germany, 18-21 September 2003.
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/marburg/papers/2/6/Bergqvist.pdf>.

- Bernhart, E.M. (1993). Fertility And Employment. *European Sociological Review*, 9, pp. 25-42.
- Billari, F.C. (2004). Choices, Opportunities and Constraints of Partnership, Childbearing and Parenting: The Patterns in the 1990s. *Paper Presented In European Population Forum 2004: Population Challenges and Policy Responses*. Geneva, Switzerland, 12-14 January 2004.
- Blackwell, L. (2001). Occupational Sex Segregation and Part-time Work in Modern Britain. *Gender, Work and Organization*. Vol. 8. No. 2, April 2001, pp. 146-163.
- Boca, D. (2003). Why are Fertility and Participation Rates so Low in Italy (and Southern Europe)? University of Turin and CHILD. *Paper prepared for presentation at the Italian Academy at Columbia University*. October 29, 2003.
<http://www.italianacademy.columbia.edu/pdfs/delboca.pdf>.
- Bodnarova, B., J.Filadelfiova, P.Guran. (2001). *Reflection of Recent Demographic Conditions on Family and Social Policies in CEE Countries*. Bratislava International Centre for Family Studies. Bratislava.
- Bongaarts, J. (2001). Fertility and Reproductive Preferences in Post-Transitional Societies. *Population and Development Review*. Supplement: Global Fertility Transition. No. 27, pp. 261-281.
- Bongaarts J., S.Watkins (1996). Social Interactions and Contemporary Fertility Transition. *Population and Development Review*. Vol. 22. No. 4.
- Borja, M.L. (2001). Reconciling Work and Family. Impact on Gender Equality. *Paper prepared for presentation at the RC19 Conference*, 6-9 September 2001, Oviedo, Spain.
- Brewster, K.L., R.R. Rindfuss (2000), Fertility and Women's Employment in Industrialized Nations. *Annual Review of Sociology*. Vol. 26, pp. 271-296.
- Bruijn, B.J. (1998). *Foundations of demographic theory: Choice, process, context*. NETHURD publications.
- Bruning, G., J.Plantenga (1999). Parental Leave and Equal Opportunities: Experiences in Eight European Countries. *Journal of European Social Policy*. Vol. 9. No. 3, pp. 195-209.
- Buber, I. (2002). The Influence of the Distribution of Household and Childrearing Tasks between Men and Women on Childbearing Intentions in Austria. *MPIDR Working Paper WP2002-004*, January 2002.

- Carlson, E. (1992). Inverted Easterlin Fertility Cycles and Konai's "Soft" Budget Constraint. *Population and Development Review*. Vol. 18. No. 4.
- Chesnais, J-C. (1996). Fertility, Family and Social Policy in Contemporary Western Europe. *Population and Development Review*. Vol. 22. No. 4, pp. 729-736.
- Cliquet, R. L. (1997). Below-Replacement Fertility and Gender Politics. *Cbgs-Document*, 1997, 2. New York: European Sociobiology Society.
- Concept of the Children and Family Policy* (1999).
<http://www.riik.ee/pere/inglise.htm#3.3>.
- Corman, D. (2002). Family Policies, Work Arrangements and the Third Child in France and Sweden. *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe. Insights and Lessons from Comparative Research*. ed. E.Klijzing, M.Corijn. Volume II. United Nations. New York, Geneva.
- Council of Europe (2005). Parental Leave in Council of Europe Member States. *Equality Division Directorate General of Human Rights*.
<http://www.coe.int/equality>.
- D'Addio, A.C., M.M. d'Ercole (2005). Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: the Role of Policies. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* No. 27 DELSA/ELSA/WD/SEM(2005)6.
http://www.oecd.org/LongAbstract/0,2546,en_2649_201185_353047_52_1_1_1_1,00.html.
- Daune-Richard, A-M. (2000). Women's Work Between Family and Welfare State: Part-time Work and Childcare in France and Sweden. *Paper for the 12th annual meeting of the Society for the Advancement of Socio-Economics: "Citizenship and Exclusion"*. London, 7-10 July, 2000.
<http://www.socsci.auc.dk/cost/gender/Workingpapers/daunerichard.pdf>.
- Demografijos metraštis* (1994). Statistikos departamentas prie LR vyriausybės. Vilnius.
- Demografijos metraštis 2002* (2003). Statistikos departamentas prie LR vyriausybės. Vilnius.
- Demografijos metraštis 2004* (2005). Statistikos departamentas prie LR vyriausybės. Vilnius.
- Deven, F., P.Moss (2002). Leave Arrangements for Parents: Overview and Future Outlook. *Community, Work and Family*. Vol. 5. No. 3, pp. 237-255.
- Deven, F., P.Moss (eds.) (2005). *Leave Policies and Research. Reviews and Country Notes*. CBGS-Wekdocument 2005/3.

- Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimo Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo. *Žin.*, 2004, Nr. 32-1020.
- Dėl Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos patvirtinimo. *Žin.*, 2004, Nr. 159-5795.
- Dėl Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos įgyvendinimo 2005-2007 metų priemonių patvirtinimo. *Žin.*, 2005, Nr., 66-2367.
- Diprete, T.A., S.P.Morgan, H.Engelhardt, H.Pacalova (2003). Do Cross-national Differences in the Costs of Children Generate Cross-national Differences in Fertility Rates? *Population Research and Policy Review*. Vol. 22, pp. 439-477.
- Dobbelsteen, S.H.A.M., S.S.Gustafsson, C.M.M.P.Wetzels (2000). Child Care in the Netherlands Between Government, Firms and Parents. Is the Deadweight Loss Smaller than in the Public Daycare System of Sweden? *Working paper*, University of Amsterdam.
- Dribe, M., M.Stanfors. (2005). Education and Labor Market Effects on Becoming a Parent: the Experiences of Young Men and Women in Post-war Sweden. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- Duyvendak, J.W., M.M.J.Stavenuiter (eds.) (2004). *Working Fathers, Caring Men. Reconciliation of Working and Family Life*. Ministry of Social Affairs and Employment – Department for the Co-ordination of Emancipation Policy & Verwey-Jonker Institute. The Hague/Utrecht.
http://docs.szw.nl/pdf/129/2004/129_2004_3_6101.pdf.
- Easterlin, R.A. (1978). *New Directions for the Economics of Fertility*. Major Social Issues. A multidisciplinary view. New York.
- EIRO (2003). Family-Related Leave and Industrial Relations. EIRO and European Commission (COM 2003 (358) final).
<http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/03/study/tn0403101s.html>.
- Eydal, G.B. (2003). Childcare Policies in the Nordic Countries. *Paper presented at INED*, Paris, 5 May 2003.
<http://www-les-lundis.ined.fr/textes/GudnyBjorkEydal.pdf>.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity Press. Cambridge
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford University Press. Oxford, New York.
- Estonian Human Development Report* (2001).
<http://www.iiss.ee/nhdr/2002/eng/contents.html>.

- European Commission (2003). *Social Protection in the 13 Candidate Countries – a Comparative Analysis*. Directorate-General for Employment and Social Affairs Unit E.2. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. Catalogue No: KE-51-03-649-EN-C.
- European Commission (2005). *European Union Employment Strategy* http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_strategy/index_en.htm.
- European Commission (2005). *European Union Employment Strategy*. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-rl.en0htm.
- European Council (2000). *Presidency Conclusions*. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-rl.en0.htm.
- European Council (2002). *Presidency Conclusions*. Barcelona European Council 15 and 16 March 2002. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf.
- European Population Committee of the Council of Europe (2005). *Recent demographic developments in Europe 2004*. Council of Europe, Strasbourg, 200 p.
- Eurostat (2005). *EUROSTAT duomenų bazė* (http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_30298591&_dad=portal&_schema=PORTAL).
- Eurostat http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_sc
- Family benefits in Estonia* (2006). Issued by Office of the Minister of population and Ethic Affairs.
- Falkner, G., M.Hartlapp, S.Leiber, O.Treib (2002). *Transforming Social Policy in Europe? The EC's Parental Leave Directive and Mitfit in the 15 Member States*. Max Planck Institute for the Study of Societies, *Working Paper* 02/11, October 2002.
- Finch, N. (2004) *Family Policy in the UK*. Third report for the project *Welfare Policy and Employment in the Context of Family Change*. Social Policy Research Unit, University of York.
- Frejka, T., G.Calot (2001). *Cohort Reproductive Patterns in Low-Fertility Countries*. *Population and Development Review*. Vol.27. No1, pp. 103-132.

- Forssén, K., M.Hakovirta (1999). Work Incentives in Single Parent Families; in: S.Ringen, and P.R. de Jong (Eds.) *Fighting Poverty: Children, Parents, The Elderly and Health. Series of International Social Security*. Vol. 6, Aldershot, Aldgate, pp. 117-145.
- Friedman, D., M.Hechter, S.Kanazawa (1994). A Theory of the Value of Children. *Demography*. Vol. 31. No 3.
- Gauthier, A.H. (2000). Public Policies Affecting Fertility and Families in Europe: A Survey of the 15 Member States. Paper prepared for the European Observatory on family Matters; Annual Seminar 2000: *Low Fertility, Families and Public Policies*. Sevilla, Spain, 15-16 September 2000.
- Gauthier, A.H. (2002). Family Policies in Industrialized Countries: Is There Convergence? *Population (English Edition)*. Vol. 57. No. 3, pp. 447-474.
- Gauthier, A.H. (2004). Choices, Opportunities and Constraints on Partnership, Childbearing and Parenting: Policy Responses. Background paper for *European Population Forum 2004: Population Challenges and Policy Responses*, Geneva 12-14 January 2004. www.unece.org/ead/pau/epf/.
- Gauthier, A.H. (2005). Trends in Policies for Family-friendly Societies. Ed. Miroslav Macura, Alphonse L. MacDonald, Werner Haug. *The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses*. United Nations: New York, Geneva, pp. 95-108.
- Gauthier, A.H., J.Hatzius. (1997). Family Benefits and Fertility: An Econometric Analysis, *Population Studies*, 51.
- Gordon, D., T.Eliav (1998). Universality vs. Selectivity in Child Allowances and Limits of Implementation. *Presented at the ISSA 2nd International Research Conference on social Security*. Jarusalem, January 25-28, 1998.
- Gornick, J.C., M.K.Meyers, K.E.Ross (1997). Supporting the Employment of Mothers: Policy Variation Across Fourteen Welfare States. *Journal of European Social Policy*. Vol. 7. No. 1, (Feb., 1997). pp. 45-70.
- Guogis, A., D.Bernotas, D.Ūselis. (2000). *Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą*. Vilnius.
- Guogis, A., D.Bernotas. (2003). *Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos*. Vilnius.
- Gyventojai pagal šeiminę padėtį* (2003). Statistikos departamentas prie LR vyriausybės. Vilnius.

- Hakim, C. (2000). *Work-Lifestyle Preferences in the 21st Century: Preference Theory*. Oxford University Press.
- Hakim, C. (2003). A New Approach to Explaining Fertility Patterns: Preference Theory. *Population and Development Review*. Vol. 29, (Sep., 2003). No. 3, pp. 349-374.
- Hakim, C. (2003). *Models of the Family in Modern Societies: Ideals and Realities*, June, Ashgate.
- Hantrais, L. (1997). Exploring Relationships between Social Policy and Changing Family Forms within the European Union. *European Journal of Population*. Vol. 13, pp. 339-379.
- Hayghe, H.V. (1988). Employers and Childcare: What Roles Do They Play? *Monthly Labour Review*, September, pp. 38-44.
- Henneck, R. (2003). Family Policy in the US, Japan, Germany, Italy and France: Parental Leave, Child Benefits/Family Allowances, Child Care, Marriage/Cohabitation, and Divorce. *A brief paper prepared for the Council on Contemporary Families*. By CCF Internet.
- Higgins, Ch., L.Duxbury, K.L.Johnson (2000). Part-Time Work for Women: Does It Really Help Balance Work and Family? *Human Resource Management*. Vol. 39. No. 1, Spring 2000, pp. 17-32.
- Hoem, J.M. (2005). Why does Sweden Have Such High Fertility? *Demographic Research*. Volume 13, Article 22, Pages 559-572. Published 24 November 2005.
<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol13/22/>
 © 2005 Max-Planck-Gesellschaft.
- http://arc.cs.odu.edu:8080/dp9/getrecord/oai_dc/4162463350/hdl:1814/1799.
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_strategy/index_en.htm. Informacija apie Europos užimtumo strategiją.
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/publications/2004/ke5103649_fr.html.
- <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/ll/observatory/profiles/lat.htm>.
- <http://www.socmin.lt>. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
- http://www.sodra.lt/lt.php/sodros_vykdomos_ismokos_pensijos/1290.
- <http://www.std.lt>. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.
- ILO (2004). National Labour Law Profile: Latvia. *International Observatory of Labour Law*. 1996-2005 International Labour Organization (ILO). <http://www.ilo.org>.
- ILO, Conditions of Work and Employment Database. Examples of Leave Provisions for Fathers.
<http://www.ilo.org/public/english/protection/condtrav/family/reconcilwfspecialleave.htm>.

- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Joshi, H. (1998). The Opportunity Costs of Childbearing: More than Mothers' Business. *Journal of Population Economics*. Vol. 11, pp. 161-183.
- Kalleberg, A.L. (2000). Nonstandard Employment Relations: Part-time, Temporary and Contract Work. *Annual Review of Sociology*. 2000. Vol. 26, pp. 341-65.
- Kammerman, S.B. (2000). Early Childhood Education and Care (ECEC): An Overview Of Developments in the OECD Countries. *Research paper for the consultative meeting on international developments in early childhood education and care (ECEC)*. Columbia University, 11-12 May 2000. <http://www.childpolicy.org/kammerman.pdf>.
- Kammerman, S.B. (2003). Welfare States, Family Policies, and Early Childhood Education, Care, and Family Support: Options for the Central and Eastern European (CEE) and Commonwealth of Independent States (CIS) Countries. *Prepared for the Consultation Meeting on Family Support Policy in Central and Eastern Europe*, organized by the Council of Europe and UNESCO, September 3-5, 2003. Budapest, Hungary.
- Kammerman, S.B., M.Neuman, J.Waldfoegel, J. Brooks-Gunn (2003). Social Policies, Family Types, and Child Outcomes in Selected OECD Countries. *OECD Social, Employment, and Migration Working Papers*. No. 6, May 20.
- Keyfitz, N. (1987). The Family That Does Not Reproduce Itself. K.Davies et al. (eds.) *Below Replacement Fertility In Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies*. *Population and Development Review*: Supplement to Vol. 12, 1986, pp. 139-154.
- Kingston, P.W. (1990). Illusions and Ignorance about the Family-Responsive Workplace. *Journal of Family Issues*, 11/4, pp. 439-453.
- Kornstad, T., T.O.Thoresen (2002). A Discrete Choice Model for Labor Supply and Child Care. *Discussion Papers* No. 315, February 2002, Statistics Norway, Research Department. <http://www.ssb.no/publikasjoner/DP/pdf/dp315.pdf>.
- Knudsen, L.B. (2003). Considerations on the Role of Family Policy in Societies like the Nordic Countries. *Journal of Population and Social Security (Population)*. Supplement to Volume 1, June 2003.

- Kohler, H. P., F.C.Billari, J.A.Ortega. (2002). The emergence of Lowest-Low Fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review*. Vol. 28. No.4, pp. 641-680.
- Kohler, H.P., F.C.Billari., J.A.Ortega (2005). Low and Lowest-Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options. March 18, 2005. <http://www.ssc.upenn.edu/~hpkohler/papers/Low-fertility-in-Europe-final.pdf>.
- Korpi, W. (2000). Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States. *Social Policy*. Summer 2000. Oxford University Press.
- Korpi, W., J.Palme (1998). The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries. *American Sociological Review*. Vol. 63. No. 5 (Oct., 1998), pp. 661-687.
- Leibenstein, H. (1981). Economic Decision Theory and Human Fertility Behavior: A Speculative Essay. *Population and Development Review*. Vol. 7. No. 3. (Sep., 1981), pp. 381-400.
- Lelièvre, E., A.H.Gauthier (1996). Women's Employment Patterns in Europe: Inequalities, Discontinuities, and Policies; in A.-M. Guillemard, J. Lewis, S. Ringen, R. Salais (eds) *Comparing Welfare Systems in Europe*. Oxford Conference, France – United Kingdom. Vol 1.
- Lesthaeghe, R. (1995). The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. *Gender and Family Change in Industrialized Countries*, eds. K.O. Mason, A. Jensen. Oxford: Clarendon Press, pp. 17-62.
- Lesthaeghe, R., J.Surkyn (1988). Cultural Dynamics and Economic Theories of Fertility Change. *Population and Development Review*. Vol. 14. No 1, March.
- Lesthaeghe, R., J.Surkyn (2002). New Forms of Household Formation in Central and Eastern Europe: Are They Related to Newly Emerging Value Orientations? in *Economic Survey of Europe 2002*. No. 1, pp. 197-216. New York, Geneva: Economic Commission for Europe, United Nations.
- Lewis, J. (1992). Gender and the Development of Welfare Regimes. *Journal of European Social Policy*, 2(3), pp. 159-173.
- Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys (2004). Ats. red. V.Stankūnienė. Vilnius.

- Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai. Žin., 2001, Nr. 10-284.
- LR darbo kodeksas. Žin., 2002, Nr. 64-2569; 2004, Nr. 103-3756.
- LR išmokų vaikams įstatymas. Žin., 2004, Nr. 88-3208.
- LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Žin., 2000, Nr. 111-3574.
- Macura, M. (1995). Fertility and Nuptiality Changes in Central and Eastern Europe: 1982-1993. *Studia Demograficzna*. No 4/122.
- Macura, M., Y.Mochizuki-Sternberg, J.L.Garcia (2002). Eastern and Western Europe's Fertility and Partnership Patterns: Selected Development from 1987 to 1999. *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe. Insights and Lessons from Comparative Research*. Vol. 1. UN. New York, Geneva.
- Manting, D. (1994). *Dynamics in Marriage and Cohabitation*. Amsterdam.
- Maslauskaitė, A. (2005). Baigiamoji ataskaita „Lyčių ir kartų vaidmenų kaita Lietuvoje: įtaka depopuliacijai ir visuomenės senėjimui“. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius (rankraštis).
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- Mason, K.O. (1995). Gender and Demographic Change: What Do We Know? Belgium, Liege: IUSSP.
- McDonald, P. (2000). Gender Equity in Theories of Fertility Transition. *Population and Development Review*. Vol. 26. No. 3, (Sep., 2000), pp. 427-439.
- McDonald, P. (2000). The “Toolbox” of Public Policies to Impact on Fertility – a Global View. *Paper presented at the seminar “Low Fertility, Families and Public Policies”, organized by the European Observatory on Family Matters in Sevilla*. September 15-16, 2000.
- McDonald, P. (2000a). Gender Equity, Social Institutions and the Future of Fertility. *Journal of Population Research*. Vol. 17. No 1, pp. 1-16.
- McDonald, P. (2002). Sustaining Fertility through Public Policy: The Range of Options. *Population* (English Edition). Vol. 57. No. 3, May-June, pp. 417-445.
- McDonald, P. (2005). Fertility and the State: the Efficacy of Policy. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tour. 18-23 July 2005.

- McDonald, P. (2005 a). IUSSP Debate: Will Policies to Raise Fertility in Low-fertility Countries Work? XXVth *International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- Michelin, F, C. H.Mulder. (2005). Fertility choices of couples and relocations in the life course. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tour. 18-23 July 2005.
- Miller Torr, B., S.E.Short (2004). Second Births and the Second Shift: A Research Note on Gender Equity and Fertility. *Population and Development Review*. Vol. 30. No. 1, (March 2004), pp. 109-130.
- Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje
<http://www.dadcomehome.org/static.php?strid=1213&>
- Moss, P., F.Deven (eds.) (1999). *Parental Leave: Progress or Pitfall?* Research and Policy Issues in Europe. Brussels, NIDI CBSG publications 35.
- Näsman, E. (1999). Work-Family Arrangements in Sweden: Family Strategies; in Laura den Dulk, Anneke van Doorne-Huiskes, Joop Schippers (eds.) *Work-Family Arrangements in Europe*. Amsterdam: Thela-Thesis, pp. 1-20.
- Neyer, G. (2003). Family Policies and Low Fertility in Western Europe. *MPIDR Working Paper* WP 2003-021. <http://www.demogr.mpg.de>
- Neyer, G. (2005). Family Policies in Europe. Fertility Policies at the Intersection of Gender, Employment and Care Policies. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft (ÖZP)*. Vol. 34, pp. 91-102.
- Noack, T., L.Ostby (2002). Free to Choose – But Unable to Stick to It. *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe*. New York, Geneva: United Nations. Vol. II.
- Pagrindiniai 1989 metų gyventojų surašymo duomenys* (1990). Lietuvos valstybinis statistikos komitetas. Vilnius.
- Orloff, A.S. (2001). Gender Equality, Women's Employment: Cross-National Patterns of Policy and Politics. *Paper presented at the meeting of International Sociological Association Research Committee* 19, Oviedo, Spain, 6-9 September 2001.
- Palomba, R., I.E.Kotowska (2003). The Economically Active Population in Europe. *Population Studies*. No 40. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing.
- Pinnelli, A., H.J.Hoffmann-Nowotny, B. Fux (2001). *Fertility and New Types of Households and Family Formation in Europe*. Directorate General III – Social Cohesion. Directorate of Social Affairs and Health
 © Council of Europe, October 2001 Printed at the Council of Europe.

- Pylkkänen, E., N.Smith (2003). Career Interruptions due to Parental Leave: A Comparative Study of Denmark and Sweden. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, Paris.
- Plantenga, J. (2002). Combining work and care in the polder model: an assessment of the Dutch part-time strategy. *Critical Social Policy*, 22 (1), pp 53-71.
- Recent demographic developments in Europe 2004* (2004). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Reingardienė, J., A.Tereškinas, A.Zdanevičius (2004-2005). *Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: naujų lyčių lygybės strategijų paieška*. Tyrimo ataskaita. VDU. Kaunas.
- Rindfuss, R.R., K.B.Guzzo, Ph.Morgan (2003). The Changing Institutional Context of Low Fertility. *Population Research and Policy Review*. No. 22, pp. 441-438.
- Robinson, W. (1997). The Economic Theory of Fertility over Three Decades. *Population Studies*. Vol. 51.
- Rønsen, M. (2001). Market Work, Child Care and the Division of Household Labour. Adaptations of Norwegian Mothers before and after Cash-for-Care Reform. *Report 2001/3*, Statistics Norway, Oslo. http://www.ssb.no/emner/03/04/30/rapp_200103/rapp_200103.pdf.
- Rønsen, M. (2004). Fertility and Family Policy in Norway - Is there a Connection? *Demographic Research*. Volume 10, Article 10, published 08 June 2004. www.demographic-research.org
© 2004 Max-Planck-Gesellschaft.
- Rønsen, M., M.Sundström (2002). Public Policies and the Employment Dynamics among New Mothers – A Comparison of Finland, Norway and Sweden. *European Journal of Population*. Vol. 18. No. 2, pp. 121-152.
- Rossier, C. (2005). Sociability and Fertility: Two Expressions of an Underlying Orientation Towards Social Cohesion? Results from a Longitudinal Survey on Fertility Intentions, France, 1998-2003. *Paper presented at the XXVth International Population Conference*. Tours, 18-23 July 2005.
- Sadar, N.Č. *Labour Market Integration of Women and Care Work*. http://www.wellesley.edu/WomenSt/Family_Gender_Resources/costbookslovenia.html. University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Slovenia.

- Scandura, T.A., M.J.Lankau (1997). Relationships of Gender, Family Responsibility and Flexible Work Hours to Organizational Commitment and Job Satisfaction. *Journal of Organizational Behavior*. Vol. 18, (1997), pp. 377-391.
- Schmitt, Ch. (2005). Gender-Specific Effects of Unemployment on Family Formation – Evidence from a Cross-National View. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- Schøne, P. (2002). Labour Supply Response to A Cash-For-Care Reform. *ISF paper*, Institute for Social Research, Oslo.
http://www.samfunnsforskning.no/files/P_2002_8.pdf.
- Shkolnikov, V.M., E.M.Andreev, R.Houle, J.W.Vaupel (2004). The Concentration of Reproduction in Cohorts of US and European Women. *MPIDR Working Paper WP 2004-027*, October 2004.
- Shrivastava, O.S. (1997). *Demography and Population Studies*. Bhopal.
- Sipilä, J., J.Korpinen (1998). Cash versus Child Care Services in Finland. *Social Policy & Administration*. Vol. 32. No. 3, September 1998, pp. 263-277.
- Skocpol, T. (1985). Bringing the State Back in: Strategies of Analysis in Current Research; in P.B.Evans, D.Rueschemeyer, T.Skocpol (eds.) *Bringing the State Back in*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 3-44.
- Sleebos, J.E. (2003). Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. DELSA/ELSA/WD/SEM(2003)15.
- Slovenia National Report* (2000).
- Stankevičienė, A., B.Gruževskis (2004). Possibilities for Developing Flexible Employment Forms in Lithuania. *Mokslo darbai. Ekonomika*. Tomas 66.
- Stankūnienė, V. (1995). Demografinių procesų valdymas: teorija ir patyrimas. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
- Stankūnienė, V. (1997). Šeimos kūrimo strategijos kitimas Lietuvoje: nuo tradicinio prie modernaus modelio. *Lietuvos mokslas*. V tomas, 15 knyga. Vilnius.
- Stankūnienė, V. (2005). Specific Preconditions of Family Changes in the New Market Economy Countries. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- Stankūnienė, V., A.Jonkarytė, A.A.Mitrikas. (2003). Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 2, p. 51-58.

- Stankūnienė, V., A.Jonkarytė, S.Mikulionienė, A.A.Mitrikas, A.Maslauskaitė (2003). *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. STI. Vilnius, 387 p.
- Stankūnienė, V., M.Baublytė, V.Kanopienė, S.Mikulionienė (1999). *Gims-tamumas ir šeima: biografinis požiūris*. LFSI.Vilnius.
- Stankūnienė, V., V.Eidukienė, B.Gruževskis, R.Jančaitytė, A.Mikaulauskaitė, J.Paluckienė (2001). *Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas*. LFSI. Vilnius, 195 p.
- Stankūnienė, V., V.Kanopienė. (1994). Public Opinion on Family Policies in Lithuania; in W. Lutz et al. (eds.). *Demographic Trends and Patterns in the Soviet Union before 1991*. London, New York, pp. 249-261.
- Stropnik, N., J.Sambt (2005). Parental Leave and Child Allowances: Attitudes, Preferences and Possible Impact. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- Šeimos politikos koncepcija* (1995). Ats. red. V. Stankūnienė. Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas. Vilnius.
- Todd, S. (2004). Improving Work-Life Balance – What Are Other Countries Doing? *Report*. Labour Program, Human Resources and Skills Development, Canada, 56 p.
<http://www.sdc.gc.ca/en/lp/spila/wlb/pdf/improving-work-life-balance.pdf>.
- UNICEF (2001a). Child and Family Well-being in Lithuania. Country paper, co-ordinator V.Eidukiene. *Background paper prepared for the Regional Monitoring Report. No. 8: A Decade of Transition*.
- UNICEF (2001b). Trends and Indicators on Child Well-being in Estonia. Country paper, co-ordinator U.Kask. *Background paper prepared for the Regional Monitoring Report No. 8: A Decade of Transition (2001)*.
- UNICEF (2001c). Trends and Indicators on Child and Family Well-being in Latvia. Country paper, co-ordinator E.Vaskis. *Background paper prepared for the Regional Monitoring Report. No. 8: A Decade of Transition*.
- UNICEF (2001d). Trends and Indicators on Child and Family Well-being in Poland. Country paper, co-ordinator Z.Galazka. *Background paper prepared for the Regional Monitoring Report. No. 8: A Decade of Transition*.
- UNICEF (2001e). Trends and Indicators on Child and Family Well-being in Slovenia 1989-1999. Country paper, co-ordinator T.Banoves. *Background paper prepared for the Regional Monitoring Report. No. 8: A Decade of Transition*.

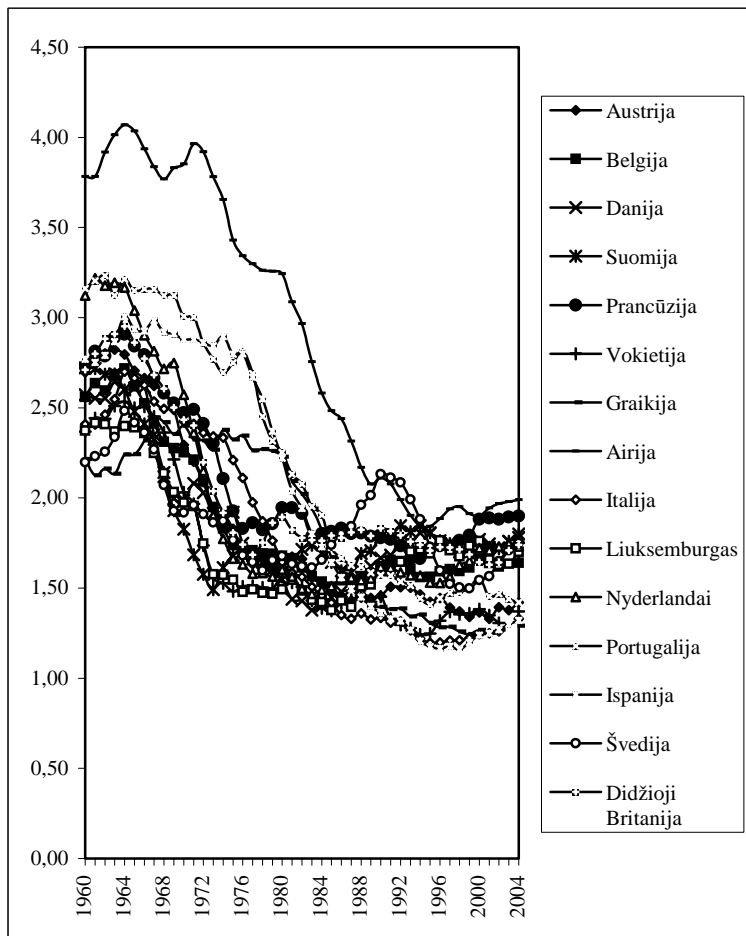
- Van de Kaa, D.J. (1987). Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*. Vol. 42. No. 1, March, pp. 3-55.
- Van de Kaa, D.J. (1997). Options and Sequences: Europe's Demographic Patterns. *Journal of Australian Population Association*. Vol. 14. No. 1, May, pp. 1-29.
- Van de Kaa, D.J. (1999). Europe and Its Population: the Long View; in D.J. van de Kaa, H.Leridon, G.Gesano, M.Okolski (eds.). *European Population: Unity in Diversity*. Vol. 6. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.
- Van Doorne-Huiskes, A., L.Den Dulk, J.Schippers (1999). Work-Family Arrangements in the Context of Welfare States; in Laura den Dulk, Anneke van Doorne-Huiskes, Joop Schippers (eds.). *Work-Family Arrangements in Europe*. Amsterdam: Thela-thesis, pp. 1-20.
- Van Peer, Ch. (2002). Desired and Achieved Fertility. *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe*. New York, Geneva: United Nations. Vol. II.
- Vandenbroeck, M. (2003). From Crèches to Childcare: Constructions of Motherhood and Inclusions/Exclusion in the History of Belgian Infant Care. *Contemporary Issues in Early Childhood*. Vol. 4. No. 2, pp. 137-148.
- Viešoji užimtumo politika: lanksčių užimtumo formų taikymas (2000/2001). Atviros Lietuvos fondo (ALF) ir UAB "Zeturija" studijos rezultatai. http://www.zeturija.lt/index_files/Page699.htm.
- Vikat, A. (2004). Women's Labour Force Attachment and Childbearing in Finland. *Demographic Research*. Special Collection 3, Article 8, pp. 175-212.
<http://www.demographic-research.org/special/3/8/s3-8.pdf>.
- Warth, L. (2004). The State as „Enabler“ of Enhanced Work-Family Reconciliation in Germany and the UK. *CCSW/ ESPAnet Conference on European Welfare States: Legitimacy and Institutional Change*. Grammel Vraa Castle, Denmark, 1-3 October 2004.
- Work Package 4, D15 (2005). *Synthesis Report on Demographic Behaviour, Existing Population Related Policies and Expectations Men and Women have Concerning the State*. Prepared by Work Package Leader 4, Population Research Institute, Family Federation of Finland, January/2005.
- Zivarte, L., D.Jansone. (2002). *Social Sector Development in Latvia*. <http://lgi.osi.hu/publications/2002/101/Tausz-Latvia.pdf>.

- Zuanna, G.D. (2004). Few Children in Strong Families. Values and Low Fertility in Italy. *Genus*. Volume LX. No 1, 2004.
- Zuanna, G.D., L.Marzia. (2005). Assessing the Impact of National and Regional Financial Incentives for Childbearing in a Lowest-low Fertility Setting. *Paper for the XXVth International Population Conference*, Tours, 18-23 July 2005.
- 2001 m. Lietuvos gyventojų ir būsto surašymo duomenų bazė.

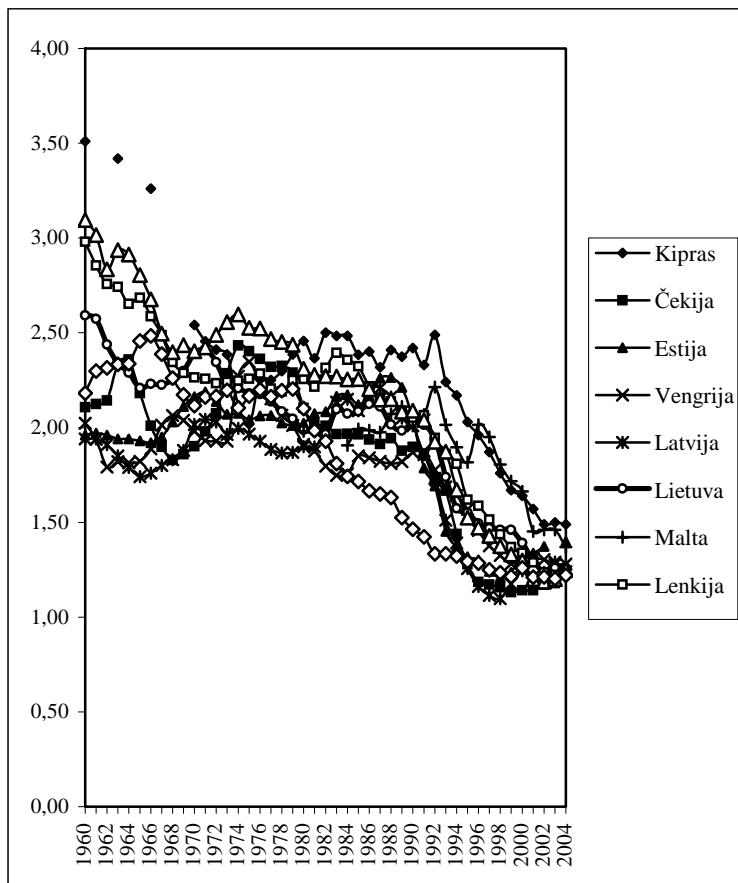
PRIEDAI

2.1 priedas. *Suminio gimstamumo rodiklio dinamika senbuvėse ES šalyse, 1960-2004 m.*

Šaltiniai: *Recent demographic developments in Europe 2004* (2004), Strasbourg: Council of Europe Publishing; *European Commission (2005)*, European Union Employment Strategy (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-rl.en0htm); *Eurostat (2005)*, EUROSTAT duomenų bazė (http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_30298591)

2.2 priedas. *Suminio gimstamumo rodiklio dinamika naujose ES šalyse, 1960-2004 m.*

Šaltiniai: *Recent demographic developments in Europe 2004* (2004), Strasbourg: Council of Europe Publishing; *European Commission (2005)*, European Union Employment Strategy (http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-rl.en0htm); *Eurostat (2005)*, EUROSTAT duomenų bazė (http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_30298591)

2.3 priedas. Lietuvos šeimos ir gimstamumo pokyčių veiksniai

I	SPECIFINIAI
1.	Ekonominiai socialiniai pokyčiai/nestabilumas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Perėjimas prie rinkos santykių ✓ Ekonominės raidos nestabilumas/krizės ✓ Smukęs gyvenimo lygis pirminiame permainų etape ir krizių metu ✓ Pajamų diferenciacija, skurdo plitimas ✓ Nedarbas ✓ Masinė nelegali/trumpalaikė emigracija
2.	Socialiniai praradimai (pokomunistinės visuomenės socialinių garantijų, nors ir minimalių, praradimas ar sumažėjimas): <ul style="list-style-type: none"> ✓ Užimtumo ✓ Minimalių (nors ir ribotų/lygiavinių) pajamų ✓ Apsirūpinimo būstu ✓ Išsilavinimo
II	FUNDAMENTALIEJI (pagal van de Kaa, 1987)
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Individualizacija ✓ Emancipacija ✓ Individo laisvė ✓ Technologinė medicinos pažanga: moderni kontracepcija

Šaltiniai: Stankūnienė, 2005.

2.4 priedas. Šeimos pokyčių vertinimas pagal respondentų amžių, 2001 m. ir 2005 m. (%)

	18-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	18-70+
PALANKIAI											
1) ...kohabitacija* 2005	29,7	32,7	27,5	15,3	...	16,5	...	...	...	...	16,7
2001	26,9	23,4	17,4	16,2	12,0	17,2	12,3	9,3	8,4	3,9	14,7
2) ... vaikai kohabitacijoje 2005	13,5	17,0	13,0	...	...	...	14,5	...	...	...	9,7
2001	11,4	15,4	10,5	9,1	10,9	8,1	8,6	8,3	8,5	7,2	9,3
3) ... vaikai ne santuokoje 2005	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	3,2
2001	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	2,7
4) mažėja gimimų 2005	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	4,6
2001	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1,1
5) ...vienas vaikas 2005	17,1	9,7	17,3	11,1	7,9	13,7	...	...	...	...	9,9
2001	11,4	10,2	6,8	7,3	...	6,1	3,8	...	5,3	...	5,7
NEPALANKIAI											
1) ...kohabitacija 2005	17,2	13,7	19,8	35,6	38,1	46,3	44,2	50,8	60,4	77,0	39,9
2001	18,8	21,9	22,4	27,5	38,8	32,4	46,3	50,5	58,9	88,1	39,8
2) ... vaikai kohabitacijoje 2005	26,3	11,7	20,7	29,2	30,2	43,3	36,8	46,7	56,3	63,4	35,9
2001	27,6	20,4	23,0	43,3	41,0	38,4	49,6	51,0	61,7	64,9	41,6
3) ... vaikai ne santuokoje 2005	47,1	42,4	39,4	50,0	59,6	64,2	64,5	65,5	75,9	75,0	58,0
2001	54,4	51,8	49,7	62,8	66,7	68,7	76,4	67,0	75,8	83,8	65,1
4) mažėja gimimų 2005	75,3	77,9	71,0	82,6	76,4	88,6	85,2	86,7	87,7	92,6	82,1
2001	92,0	89,0	88,2	92,7	95,7	92,8	88,7	92,8	97,9	96,4	92,5
5) ...vienas vaikas 2005	31,5	34,1	37,6	51,5	37,5	51,6	54,7	65,0	56,6	60,4	49,4
2001	39,6	48,9	48,4	61,0	71,6	56,6	68,9	73,2	75,8	77,5	61,7

2.4 priedo tęsinys

	18-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	18-70+
				NEUTRALIAI							
1) ...kohabitacija	2005	53,2	52,7	51,0	57,1	37,1	48,1	37,7	29,3	17,3	43,4
	2001	54,4	60,2	56,1	49,2	50,5	41,5	40,2	32,6	15,3	45,5
2) ... vaikai kohabitacijoje	2005	60,0	66,3	63,5	67,5	46,7	48,7	43,3	38,2	30,8	54,3
	2001	61,1	64,2	47,6	48,1	53,5	41,9	40,6	29,8	27,9	48,4
3) ... vaikai ne santuokoje	2005	44,3	55,3	48,9	39,3	32,6	32,9	34,5	22,2	21,2	38,9
	2001	43,6	46,6	34,8	31,7	29,3	23,6	28,9	21,1	13,5	32,1
4) mažėja gimimų	2005	21,1	23,7	14,3	18,8	...	...	...	...	...	15,1
	2001	6,7	10,9	6,7	3,3	5,1	10,4	5,2	...	...	6,4
5) ... vienas vaikas	2005	51,4	46,2	37,4	54,5	34,7	41,3	33,3	39,6	30,2	40,7
	2001	49,0	44,7	31,7	26,8	37,4	27,4	24,7	18,9	20,7	32,6

* Išsamūs teiginiai:

- 1) Daugėja porų, kurios gyvena nesusituokios
- 2) Daugėja vaikų, gimusių neregistruotoje santuokoje
- 3) Daugėja ne santuokoje gimusių vaikų
- 4) Mažėja gimimų
- 5) Daugėja šeimų, auginančių tik vieną vaiką

2.5 priedas. Norimas vaikų skaičius pagal respondentų amžių, 2001 m. ir 2005 m. (%)
 Atsakymai į klausimą „Kiek iš viso Jūs norėtumėte (norėjote) turėti vaikų?“

Norimas vaikų skaičius	Visi respondentai		Amžius grupės																	
			18-24		25-29		30-34		35-39		40-44		45-49		50-54		55-59		60+	
	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005
Vienas	7,4	13,6	10,7	11,3	4,4	17,7	6,8	22,4	7,3	16,0	9,3	10,1	6,1	13,1	5,7	15,2	9,3	9,1	6,9	10,1
Du	50,6	46,0	59,7	46,1	51,1	50,0	55,9	44,9	51,2	49,0	53,6	53,9	53,5	45,5	47,2	40,5	43,2	54,5	43,8	41,3
Trys	16,9	16,2	12,1	15,7	17,5	16,7	14,9	12,2	20,7	21,0	14,2	11,2	14,1	17,2	5,7	19,0	8,2	7,6	6,9	23,8
Keturi ir daugiau	5,1	3,9	1,3	0,9	5,1	2,1	3,7	2,0	3,0	7,0	5,5	3,3	7,1	3,0	2,8	2,5	9,3	7,5	5,6	6,9
Skaičių nurodė apytiksliai	6,3	-	6,0	-	10,2	-	7,5	-	5,5	-	4,4	-	7,1	-	2,8	-	9,3	-	5,6	-
Nežino	13,6	19,6	10,1	24,3	11,7	13,5	11,2	17,3	12,2	7,0	13,1	20,2	12,1	18,2	17,9	22,8	13,4	21,2	17,4	17,5
Vidutinis norimas vaikų skaičius	2,3	2,1	2,0	2,0	2,3	2,0	2,2	2,0	2,3	2,2	2,3	2,1	2,4	2,0	2,4	2,1	2,4	2,2	2,4	2,3

2.6 priedas. Vidutinis norimas vaikų skaičius pagal respondentų amžių ir lytį, 2001 m. ir 2005 m.

	Visi respondentai		Amžiaus grupės																				
			18-24		25-29		30-34		35-39		40-44		45-49		50-54		55-59		60+				
	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005			
Vyrai	2,4	2,1	2,0	1,9	2,1	2,4	2,1	2,3	2,0	2,3	2,2	2,5	2,2	2,2	2,5	2,2	2,6	2,2	2,4	2,3	2,4	2,4	
Moterys	2,3	2,1	2,1	2,1	1,9	2,2	2,0	2,2	2,3	2,1	2,1	1,9	2,1	2,3	2,1	2,3	2,0	2,3	2,0	2,5	2,2	2,4	2,3

2.7 priedas. Norimas vaikų skaičius pagal respondentų išsilavinimą, 2001 m. ir 2005 m. (%)

Norimas vaikų skaičius	Išsilavinimas				
	Žemesnis nei vidurinis	Vidurinis	Aukštesnysis, spec. vidurinis	Aukštasis	
2001					
Vienas	8,3	8,0	6,6	7,3	
Du	38,5	54,4	54,0	50,7	
Trys	17,9	16,1	15,7	19,2	
Keturi ir daugiau	7,5	3,5	5,9	4,0	
Skaičių nurodė apytiksliai	7,9	4,3	5,9	7,9	
Nežino	19,8	13,7	11,9	10,9	
Vidutinis norimas vaikų skaičius	2,4	2,3	2,3	2,3	
2005					
	Žemesnis nei vidurinis	Vidurinis	Spec. vidurinis	Aukštasis neuniversitetinis	Aukštasis universitetinis
Vienas	11,9	15,6	15,2	14,1	11,0
Du	37,3	42,0	43,2	50,0	60,5
Trys	12,4	18,4	19,4	10,9	14,9
Keturi ir daugiau	5,2	4,3	2,9	1,6	4,3
Skaičių nurodė apytiksliai	-	-	-	-	-
Nežino	31,6	19,3	19,4	20,3	8,3
Vidutinis norimas vaikų skaičius	2,2	2,2	2,1	2,0	2,2

2.8 priedas. Vidutinis norimas vaikų skaičius pagal respondentų gyvenamąją vietovę ir amžių, 2001 m. ir 2005 m.

Gyvenamosios vietovės tipas	Visi respondentai		Amžiaus grupės																			
			18-24		25-29		30-34		35-39		40-44		45-49		50-54		55-59		60+			
	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005		
Didieji miestai	2,3	2,1	2,1	2,1	2,4	2,0	2,2	2,0	2,2	2,0	2,2	2,0	2,1	2,3	2,5	1,9	2,5	2,2	2,3	2,2	2,2	
Vidutiniai miestai	2,3	2,0	1,6	1,8	2,3	1,8	2,2	1,7	2,2	2,0	2,3	2,2	2,4	1,9	2,2	2,0	2,5	1,9	2,6	2,3	2,3	
Mazieji miestai	2,1	-	1,7	-	1,9	-	1,9	-	2,2	-	1,9	-	1,7	-	2,3	-	2,3	-	2,3	-	2,3	-
Kaimai	2,4	2,2	2,1	1,9	2,4	2,1	2,3	2,3	2,4	2,5	2,4	2,1	2,8	2,0	2,5	2,3	2,3	2,4	2,5	2,4	2,5	2,4
Visi respondentai	2,3	2,1	2,1	2,0	2,3	2,0	2,2	2,0	2,3	2,1	2,3	2,1	2,4	1,9	2,4	2,0	2,4	2,1	2,4	2,4	2,4	2,3

2.9 priedas. Priežasčių, kodėl nenorima turėti (turėti daugiau) vaikų, vertinimas pagal respondentų lytį, 2005 m. (%)

Teiginiai	Respondento lytis	Svarbu ¹	Nesvarbu ²	Neutralus vertinimas ³
Jau turiu vaikų tiek, kiek norėjau jų turėti	Vyrai	69,3	19,6	11,1
	Moterys	71,7	18,4	9,8
Mano sveikata to neleidžia	Vyrai	50,6	34,6	14,7
	Moterys	65,1	24,8	10,1
Gyvenu vienas (-a) ir neturiu nuolatinio (-ės) partnerio (-ės)	Vyrai	51,2	35,0	13,8
	Moterys	57,4	30,6	12,0
Mano darbas ir profesinė veikla to neleidžia	Vyrai	27,4	51,7	20,9
	Moterys	26,8	50,3	23,0
Turėčiau atsisakyti laisvalaikio pomėgių	Vyrai	21,6	51,7	26,7
	Moterys	17,4	59,6	23,0
Noriu išlaikyti savo dabartinį pragyvenimo lygį	Vyrai	39,6	34,2	26,2
	Moterys	41,4	35,4	23,2
Dar vienas vaikas per daug „kainuotų“	Vyrai	46,8	33,9	19,3
	Moterys	40,8	39,5	19,7
Man didelį rūpestį kelia mano vaikų ateitis	Vyrai	76,4	12,7	10,9
	Moterys	78,2	16,6	5,2
Negalėčiau džiaugtis gyvenimu kaip iki šiol	Vyrai	26,4	43,9	29,7
	Moterys	25,2	52,3	22,5
Aš (mano sutuoktinis (-ė)/partneris (-ė) per senas (-a) turėti vaikų	Vyrai	51,9	31,5	16,6
	Moterys	50,1	33,0	16,9
Mano sutuoktinis (-ė)/partneris(-ė) nenori turėti vaiko (-ų)	Vyrai	59,4	22,5	18,1
	Moterys	44,9	36,9	18,2

¹Svarbu = „labai svarbu“ + „svarbu“.

²Nesvarbu = „nesvarbu“ + „visiškai nesvarbu“.

³Neutralus vertinimas = „nei svarbu, nei nesvarbu“.

3.1 priedas. Motinystės atostogos, 2003 m. pabaiga

Šalys	Nustatyta iša- tymais	Maksimalus atostogų ilgis, savaitėmis (sav.)	Apmokamos	Apmokamos visą laikotarpį	Apmokėjimas	Apmoka	Išsaugoma darbo vieta
1	2	3	4	5	6	7	8
Senosios ES šalys-narės							
Austrija	Taip	16 (20 jei nustato gydytojas pagal sveikatos būklę)	Taip	Taip	100%	Valstybė/sveikatos ar socialinis draudimas	Taip
Belgija	Taip	15 (17 gimus dvynukams)	Taip	Taip	30 d.: 82%, po to iki 75%	Sveikatos ar socialinis draudimas.	Taip
Danija	Taip	18	Taip	Taip	90% maks. (3115 Dkr per sav.)	Darbdaviai	Taip
Suomija	Taip	105 d.* neskaiciuojant sekmadienių (apie 17,5 sav.)	Taip	Taip	100 – 60%. Mažėja priklausomai nuo pajamų. Min.: 11,45 EUR per dieną	Sveikatos ar socialinis draudimas	Taip
Prancūzija	Taip	1-am/2-am vaikui: 16; 3-iam ir paskesniems: 24; gimus dvynukams: nuo 34 iki 46	Taip	Taip	100% maks. (2432 EUR per mėn.)	Sveikatos ar socialinis draudimas	Taip
Vokietija	Taip	14 (18 gimus dvynukams)	Taip	Taip	100%	Sveikatos ar socialinis draudimas (iki 13 EUR per dieną) + darbdaviai	Taip

3.1 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8
Graikija	Taip	17	Taip	Taip	100%	Sveikatos ar socialinis draudimas/darbdaviai	Taip
Airija	Taip	26	Taip	Ne (apmokama 18)	70%	Valstybė	Taip
Italija	Taip	21 (5 mėn.)	Taip	Taip	80%	Sveikatos ar socialinis draudimas	Taip
Liuksemburgas	Taip	16 (20-gimus dvynukams)	Taip	Taip	100%	Sveikatos ar socialinis draudimas	Taip
Nyderlandai	Taip	16	Taip	Taip	100%	Nedarbo fondas	Taip
Ispanija	Taip	16 (18 jei 3 ar daugiau vaikų)	Taip	Taip	100%	Valstybė	Taip
Švedija	Ne (motinystės atostogos). T Taip (vaiko priežiūros atostogos)	420 d. (480 d. turi būti dalinamasi tarp tėvų, iš kurių 60 nera dalinamos)	Taip	Taip	Pirmąsias 390 d.: 80% (min. SEK 150 per dieną). Likusias 90 d.: SEK 60 per dieną	Valstybė	Taip
JK	Taip	52	Taip	Ne (apmokama 26)	Pirmosios 6 sav.: 90%	Darbdaviai	Taip
Portugalija	Taip	17	Taip	Taip	100%	Valstybė	Taip
Kitos Europos šalys							
Norvegija	Ne - motinystės atostogos. Taip - vaiko priežiūros atostogos	48	Taip	Taip	Priklausomai nuo atostogų trukmės 48 sav.: 80% arba 38 sav.: 100% (iki 341000 NOK)	Valstybė	Taip

3.1 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8
Naujosios ES šalyse-narė							
Lietuva	Taip	126 d. 140 d. komplikiuoto gimdymo atveju ar gimus dvynukams	Taip	Taip	100%	Socialini draudimas	Taip
Latvija	Taip	112 d. 140 d. komplikiuoto gimdymo atveju	Taip	Taip	100%	Socialini draudimas	Taip
Estija	Taip	140 d.	Taip	Taip	100%	Sveikatos draudimas	Taip
Lenkija	Taip	1-am vaikui: 16 2 ir daugiau: 18 dvynukams: 24	Taip	Taip	100 %	Sveikatos ar socialini draudimas/darbdaviai	Taip
Slovakija	Taip	28 (37 dvynukams)	Taip	Taip	90% buvusio atlyginimo bet ne mažiau žemiausio maksimumo (350 SKK/per dieną – 7500 SKK/per mėn.)	Socialini draudimas	Taip
Slovenija	Taip	105 d.	Taip	Taip	100%	Valstybė	Taip
Vengrija	Taip	24	Taip	Ne	Prieš gimdymą (min. 4 sav.): 70 % Vėliau: pašalpa (žr. 3.2 priedas)	Sveikatos ar socialini draudimas	Taip

* d. – diena; sav. – savaitė

Šaltiniai: ILO, 2004; Work Package 4, 2005; EIRO and European Commission (COM 2003 (358) final).

3.2 priedas. Motinystės pašalpa (*) ir pašalpa gimus vaikui (**), 2003 m. pabaiga

Šalis	Motinystės pašalpa		Detalės	Pašalpa gimus vaikui (grant)		
	Teisė	Pašalpa		Teisė	Detalės	
1	3	4	5	6	7	
Senosios ES šalys-narės						
Austrija	Taip	Moterys, kurios neturi teisės į motinystės atostogas ir apmokėjimą: (1) kurios vėrčiasi individualia veikla (žemės ūkyje, prekyboje, pramonėje); (2) kiti (dirbantys mažiau nei pusę darbo laiko, laisvai samdomi)	(1) 23 EUR per dieną 16 sav. (2) 6,91 EUR per dieną 16 sav.	Taip	Stejama su pajamomis; priklausio nuo motinos ir vaiko sveikatos medicininio patikrini-mo (<i>Mutter-Kind-Pass-Bonus</i>)	Išmokama per vaiko pirmąjį gimtadienį
Belgija	Taip	Kurie vėrčiasi individualia veikla	889 EUR per mėn.; tris mėnesiai	Taip	Gimimo pašalpa	945 EUR už pirmą vaiką 711 EUR už kiekvieną pas-kesnį vaiką
Danija	Ne	-	-	Ne	-	-
Suomija	Taip	Neturinčioms teisės į su pajamomis susijusias pašalpas, dėl to, kad pajamos per mažos arba jų visai nėra	Garantuojama min. pašalpa 11,45 EUR per dieną; 105 d. motinystės atostogų metu ir likusi pašalpos dalis - 158 d. vaiko priežiūros atostogų metu	Taip	Nuolatiniai gyventojai (nėštumas ilgiau nei 154 d.)	Pasirinkimas tarp dosnaus motinystės krepečlio ir vienkartinės išmokos (140 EUR)

3.2 priedo tēsinys

1	2	3	4	5	6	7
Prancūzija	Taip Ne (nuo 2004 m.)	Testuojama	9 mėn nuo penkto nėštumo mėn., 159 EUR per mėn.	Ne Taip (nuo 2004 m.)	Testuojama. Apima apie 90% šeimų	800 EUR gimus vaikui
Vokietija	Taip	Motėrimas, neturintys teisės į įstatymais nustatytas motinystės pašalpas	210 EUR per mėn.	Taip	“ <i>Entbindungsgeld</i> ” motinystės atostogose esančioms motinoms	
Graikija	Taip	Neapdraustas soc. draudimu. Testuojamos. Valstybės parama	500 EUR, dalinant periodą į dvi dalis: pusė - 42 d. prieš gimdymą ir kita pusė - 42 d. po gimdymo	Taip	Apdraustas motinos, dirbusios bent 50 d. per metus iki vaiko gimimo	30 d. minimali alga
Airija	Taip			Ne	-	-
Italija	Taip	Neturintys darbo stažo ir teisės į motinystės atostogas. Testuojamos	272 EUR per mėn. 5 mėn. kiekvienam gimusiam ar įvaikintam vaikui (1358 EUR iš viso). Moka valstybė per savivaldybes	Taip	Bedarbiams ir dirbančiosioms netipišku režimu; neturintoms teisės į motinystės atostogas (taip pat iš dalies ir tomis, kurios turi teisės į atostogas)	1672 EUR už vaiką; moka sveikatos draudimas

3.2 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7
Liuksemburgas	Taip	Neturinčios teisės į socialinių draudimų grindžiamas motinystės atostogas	Pašalpa mokama 16 sav.	Taip	Nuolatiniams vaiko ir motinos sveikatos medicininis patikrinimas	1536 EUR padalininti į tris vienkartinės išmokas po 512 EUR (iki gimdymo, gimus vaikui, kai vaikui sueina 2 m.)
Nyderlandai	Ne	-	-	Ne	-	-
Ispanija	Ne	-	-	Taip	Gimus trečiam ir paskesniams vaikui arba dvynukams; vaiko pašalpa siejama su pajamomis	-
Švedija	Taip	Iš 480 d. vaiko priežiūros atostogų motina 60 d. gali panaudoti prieš gimdymą	Iki 80% (žr. 3.2, 3.4 priedus)	Ne	-	-
JK	Taip	Dirbantys ar užsiimančios privačia veikla, bet dar neturintys teisės į motinystės atostogas ar turintys per mažas pajamas	26 sav.: 90% vidutinio atlyginimo max. £100 per savaitę	Yes	Bet kuris iš partnerių, gaunantis piniginę paramą	Vienkartinė išmoka: £500; gali būti išmokama 30-tą mėnesio sav. nėštumo sav. arba per 3 mėn. po gimdymo.
Portugalija	Ne	-	-	Ne	-	-

3.2 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7
Kitos Europos šaly						
Norvegija	Ne	-	-	Taip	Moterys, neturinčios teisės į vaiko priežiūros atostogas (1)	33584 NOK (apie 4077 EUR)
Naujosios ES šaly-narės						
Lietuva	Taip	Apsidraudusiems socialiniu draudimu	100 %	Taip	Vienkartinė išmoka, mokama motinai arba tėvui	750 LT
Latvija	Taip	Apsidraudusiems socialiniu draudimu	100 %	Taip	Vienkartinė išmoka, skiriama vienam iš tėvų, kuris prižiūri vaiką iki jam sueina 1 metai. Teisė į pašalpą įgyjama po 8 d. gimus vaikui arba nuo įsivaikavimo dienos	256 LVL
Estija	Taip	Apsidraudusiems socialiniu draudimu	100 %	Taip	Vienkartinė išmoka	5000 EEK (320 EUR)
Lenkija	Taip	Gaunamos socialinę paramą	4 pirmuosius mėn. po vaiko gimimo. Min.: 50 PLN per mėn.	Taip	Gaunamos socialinę paramą	195 PLN (gimus vaikui)
Slovakija	Taip	Neturinčios teisės į soc. draudimu grindžiamas motinystės atostogas	Apmokama (mažesnė suma)	Taip	Už kiekvieną gimusį vaiką	Vienkartinė išmoka 3,110 SKK

3.2 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7
Slovėnija	Taip	Pašalpa tėvams, neturintiems teisės į motinystės pašalpą	52% darbo užmokesčio SIT 35000 2002 m. (susieta su kainomis)	Taip	Parama naujagimio prekėms	50000 SIT
Vengrija	Taip	Visos motinos po gimdymo ir motinystės atostogų metu. Medicininė apžiūra	225% minimalios pensijos (apie 196 EUR per mėnesį, 2003 m.)	Ne		

(*) Motinystės pašalpa: piniginės išmokos, išmokamos po kūdikio gimimo nustatytą laiką, tam tikrais intervalais.

(**) Pašalpa gimus vaikui (*maternity grant*): vienkartinė išmoka gimus kūdikiui.

(1) Tuo atveju vaiko priežiūros atostogos tėvui yra sutrumpinamos iki 29 savaičių, apmokant 100%, arba 39 savaites, apmokant 80%.
Šaltiniai: ILO, 2004; Work Package 4, 2005; EIRO and European Commission (COM 2003 (358) final).

3.3 priedas. Tēvo atostogas, 2003 m. pabaiga

Šalys	Nustatyta istatymais	Kriterijai	Trukmė	Apmokamos už visą laikotarpį	Apmokėjimas	Darbo vietos išsaugojimas	
1	2	3	4	5	6	7	8
Senosios ES šalys-narės							
Austrija	Istatymais nenustatyta, bet kolektyvinėse sutartyse gali būti skiriamos viena ar dvi dienos (5)						
Belgija	Taip	Dirbantieji	10 d. per 30 d. nuo vaiko gimimo ar įvaikinimo. Gali būti dalinamos. Tamautojams - 4 d.	Taip	Taip	3 d.: 100% (darbdavys); vėliau: iki 82% (sveikatos draudimas)	Taip
Danija	Taip	Dirbantieji	2 sav. per 14 sav. po vaiko gimimo	Taip	Taip	Iki 90 %	Taip
Suomija	Taip	Universalus	18 d. (3 sav.) (praigintoms nuo 1 iki 12 d., jei pasinaudoja vaiko priežiūros atostogų metu)	Taip	Taip	100% – 60%. Mazėja priklausomai nuo pajamų (tokios pat taisyklės kaip ir motinystės atostogų atveju). Gali būti imamos dalimis	Taip
Prancūzija	Taip	Dirbantieji	2 sav. (3 sav. gimus dvynukams)	Taip	Taip	Pirmos 3 d.: 100% Vėliau: iki 100%	Taip
Vokietija	Ne						
Graikija	Taip	Dirbantieji	2 d.	Taip	Taip	100%	Taip
Airija	Istatymais nenustatyta, bet darbdaviai gali suteikti 3 d. apmokamas atostogas gimus vaikui						

3.3 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8
Italija	Ribotais atvejais	Dirbantieji+jei vienišas tėvas, arba motina serga. Stejama su pajamomis	Visas atostogų laikotarpis arba jų dalis, jei motina serga.	Taip	Taip	80% (moka sveikatos draudimas) (taip pat išvaikinimo atveju)	Taip
Liuksemburgas	Taip	Dirbantieji	2 d. gimus vaikui	Taip	Taip	100% (darbdavys)	Taip
Nyderlandai	Taip	Dirbantieji	2 d. (per mėn. po vaiko gimimo)	Taip	Taip	100%	Taip
Ispanija	Taip	Dirbantieji	2 d. (+ 2 d., jei gyvena kitame mieste) (10 sav. motinystės atostogų gali būti perduota tėvui, jei abu tėvai atitinka keliamus reikalavimus)	Taip	Taip	100% (darbdavys)	Taip
Švedija	Taip	Dirbantieji	10 d. per 60 d. po vaiko gimimo kartu su motina	Taip	Taip	Iki 80%	Taip
JK	Taip	Dirbantieji, turintys 26 sav. darbo stažą	2 sav. imant po vieną savaitę per 8 sav. po vaiko gimimo	Taip	Taip	£100 per sav.	Taip
Portugalija	Taip	Dirbantieji	5 d. pirma mėnesi po vaiko gimimo	Taip	Taip	100%	Taip

3.3 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8	
Kitos Europos šalys								
Norvegija	Išstatymais nustatytos tik vaiko priežiūros atostogos	Abu tėvai turi būti dirbantys ir turintys tam tikrą stažą. 4 sav. tėčių kvota priklauso nuo motinos užimtumo iki vaiko gimimo. Tėvas neturi teisės į kvotą, jei motina dirbo mažiau nei 50% darbo laiko	Min.: 4 sav. tėčių kvota (iš 52 sav. vaiko priežiūros atostogų, (+2 sav. nemokamų atostogų gimus vaikui). Maks.: 43 sav. (2); (33 sav. 100%) (3). Jei motina neturėjo darbinio užimtumo, tėvui suteikiamos tik 38 sav. (28 sav. - 100%)	Taip	Taip	100% - jei abu tėvai panaudoja 42 sav. (iki 34-1000 NOK) (28 sav., jei motina nedirbanti), 80% - jei 52 sav. (38 jei motina nedirbanti). Sumažinta tėvo kvota, jei motina dirbo 50-75% darbo laiko		Taip
Naujosios ES šalys-narės								
Lietuva	Ne	-	-	-	-	-		
Latvija	Taip	Socialiniu draudimu apdraustas tėvas iki vaikiui sueis 8 m.	10 d.	Taip	Taip	80% buvusio atlyginimo	Taip	
Estija	Taip	Dirbantis tėvas, moters nėštumo ir motinystės atostogų metu arba per du mėn. po vaiko gimimo	14 kalendorinių d.	Taip	Taip	66 EEK per dieną (moka darbdavys, kuriam vėliau kompensuoja valstybė)	Taip	
Lenkija	Ribotais atvejais	Dirbantieji. 14 sav. motinystės atostogų gali būti perduodama tėčiui	Už pirmą vaiką: maks. 2 sav. 2 ir daugiau vaikų: maks. 4 sav.	Taip	Taip	100%	Taip	
Slovakija	Ribotais atvejais	Motinystės atostogų metu, jei motina sunkiai serga	22 sav. (arba 31 sav.)	Taip	Taip	90% neto atlyginimo	Taip	

3.3 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8
Slovėnija	Taip	Dirbantieji	90 d., iš kurių 15 d. privaloma motinystės atostogų metu, o likusios iki vaikai sueis 8 m.	Taip	Ne	Pirmasias 15 d.: 100% (moka valstybė). Vėliau: 75 d.: 0% (4)	Taip
Vengrija	Taip	Dirbantieji	5 d.	Taip	Taip		Taip

(1) Atostogos tėvui neapima besiverčiančiųjų privačia veikla (*self employed*).

(2) 52 savaitės vaiko priežiūros atostogų, iš kurių 9 savaitės yra skirtos motinai.

(3) 42 savaitės vaiko priežiūros atostogų apmokamų 100%, iš kurių 9 savaitės skirtos motinai.

(4) Socialinės įmokos yra mokamos valstybės nuo minimalios algos.

Šaltiniai: ILO, 2004; Work Package 4, 2005; EIRO and European Commission (COM 2003 (358) final).

3.4 priedas. Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos (parental leave), 2003 m. pabaiga

Šalis	Tipas	Trukmė	Apmokėjimas	Kita	Darbo vietos išsaugojimas
Senosios ES šalys-narės					
Austrija	Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos	2 m., kiekvienas iš tėvų paeiliui po 3 mėn. (išskyrus vieną mėnesį, kuris gali būti imamas abiejų tėvų vienu metu). 2 m. jei kartu dirbama pusę darbo laiko. 4 m., jei vieniša motina/tėvas dirba pusę darbo laiko arba abu tėvai dirba pusę darbo laiko	14,53 EUR pašalpa per dieną už laikotarpį, kuris gali būti ilgesnis nei vaiko priežiūros atostogos; 30 mėn. (ar 36 mėn., jei tėvai ima pakaitomis). Gali būti didinė, jei pajamos mažesnės (pajamos iki 14600 EUR per metus)	Galimybė dirbti ne visą darbo laiką	Taip (tik pirmuosius 2 metus)
Belgija	Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos	3 mėn. (6 mėn., jei dirbama ne visą darbo laiką, 15 mėn., jei 80% dirbama ne visą darbo laiką)	Nustatyto dydžio pašalpa, nesujusiu su atostogomis. 537 EUR per mėn. (jei nedirba atostogų metu). 268 EUR (jei dirba ne visą darbo laiką)	Atostogos gali būti dalinamos į tris dalis po vieną mėn. Dirbant 80% darbo laiko atostogos gali būti dalinamos dalimis, mažiausiai po 3 mėn. Atostogos skirtos ir įtvėjams	Taip
Danija	Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos	32 sav. už kiekvieną vaiką, kurios turi būti dalinamos tarp tėvų (pratęsiant motinystės, tėvo atostogas) + individuali teisė į nemokamas 8 sav. (galimybė padalinti 32 sav. apmokamų atostogų per 40 sav.)	Iš viso 32 sav. iki 90% (3115 DKR per sav.) dalinamos tarp tėvų	Jeį neisnaudoja teise į vaiko priežiūros paslaugas, galimybė dirbti ne visą darbo laiką, sumažinus atlyginimą.	Taip

3.4 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6
Suomija	<p>1) Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos</p> <p>2) Vaiko priežiūra namuose/<i>homecare leave</i>) (jei vaikas neprižiūrimas valstybiniame darželyje)</p> <p>3) Darbas ne visą darbo laiką</p>	<p>1) 158 d. po motinystės atostogų; turi būti dalinama tarp tėvų (tėvo atostogų premija, jei tėvas pasinaudoja tėvystės/vaiko priežiūros atostogų dalimi)</p> <p>2) Iki vaikui sueina 3 m.</p> <p>3) Teisė dirbti ne visą darbo laiką, kad galėtų pasirūpinti vaiku, iki jis/ji pradeda eiti į antrą klasę (kai vaikui mažiau 8,5 metų)</p>	<p>1) Apie 60% (tokios pat sąlygos, kaip ir motinystės pašalpos)</p> <p>2) Bazinė pašalpa/<i>basic allowance</i>: 252,28 EUR per mėn. Už pirmą vaiką +84,09 EUR per mėn. Už kiekvieną paskesnę vaiką (jei ne jaunesni nei 3 m.) arba 50,46 EUR per mėn. (jei vyresni nei 3 m.) + testuojamas priedas iki 168,19 EUR per mėn. už vieną vaiką+galimas savivaldybės priedas</p> <p>3) Ailyginimas sumažinamas trumpinuis darbo laiką+pašalpa 70 EUR per mėn.</p>	<p>1) Gimus dvynukams pailginamos iki 60 d. už kiekvieną vaiką.</p> <p>3) Galimybė abiem tėvams dirbti ne visą darbo laiką. Taikoma ir tėviams</p>	Taip
Prancūzija	<p>1) Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos</p> <p>2) Darbas ne visą darbo laiką</p>	<p>1) 3 m. (1 m. - įsivaikinus vaiką)</p> <p>2) Teisė dirbti ne visą darbo laiką</p>	<p>1) Pašalpa namų ūkiui; jei 2+vaikų, ir išdirbtas tam tikras metų skaičius. Nedirbantiems: 495 EUR per mėn. Pusę darbo dienos: 328 EUR. 248 EUR dirbant 80% darbo laiko (pašalpos dydis dirbant pusę darbo laiko padidintas 15% nuo 2004 m.).</p>	<p>1) Nuo 2004 m. padidinta pašalpa už vieną vaiką 340 EUR per mėn., maks. 6 mėn. laikotarpiu</p> <p>2) Darbdaviai negali prieštarauti, nebent dėl svarbių priežasčių</p>	Taip

3.4 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6
Vokietija	Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos	3 m.: iki vaikai sueina 2 m. – per pirmuosius 2 m. ir dar 1 m. iki vaikai sueina 8 m. (sitarus su darbdaviu). Tėvai, gyvenantys kartu, gali naudotis atostogomis vienu metu, jei dirba ne visą darbo laiką (15-30 val.).	Pašalpa pirmuosius 2 m. (te-suojama ir susijusi su paja-momis). Maks. dydis: pasirink-tinai tarp 307 EUR už vaiką per pirmuosius 24 mėn. arba 460 EUR per pirmuosius 12 mėn.	Galimybė dirbti ne visą darbo laiką - 15-30 val. per sav. (tik firmoms, kur daugiau nei 15 darbuotojų). Vienišam tėvui/motinai (ir įtvėjams) dirbančiam iki 30 val. per sav. suteikiamos vaiko priežiūros atostogos	Taip
Graikija	Tėvystės/vaiko priežiūros atos-togos	3,5 mėn.	Nemokamos	Galimybė dirbti ne visą darbo laiką tik darbdaviui sutikus.	
Airija	Tėvystės/vaiko priežiūros atos-togos	14 sav. (visos iš karto, jei sutinka darbdavys)	Nemokamos	Taikoma ir įtvėjams Nėra galimybės dirbti ne visą darbo laiką	Taip
Italija	Tėvystės/vaiko priežiūros atos-togos	11 mėn. už kiekvieną vaiką, kurie turi būti dalinami tarp tėvų: maks. 6 mėn. motinai ir 6 mėn. tėvui; gali būti pratęsta iki 7 mėn., jei tėvas pasinaudoja bent 3 mėn.; 10 mėn. vienišiemis tėvams	Iki vaikai sueina 3 m.: 30% už 6 mėn. Pasibaigus 6 mėn. - 30%, jei mažos pajamos. Vai-kai 3-8 m.: nemokamos	Jei vaikas neįgalus, atostogų trukmė iki 3 m.; 3 mėn pir-maisiais vaiko gyvenimo metais 30% apmokamų atos-togų užsimačiantiems privačia veikia. Taikoma ir įtvėjams	Taip
Liuksemburgas	Tėvystės/vaiko priežiūros atos-togos	6 mėn. (12 mėn. jei dirbama 0,5 etato) atostogos imamos vieno iš tėvų, pasibaigus motinystės atostogoms iki vaikai sueina 5 m.	1693 EUR per mėn. per 6 mėnesius, jei nedirba atostogų metu (846 EUR per mėn. 12 mėn. laikotarpiu, jei dirba ne visą darbo laiką)	Galima imti tik visas iš karto. Galimybė dirbti ne visą darbo laiką tik darbdaviui leidus. 2 papildomi mėn. gimus dvy-nukams	Taip

3.4 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6
Nyderlandai	1) Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos 2) Teisė dirbti pusę darbo laiką	1) 3 mėn. (6 mėn. jei dirbama ne visą darbo laiką). Vienu metu atostogauja tik vienas iš tėvų (motinai teikiama pirmenybė) 2) Teisė keisti darbo laiką 3 m. (vienas iš tėvų)	1) Nemokamos, išskyrus valstybės tarnautojus (75%) arba pagal kolektyvines sutartis 2) Sumažinamas atlyginimas sutrumpinus darbo laiką. Nemokamųjų kompensuojama	1) Lankstumas: galimybė imti atostogas dalimis mažiausiai po 1 mėn. Įsivaikino atveju - 4 mėn. nemokamą atostogą (jei vaikui mažiau nei 12 m.) 2) Teisė paiginti darbo laiką	Taip
Ispanija	Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos Darbas ne visą darbo laiką	Darbo laiko sutrumpinimas iki 30-50%	Nemokamos Ne		Taip (didės garantijos pirmus metus)
Švedija	Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos	1,5 m. (480 d. dalinamos tarp tėvų, po 30 d. (viso 60 d.) priklauso individualiai kiekvienam tėvui)	Pirmosios 390 d.: 80% (min. SEK 150 per dieną). Likusias 90 d.: 60 SEK per dieną	Atostogos lankščios: gali būti dalinamos: visos atostogos, pusė, 1/4, 1/8; Atostogos - ir įtvėjami	Taip
JK	Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos	13 sav. (18 sav. jei vaikas neigalus ir abu tėvai dirba). Maks. 4 sav. per metus, suskirstytos dalimis ne mažiau, kaip po vieną sav.	Nemokamos	Įtvėviai turi teisę į apmokamas motinystės ir nemokamas vaiko priežiūros atostogas (vaikams jaunesniems nei 18 m.)	Taip
Portugalija	1) Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos 2) Specialios atostogos vaikui prižiūrėti 3) Darbas ne visą darbo laiką	1) 3 mėn. (6 mėn., jei dirbama ne visą darbo laiką) 2) 2 m. (3 m., jei 3 ir daugiau vaikų, 4 m., jei vaikas neigalus) 3) Vaikas jaunesnis nei 12 m.	1) Nemokamos 2) Nemokamos	1) Galimybė dirbti ne visą darbo laiką 2) Galimybė dirbti ne visą darbo laiką 3) Lankstaus darbo laiko galimybė	Taip

3.4 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6
Kitos Europos šalys					
Norvegija	1) Tėvystės/ vaiko priežiūros atostogos 2) Papildomos nemokamos atostogos 3) Darbas ne visą darbo laiką	1) 42 ar 52 apmokamos sav. Už kiekvieną vaiką, iš kurių 4 yra skirtos tėvui ir 9 motinai. 4 tėvo sav. Priklauso nuo motinos užimtumo; jei dirbo mažiau, nei 50% viso darbo laiko, nėra skiriama 4 sav. Tėvo kvota; jei dirbo 50-75% viso darbo laiko - kvota taikoma 2) 1 m. kiekvienam iš tėvų už kiekvieną vaiką po apmokamų atostogų (2 m. vieniems tėvams arba tėvui, jei motina bedarbė) 3) Laiko derinimo sistema, suteikianti galimybes tėvams derinti apmokamas tėvystės atostogas ir darbą ne visą darbo laiką – iki 104 sav.	1) 42 sav. 100% arba 52 sav. 80% (įskaitant 9 sav. motinystės ir 4 sav. tėvo kvotas) 2) Nemokamos 3) Derinama su mokamomis vaiko priežiūros atostogomis	Laikotarpis, kai atostogos dalinamos tarp tėvų (39 ar 29 sav.), gali būti imamos dirbant ne visą darbo dieną	Taip
Naujosios ES šalys -narės					
Lietuva	1) Tėvystės/vaiko priežiūros atostogos 2) Darbas ne visą darbo laiką	1) Iki vaikui sueis 3 m. 2) Pareikalavus nešėčiai, neseniai pagimdžiusiai moteriai, krūtimi maitinčiai moteriai, dirbuotojui, auginančiam vaiką iki trejų metų, bei dirbuotojui, vienam auginančiam vaiką iki 14 metų arba vaiką invalidą iki 16 metų (LR Darbo kodeksas)	Iki vaikui sueina 1 m. – 70% buvusio atlyginimo. Toliau nemokamos (neturintys socialinio draudimo stažo, jis/ji yra draudžiamas bazinei pensijai valstybės lėšomis nuo vaiko gimimo iki vaikui sukaks 3 m.)	Atostogos gali būti suteikiamos: motinai (motei), tėvui (tėviui), senelei, seneliui, kitiems giminaičiams, faktiškai auginančioms vaiką, darbuotojui, priskirtam vaiko globėju. Atostogas gali imti visas iš karto arba dalimis. Asmenys, turintys teisę į šias atostogas, gali jas imti pakaitomis	Taip (išskyrus atvečius, kai imonė likviduojama)

3.4 priedo ietins

1	2	3	4	5	6
Latvija	1) Tēvystē/vaiko priēžiūros atostogos 2) Darbas ne visā darbo laikā	1) Iki vaikai sueis 2 m. 2) Ne daugiau nei 20 val. per sav.	Iki vaikai sueis 1 m. 70%, vidutiniū draudziamuju pajamū, bet ne mažiau nei 56 LVL ir ne daugiau nei 392 LVL per mēn.; nedirbantiem, savaramkiškai dirbantiem – 50 LVL per mēn. Nuo 1 m. iki 2 m. – 30 LVL per mēn.	Kiekviena motina/tēvas turi teisē i tēvystēs atostogas gimus vaikai ar ištivaikinus. Atostogos gali būtī imamos visos išt karto arba dalimis iki vaikai sueis 8 m.	Taip
Estija	Tēvystēs/vaiko priēžiūros atostogos	Iki vaikai sueina 3 m.	Sustieta su pajamomis, bet ne mažiau 2480 EEK (159 EUR) ir ne daugiau 19191 EEK (1230 EUR) per mēn. Nendirbantys tēvai turi teisē i pašalpa nuo vaiko gimimo per 14 mēn.	Suteikiamos motinai/tēvai. Jeigu tēvai nesinaudoja tēvystēs atostogomis, jos gali būtī suteikiamos asmeniui, faktiškai prižiūrinčiam vaiką. Atostogos gali būtī imamos visos arba dalimis iki vaikai sueina 3 m. Atostogos nesuteikiamos, jeigu vaikas yra išt dalies ar visai išt laikomas valstybēs	Taip
Lenkija	Tēvystēs/vaiko priēžiūros atostogos	3 m.	318 PLN per mēn. Testuojamos priklausomai nuo namū ūkio pajamū	Gali būtī dalinamos ne daugiau kaip i keturias dalis	Taip
Slovakija	Tēvystēs/vaiko priēžiūros atostogos	Iki vaikai sueina 3 m.	SKK 3790 per mēn. (SKK 1200 jei tēvas/motina dirba ar gauna ligos pašalpa)	22 sav. ištviams	Taip

3.4 priedo tęsinys

1	2	3	4	5	6
Slovėnija	1) Tėvystės/vaiko priežiūros atostogų 2) Darbas ne visą darbo laiką	260 d. tik vienam iš tėvų	1) 100% min. algos, jei dirbo mažiau nei 12 mėn. iki atostogų pradžios) 2) Ne (mokamos tik socialinė įmokos nuo minimalios algos)	Ištvėiams atostogos iki 150 d.	Taip
Vengrija	1) Nemokamos atostogos 2) Priežiūros mokėstis/ <i>Care fee</i> 3) Parama vaikų auginimui/ <i>Child raising support</i>	1) Iki vaikui sueina 3 m. 2) Iki vaikui sueina 2 m. (nemokamų atostogų metu tėvams, kurie atitinka draudimo reikalavimus) 3) Jei 3 ir daugiau vaikų, kai jauniausiojo amžius yra tarp 3 ir 8 m.	1) Nemokamos (yra atskira pašalpa apie 87 EUR per mėn.) 2) Iki 70%, apie 332 EUR per mėn. 3) Minimali senatvės pensija apie 87 EUR per mėn.	1) Taip pat ištvėiams	Taip

Šaltiniai: ILO, 2004; Work Package 4, 2005; EIRO and European Commission (COM 2003 (358) final).

Modernūs vyrai išsiplėtimoje Europoje <http://www.dadcomehome.org/static.php?strid=1213&>;

http://www.sodra.lt/lt.php/sodros_vykdomos_ismokos/pensijos/1290

4.1 priedas. Paramos priemonių, skirtų palengvinti vaikų auginimą ir priežiūrą, vertinimas (%)

Priemonės	Labai palankiai	Palankiai	Nei palankiai, nei nepalankiai	Prieš	Labai prieš
<i>Su darbu surišta parama</i>					
Geresnės vaiko priežiūros atostogų (iki vaikai sueis 1 m.) sąlygos dirbančioms moterims	43,2	49,9	5,9	0,9	0,1
Geresnės vaiko priežiūros atostogų (kai vaikas yra nuo 1 iki 3 m.) sąlygos dirbančioms moterims	41,9	50,8	6,3	0,9	0,1
Lankstus darbo grafikas tėvams, auginantiesiems mažamečius vaikus	38,3	47,9	11,9	1,5	0,3
Didesnės galimybės vaikus augintiems tėvams dirbti ne visą darbo laiką	34,9	49,0	13,4	2,5	0,2
<i>Paslaugos</i>					
Geresnės lopšelių sąlygos vaikams iki 3 m. amžiaus	34,4	50,6	12,9	1,2	1,0
Geresnės darželių sąlygos vaikams nuo 3 m. iki mokyklinio amžiaus	33,5	53,2	12,3	0,7	0,3
Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas iki pamokų, po pamokų ir mokyklinių atostogų metu	35,3	46,1	15,3	2,8	0,5

4.1 priedo tęsinys

Priemonės	Labai palankiai	Palankiai	Nei palankiai, nei nepalankiai	Prieš	Labai prieš
<i>Finansinė parama</i>					
Vienkartinė pašalpa vaikui gimus	51,9	44,0	3,2	0,8	0,1
Pašalpa nedirbančiai motinai (ar tėvui) ir prižiūrinčiai (-iam) vaikus iki 1 m. amžiaus	48,7	46,5	3,9	0,9	0,1
Pašalpa nedirbančiai motinai (ar tėvui) ir prižiūrinčiai (-iam) vaikus nuo 1 m. iki 3 m. amžiaus	45,2	48,4	5,1	1,1	0,1
Pakankamai didelės pašalpos vaikams, mokamos iki pilnametystės	38,8	40,4	16,0	4,3	0,5
Pašalpos vaikų turinčioms šeimoms, priklausančios nuo šeimos pajamų dydžio	37,7	47,9	9,6	4,1	0,7
Mažesnis pajamų mokestis žmonėms, auginanties nepilnamečius vaikus	49,0	43,1	5,2	2,4	0,3
Ženklaus sumažinimas išlaidų, reikalingų vaikų išsimokslinimui	54,1	36,8	5,9	2,1	1,0
<i>Kitokia ekonominė parama</i>					
Geresnės apsirūpinimo būstu sąlygos šeimoms, turinčioms vaikų	48,1	42,1	8,5	1,2	0,1

4.2 priedas. Paramos priemonių, skirtų palengvinti vaikų auginimą ir priežiūrą, vertinimas ir labiausiai pageidaujamos paramos šeimai priemonės, 1995 m ir 2001 m.¹

Priemonės	Palankiai ir labai palankiai (%)		Skirtumas	Tarp trijų prioritetinių pasirinkimų	
	1995	2001		1995	2001
<i>Su darbu surišta parama</i>					
Geresnės vaiko priežiūros atostogų (iki vaikai sueis 1 m.) sąlygos dirbančioms moterims	–	93,1	–	–	12 (9,6%)
Geresnės vaiko priežiūros atostogų (kai vaikas yra nuo 1 iki 3 m.) sąlygos dirbančioms moterims	–	92,4	–	–	11 (10,3%)
Lankstus darbo grafikas tėvams, auginantiems mažamečius vaikus	88,7	85,4	-3,3	9 (13%)	6 (16,9%)
Didesnės galimybės vaikus auginančioms tėvams dirbti ne visą darbo laiką	90,4	82,4	-7,9	8 (14%)	13 (8,4%)
<i>Paslaugos</i>					
Geresnės lopšelių sąlygos vaikams iki 3 m. amžiaus	80,4	86,2	5,8	11 (6,7%)	14 (4,3%)
Geresnės darželių sąlygos vaikams nuo 3 m. iki mokyklinio amžiaus	85,9	87,7	1,8	12 (6,2%)	15 (3,8%)
Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas iki pamokų, po pamokų ir mokyklinių atostogų metu	73,9	81,5	7,6	13 (4,7%)	9-10 (11,6%)

¹ Tyrimų „Lietuvos šeima ir gimstamumas“ (1994-1995 m.) ir „Gyventojų politikos vertinimas“ (2001 m.) duomenys. 18-49 metų amžiaus respondentų vertinimai.

4.2 priedo tęsinys

Priemonės	Palankiai ir labai palankiai (%)		Skirtumas	Tarp trijų prioritetinių pasirinkimų	
	1995	2001		1995	2001
Finansinė parama					
Vienkartinė pašalpa vaikui gimus	94,5	95,3	0,8	5-6 (24,6%)	7 (15,5%)
Pašalpa nedirbančiai motinai (ar tėvui) ir prižiūrinčiai (-iam) vaikus iki 1 m. amžiaus	–	95,3	–	–	9-10 (11,6%)
Pašalpa nedirbančiai motinai (ar tėvui) ir prižiūrinčiai (-iam) vaikus nuo 1 m. iki 3 m. amžiaus	–	93,6	–	–	8 (14,6%)
Pakankamai didelės pašalpos vaikams, mokamos iki pilnametystės	84,6	79,8	-4,8	4 (27,6%)	4 (32%)
Pašalpos vaikų turinčioms šeimoms, priklausančios nuo šeimos pajamų dydžio	83,6	85,1	1,5	7 (15,8%)	5 (22,2%)
Mažesnis pajamų mokestis žmonėms, auginantiems nepilnamečius vaikus	91,4	91,8	0,5	2 (32,2%)	3 (32,9%)
Ženklaus sumažinimas išlaidų, reikalingų vaikų išsimokslinimui		90,9			1 (45,6%)
Kitokia ekonominė parama					
Geresnės apsirūpinimo būstu sąlygos šeimoms, turinčioms vaikų	87,6	90,6	3,0	5-6 (24,6%)	2 (35,1%)
LŠG					
Motinstės (nėštumo ir gimdymo) atostogos, suteikiamos dirbančioms moterims	95,5	–		1 (42,1%)	
Pašalpa nedirbantiems motinai ar tėvui, kurie prižiūri mažamečius vaikus	94,4	–		3 (31,7%)	
Vienodos sąlygos motinai ir tėvui pasinaudoti vaiko priežiūros atostogomis	87,1	–		10 (10,8%)	

4.3 priedas. Motinystės atostogų trukmės vertinimas pagal lytį ir amžių (%)

	18-29	30-39	40-49	50+
Vyrai*				
Per ilgos	–	0,7	–	0,5
Per trumpos	39,8	39,9	48,4	31,3
Pakankamos	22,7	34,6	26,6	30,3
Be nuomonės	37,5	24,8	25,0	38,0
Moterys**				
Per ilgos	–	0,6	1,3	0,7
Per trumpos	46,2	43,6	38,0	41,5
Pakankamos	39,2	43,0	48,1	40,5
Be nuomonės	14,6	12,8	12,7	17,4

*Chi-Square = 19.2755, $p \leq 0,05$; **Požymiai statistikai nėra priklausomi.

4.4 priedas. Motinystės atostogų trukmės vertinimas pagal lytį ir išsilavinimą (%)

	Žemesnis nei vidurinis	Vidurinis	Aukštesnysis	Aukštasis
Vyrai*				
Per ilgos	0,9	–	0,5	–
Per trumpos	24,1	39,2	40,9	48,2
Pakankamos	30,4	30,9	30,3	22,3
Be nuomonės	44,6	29,8	28,4	29,5
Moterys**				
Per ilgos	1,4	0,5	0,4	0,5
Per trumpos	34,3	47,4	37,9	48,4
Pakankamos	42,1	39,1	45,8	41,1
Be nuomonės	22,1	13,0	15,9	10,0

*Chi-Square = 20,3599, $p \leq 0,05$; **Chi-Square = 17.9186, $p \leq 0,05$

4.5 priedas. Motinystės atostogų trukmės vertinimas pagal lytį ir užimtumą (%)

	Dirba visą darbo dieną	Dirba dalį darbo laiko	Nedirba
Vyrai*			
Per ilgos	–	2,7	0,4
Per trumpos	45,7	35,1	29,8
Pakankamos	29,9	32,4	27,4
Be nuomonės	24,4	29,7	42,3
Moterys**			
Per ilgos	0,6	–	0,7
Per trumpos	42,5	48,3	41,2
Pakankamos	42,5	39,7	42,4
Be nuomonės	14,4	12,1	15,7

*Chi-Square = 31,6136, $p \leq 0,001$; **Požymiai statistikai nėra priklausomi.

4.6 priedas. Motinystės atostogų trukmės vertinimas pagal lytį ir vaikų skaičių (%)

	Neturi vaikų	1-2 vaikai	3 ir daugiau vaikų
Vyrai*			
Per ilgos	–	0,5	–
Per trumpos	30,7	40,9	41,6
Pakankamos	17,9	33,3	28,1
Be nuomonės	51,4	25,3	30,3
Moterys**			
Per ilgos	–	0,9	–
Per trumpos	45,7	42,2	38,2
Pakankamos	29,1	43,6	50,4
Be nuomonės	25,2	13,3	11,5

*Chi-Square = 34,7204, $p \leq 0,001$; **Chi-Square = 21,5886, $p \leq 0,001$

4.7 priedas. *Vaiko priežiūros atostogų iki vaikai sueina 1 metai trukmės vertinimas pagal lytį ir amžių (%)*

	18-29	30-39	40-49	50+
Vyrai*				
Per ilgos	–	–	–	–
Per trumpos	28,9	50,3	42,7	43,8
Pakankamos	43,0	35,3	29,8	27,4
Be nuomonės	28,1	14,4	27,4	28,8
Moterys**				
Per ilgos	0,6	1,7	–	1,3
Per trumpos	48,1	67,4	59,5	52,8
Pakankamos	39,9	26,2	34,8	33,4
Be nuomonės	11,4	4,7	5,7	12,4

*Chi-Square = 23,3118, $p \leq 0,001$; **Chi-Square = 24,5220, $p \leq 0,01$

4.8 priedas. *Vaiko priežiūros atostogų iki vaikai sueina 1 metai trukmės vertinimas pagal lytį ir išsilavinimą (%)*

	Žemesnis negu vidurinis	Vidurinis	Aukštesnysis	Aukštasis
Vyrai*				
Per ilgos	–	–	–	–
Per trumpos	38,4	40,9	43,3	45,5
Pakankamos	30,4	34,3	33,7	33,0
Be nuomonės	31,3	24,9	23,1	21,4
Moterys**				
Per ilgos	1,4	1,0	0,8	1,1
Per trumpos	41,4	59,4	58,0	62,1
Pakankamos	37,9	29,2	35,2	32,1
Be nuomonės	19,3	10,4	6,1	4,7

*Požymiai statistikai nėra priklausomi; **Chi-Square = 32,5353, $p \leq 0,001$

4.9 priedas. Vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueina 1 metai trukmės vertinimas pagal lytį ir užimtumą (%)

	Dirba visą darbo dieną	Dirba dalį darbo laiko	Nedirba
Vyrai*			
Per ilgos	–	–	–
Per trumpos	46,3	35,1	37,5
Pakankamos	37,2	37,8	27,0
Be nuomonės	16,5	27,0	35,5
Moterys**			
Per ilgos	0,6	3,4	1,0
Per trumpos	62,5	48,3	52,9
Pakankamos	30,3	36,2	35,3
Be nuomonės	6,6	12,1	10,8

*Chi-Square = 28,4424, $p \leq 0,001$; **Chi-Square = 13,0637, $p \leq 0,05$

4.10 priedas. Vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueina 1 metai trukmės vertinimas pagal lytį ir vaikų skaičių (%)

	Neturi vaikų	1-2 vaikai	3 ir daugiau vaikų
Vyrai*			
Per ilgos	–	–	–
Per trumpos	24,3	46,6	50,6
Pakankamos	30,7	35,7	25,8
Be nuomonės	45,0	17,7	23,6
Moterys**			
Per ilgos	1,6	1,1	
Per trumpos	39,4	59,3	61,1
Pakankamos	34,6	33,0	34,4
Be nuomonės	24,4	6,6	4,6

*Chi-Square = 47,2345, $p \leq 0,001$; **Chi-Square = 48,8479, $p \leq 0,001$

4.11 priedas. Vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, trukmės vertinimas pagal lytį ir amžių (%)

	18-29	30-39	40-49	50+
Vyrai*				
Per ilgos	7,8	2,0	4,8	4,3
Per trumpos	7,8	15,7	17,7	8,7
Pakankamos	61,7	68,0	54,0	63,0
Be nuomonės	22,7	14,4	23,4	24,0
Moterys**				
Per ilgos	5,1	2,9	1,3	2,3
Per trumpos	17,7	18,6	20,3	13,4
Pakankamos	64,6	72,7	72,8	67,9
Be nuomonės	12,7	5,8	5,7	16,4

*Chi-Square = 20,8990, $p \leq 0,05$; **Chi-Square = 25,4806, $p \leq 0,01$

4.12 priedas. Vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, trukmės vertinimas pagal lytį ir išsilavinimą (%)

	Žemesnis nei vidurinis	Vidurinis	Aukštesnysis	Aukštasis
Vyrai*				
Per ilgos	4,5	5,0	3,8	5,4
Per trumpos	12,5	11,6	13,9	8,9
Pakankamos	54,5	59,7	65,9	67,0
Be nuomonės	28,6	23,8	16,3	18,8
Moterys**				
Per ilgos	2,9	3,6	2,3	2,6
Per trumpos	12,1	21,4	18,2	13,7
Pakankamos	60,0	65,1	71,2	77,4
Be nuomonės	25,0	9,9	8,3	6,3

*Požymiai statistikai nėra priklausomi; **Chi-Square = 40,6067, $p \leq 0,001$

4.13 priedas. *Vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, trukmės vertinimas pagal lytį ir užimtumą (%)*

	Dirba visą darbo dieną	Dirba dalį darbo laiko	Nedirba
Vyrai*			
Per ilgos	5,5	5,4	3,2
Per trumpos	15,2	5,4	8,9
Pakankamos	64,6	62,2	58,9
Be nuomonės	14,6	27,0	29,0
Moterys**			
Per ilgos	3,4	1,7	2,5
Per trumpos	16,9	15,5	16,9
Pakankamos	70,3	70,7	68,1
Be nuomonės	9,4	12,1	12,5

*Chi-Square = 23,0317, $p \leq 0,001$; **Požymiai statistikai nėra priklausomi.

4.14 priedas. *Vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, trukmės vertinimas pagal lytį ir vaikų skaičių (%)*

	Neturi vaikų	1-2 vaikai	3 ir daugiau vaikų
Vyrai*			
Per ilgos	5,7	4,7	2,2
Per trumpos	6,4	12,2	20,2
Pakankamos	52,1	66,7	58,4
Be nuomonės	35,7	16,4	19,1
Moterys**			
Per ilgos	3,1	2,5	3,8
Per trumpos	14,2	17,4	16,8
Pakankamos	57,5	71,8	70,2
Be nuomonės	25,2	8,3	9,2

*Chi-Square = 32,0345, $p \leq 0,001$; **Chi-Square = 31,0910, $p \leq 0,001$

4.15 priedas. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų iki vaikai sueina 1 metai metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir amžių (%)

	18-29	30-39	40-49	50+
Vyrai*				
Per maža	67,2	73,2	62,9	57,7
Per didelė	–	0,7	0,8	0,5
Pakankamos	12,5	11,1	14,5	13,9
Be nuomonės	20,3	15,0	21,8	27,9
Moterys**				
Per maža	74,7	71,5	69,0	63,9
Per didelė	1,3	–	1,3	1,0
Pakankamos	15,8	25,0	20,9	16,7
Be nuomonės	8,2	3,5	8,9	18,4

*Požymiai statistikai nėra priklausomi; **Chi-Square = 34,2657, $p \leq 0,001$

4.16 priedas. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų iki vaikai sueina 1 metai metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir išsilavinimą (%)

	Žemesnis nei vidurinis	Vidurinis	Aukštesnysis	Aukštasis
Vyrai*				
Per maža	54,5	63,0	68,8	69,6
Per didelė	–	0,6	1,0	
Pakankamos	11,6	13,3	14,4	11,6
Be nuomonės	33,9	23,2	15,9	18,8
Moterys**				
Per maža	57,1	72,9	74,2	65,3
Per didelė	1,4	1,6		1,1
Pakankamos	17,9	17,7	19,3	21,6
Be nuomonės	23,6	7,8	6,4	12,1

*Chi-Square = 17,0991, $p \leq 0,05$; **Chi-Square = 36,0661, $p \leq 0,001$

4.17 priedas. *Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueina 1 metai metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir užimtumą (%)*

	Dirba visą darbo dieną	Dirba dalį darbo laiko	Nedirba
Vyrai*			
Per maža	73,5	51,4	54,8
Per didelė	0,9	–	–
Pakankamos	11,3	24,3	13,7
Be nuomonės	14,3	24,3	31,5
Moterys**			
Per maža	68,8	62,1	69,9
Per didelė	0,6	1,7	1,0
Pakankamos	21,6	24,1	16,4
Be nuomonės	9,1	12,1	12,7

*Chi-Square = 34,7928, $p \leq 0,001$; **Požymiai statistikai nėra priklausomi.

4.18 priedas. *Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueina 1 metai metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir vaikų skaičių (%)*

	Neturi vaikų	1-2 vaikai	3 ir daugiau vaikų
Vyrai*			
Per maža	50,0	68,8	69,7
Per didelė	–	0,5	1,1
Pakankamos	10,0	15,1	9,0
Be nuomonės	40,0	15,6	20,2
Moterys**			
Per maža	58,3	70,5	71,8
Per didelė	2,4	0,8	–
Pakankamos	18,1	19,7	18,3
Be nuomonės	21,3	9,1	9,9

*Chi-Square = 38,7976, $p \leq 0,001$; **Chi-Square = 20,8544, $p \leq 0,01$

4.19 priedas. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir amžių (%)

	18-29	30-39	40-49	50+
Vyrai*				
Per maža	81,3	81,7	76,6	71,6
Per didelė	0,8	–	–	–
Pakankamos	5,5	5,2	2,4	6,3
Be nuomonės	12,5	13,1	21,0	22,1
Moterys**				
Per maža	91,1	90,1	80,4	79,3
Per didelė	0,6	–	0,6	–
Pakankamos	4,4	6,4	11,4	6,4
Be nuomonės	3,8	3,5	7,6	14,4

*Požymiai statistikai nėra priklausomi; **Chi-Square = 33,3384, $p \leq 0,001$

4.20 priedas. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir išsilavinimą (%)

Vyrai*	Žemesnis nei vidurinis	Vidurinis	Aukštesnysis	Aukštasis
Per maža	71,4	78,5	77,9	79,5
Per didelė	–	0,6	–	–
Pakankamos	5,4	3,3	5,8	6,3
Be nuomonės	23,2	17,7	16,3	14,3
Moterys**				
Per maža	72,9	84,4	89,8	84,7
Per didelė	–	0,5	–	0,5
Pakankamos	8,6	8,3	4,9	7,4
Be nuomonės	18,6	6,8	5,3	7,4

*Požymiai statistikai nėra priklausomi; **Chi-Square = 28,6619, $p \leq 0,001$

4.21 priedas. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir užimtumą (%)

	Dirba visą darbo dieną	Dirba dalį darbo laiko	Nedirba
Vyrai*			
Per maža	83,5	70,3	69,8
Per didelė	–	–	0,4
Pakankamos	5,2	5,4	4,8
Be nuomonės	11,3	24,3	25,0
Moterys**			
Per maža	84,7	91,4	82,8
Per didelė	0,3		0,2
Pakankamos	7,5	5,2	6,9
Be nuomonės	7,5	3,4	10,0

*Chi-Square = 21,3229, $p \leq 0,01$; **Požymiai statistikai nėra priklausomi.

4.22 priedas. Pašalpos, mokamos vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų amžiaus, metu, dydžio vertinimas pagal lytį ir vaikų skaičių (%)

	Neturi vaikų	1-2 vaikai	3 ir daugiau vaikų
Vyrai*			
Per maža	65,7	80,7	79,8
Per didelė	–	0,3	–
Pakankamos	5,0	5,5	3,4
Be nuomonės	29,3	13,5	16,9
Moterys**			
Per maža	81,1	83,7	89,3
Per didelė	–	0,4	–
Pakankamos	4,7	8,7	2,3
Be nuomonės	14,2	7,2	8,4

*Chi-Square = 18,7850, $p \leq 0,01$; **Chi-Square = 14,7982, $p \leq 0,05$

Še23 V.Stankūnienė, A.Jasilionienė, R.Jančaitytė. **Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros.** /Kolektyvinė monografija/
Atsakingoji redaktorė ir sudarytoja prof. habil. dr. Vlada Stankūnienė/ Socialinių tyrimų institutas/ Vilnius, 2005, 176 p.

ISBN 9955-531-20-7

Monografijoje analizuojami pastarųjų šeimos pokyčių požymiai, prieštaros, sklaida, gimstamumo mažėjimo veiksniai, iššūkiai šeimos politikai; apibendrinama įvairių šalių ir Lietuvos patirtis modernizuojant šeimos politiką, siekiant padidinti gimstamumą; vertinamos nuostatos dėl šeimos pokyčių, labai mažo gimstamumo ir lūkesčiai dėl šeimos politikos plėtros; vertinamos galimybės Lietuvoje padidinti gimstamumą ir atkurti demografinę pusiausvyrą.

UDK 316.3(474.5)

**ŠEIMA, VAIKAI, ŠEIMOS POLITIKA:
MODERNĖJIMO PRIEŠTAROS**
FAMILY, CHILDREN, FAMILY POLICY:
MODERNIZATION IN CONFLICT

Kolektyvinė monografija

Leidėjas: Socialinių tyrimų institutas
Saltoniškių 58, 08105 Vilnius

Spausdinimo įmonė „Mokslo aidai“, Goštauto 12, 01108 Vilnius
Užsakymo Nr. 1606. Tiražas 300 egz.